

”Jeg har alltid drømt om å reise og jobbe i
utlandet”

En kvalitativ studie av østeuropeiske
arbeidsinnvandreres motiver for migrasjon og
erfaringer i det norske arbeidsmarkedet.

Janne Lilletvedt

Masteroppgave

Våren 2011

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

Forord

Å skrive masteroppgave er ikke noe man gjør, det er noe man lever med. Oppgaven har til tider vært altopplukende, og omverden har kommet i andre rekke. Nå når jeg endelig har levert, er det mange som fortjener en takk.

Først og fremst, tusen takk til veileder Helga Eggebø for god veiledning. Selv om prosessen trakk ut, bidro hun helt til slutt med en betydelig innsats.

En stor takk rettes til de som satt meg i kontakt med informanter. Spesielt takk til lærerne ved norskopplæringen som inviterte meg til å komme og presentere meg selv og prosjektet. Tusen takk til alle informantene som stilte opp, og som beriket meg med sine fortellinger. Takk også til medstudent Irina, som sporty tok på seg oppgaven som tolk!

I en hektisk slutfase er det mange som har trådt til og bidratt til å få oppgaven i havn. Tusen takk til May-Britt Birkeland, Gunn Marit Wendelbo, Øystein Wendelbo, Else Knag og Nina Knag for korrekturlesing. Takk og til Kristina Nicolaisen for ”teknisk hjelp”!

Tiden på masterstudiet ville definitivt ikke vært den samme uten det sosiale miljøet på Sofie Lindstrøms. Takk alle sammen! En spesiell takk til Anne som har vært en god følgesvenn fra første til siste dag på sosiologistudiet.

Mine nærmeste venner fortjener en stor takk for å ha hatt forståelse for mine prioriteringer i perioden med masteroppgaven. Isabell, Jorunn, Marianne, Arja, Nina, Siren, Annemarthe og Catarina, jeg gleder meg stort til å ta igjen det tapte!

Til slutt retter jeg min aller største takknemlighet til min nærmeste familie. Tusen takk for oppmuntring og støtte gjennom hele prosessen, og for at dere alltid stiller opp.

Nå har jeg kommet til veis ende, og her skal det feires!

Bergen, 29.5.2011

Janne Lilletvedt

Sammendrag

Denne oppgaven handler om arbeidsmigrasjon til Norge fra de nye EU-landene i Øst-Europa. I 2004 ble EU utvidet med ti nye medlemsland, hvor åtte av disse var land i Øst-Europa. Inkluderingen av Øst-Europa i EU skjedde på et tidspunkt hvor Norges økonomi var i sterk vekst, og dette utløste det som antageligvis er den største migrasjonsstrømmen til Norge i moderne tid. Inkluderingen av Øst-Europa i EU, betød at forskjellen på lønns- og kostnadsnivå i EU-landene økte kraftig. Utvidelsen av EU førte til bekymring i de gamle EU/EØS-medlemslandene, for hvilke følger arbeidsmigrasjonen kunne få for landene. Bekymringene dreide seg hovedsakelig om frykt for at arbeidsmigranter fra de nye EU-landene ville være villig til å jobbe under dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere, og at dette kunne undergrave arbeidslivsstandarder. I tillegg fryktet de gamle EU/EØS-landene at land med gode velferdsordninger ville tiltrekke seg migranter som planla å utnytte disse, og at arbeidsmigrantene kunne bli en belastning for velferdsstatene.

Den offentlige debatten og media gir et tvetydig bilde av arbeidsinnvanderne fra Øst-Europa. På den ene siden fremstilles arbeidsinnvandrerne som personer som er motivert av økonomisk interesse og av muligheten til å tjene mest mulig på sitt opphold i Norge. På den andre siden tegnes et bilde av migrantene som ofre for sosial dumping. Tidligere forskning viderefører bekymringen for sosial dumping, og finner at arbeidsinnvandrere fra Polen til Norge er motivert av inntekt. Teori på migrasjonsfeltet, det vil si neoklassisk økonomisk teori, hevder at migranter er rasjonelle nyttemaksimerende aktører som migrerer basert på en vurdering av kostnader, versus utbytte. Både den offentlige debatten og migrasjonsteori forutsetter dermed at det er *inntekt og økonomisk nytte* som motiverer arbeidsmigranter.

I denne oppgaven utfordrer jeg disse antagelsene. Fokuset ligger på arbeidsmigrantenes egne fortellinger om migrasjon. Jeg undersøker hvilke motiver som ligger bak arbeidsinnvandrerens beslutning om å dra til Norge, og hvilke erfaringer de gjør seg i det norske arbeidsmarkedet. Informantenes fortellinger om motiver for migrasjon, viser at arbeid og inntekt er viktig for informantene. Imidlertid viser de også at begrunnelsene for å migrere er mangfoldige, og at motiver knyttet til livskvalitet, personlig selvrealisering, familie og nære relasjoner samt politiske årsaker, også er viktige motiver for informantene. I informantenes vurdering av egen arbeidssituasjon viser det seg at inntekt spiller en mindre rolle enn antatt. Andre faktorer som fremtidsutsikter, forholdet til kollegaer, personlig selvrealisering gjennom

utdanning og karriere, har stor betydning for informantenes betraktninger rundt det å arbeide i Norge. Mange presenterer migrasjonen som en døråpner til flere muligheter i fremtiden, både for seg selv og sine barn. Basert på informantenes fortellinger viser jeg at inntekt og økonomisk nytte ikke nødvendigvis står i kontrast til andre motiver for migrasjon, men at migrasjon samtidig kan være motivert av økonomisk nytte og av personlig selvrealisering. I drøftingen av informantenes erfaringer i arbeidsmarkedet, viser jeg at inntekt og økonomisk sikkerhet spiller en rolle for informantenes vurdering av egen arbeids- og livssituasjon, men at dette er bare en del av den totale vurderingen. Basert på informantenes fortellinger argumenterer jeg for at arbeidsinnvandres motiver for migrasjon kan være langt mer komplekse enn det som kommer frem i den offentlige debatten, og i migrasjonsteori.

Antall ord i oppgaven er 31 231.

1. INTRODUKSJON.....	3
2. ARBEIDSINNVANDRING OG EU-UTVIDELSEN.....	7
Innledning.....	7
Den offentlige debatten	8
Regulering av arbeidsinnvandring fra Øst-Europa.....	10
Omfanget av arbeidsinnvandringen	12
Finanskrisen og arbeidsmigrasjon	13
Tiltak vedrørende arbeidsforhold	14
En polarisert debatt?.....	15
3. METODE	17
Bakgrunn for valg av metode	17
Det kvalitative intervju som forskningsmetode.....	18
Den praktiske gjennomføringen av prosjektet.....	19
<i>Utvalgsriterier.....</i>	<i>19</i>
<i>Rekrutteringsprosessen og tilnærming til informantene</i>	<i>20</i>
<i>Studiens utvalg</i>	<i>20</i>
Intervjusituasjonen	22
Bruk av tolk under intervjuet	23
Bearbeiding av datamaterialet	24
Studiens gyldighet	26
Ethiske hensyn.....	28
<i>Konfidensialitet og informert samtykke</i>	<i>28</i>
<i>Anonymisering</i>	<i>28</i>
Presentasjon av informantene.....	29
4. TEORETISK RAMMEVERK.....	32
Innledning.....	32
Fremveksten av teori på migrasjonsfeltet.....	32
Neoklassisk økonomisk teori	33
<i>Kritikk mot neoklassisk teori.....</i>	<i>34</i>
Teori om segmenterte arbeidsmarked	36
Nye motiver for migrasjon	38
Individualiseringstenen.....	39
Forskning på arbeidsmigrasjon	42
<i>Motiver for migrasjon.....</i>	<i>42</i>
<i>Arbeidsmigranternes tilknytning til arbeidsmarkedet.....</i>	<i>44</i>
5. MOTIVER FOR MIGRASJON	48
Innledning.....	48
Arbeid og økonomiske motiver.....	48
Politiske motiver	53
Migrasjon som selvrealiseringsprosjekt	54
Emosjoner og nære relasjoner	59
Oppsummering	61
6. ERFARINGER I DET NORSKE ARBEIDSMARKEDET	64
Innledning.....	64
Status, egalitet og fremtidsoptimisme	64
Forskjellsbehandling og mangel på utsikt til forbedring.....	68
Fleksibilitet, autonomi og selvrealisering	71
Stabilitet og forutsigbarhet	74
Oppsummering og drøfting	77
7. KONKLUSJON.....	79
REFERANSELISTE.....	82

Andre	87
VEDLEGG	90
<i>Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter, norsk</i>	<i>90</i>
<i>Vedlegg 2: Informasjonsskriv til informanter, engelsk</i>	<i>92</i>
<i>Vedlegg 3: Intervjuguide.....</i>	<i>94</i>

1. INTRODUKSJON

Internasjonal migrasjon, menneskers forflytning fra et land til et annet over en lengre periode, er et fenomen som har økt i omfang de siste tiårene (Castles 2002, Massey m.fl. 1993). Mennesker migrerer av ulike grunner. Motiver som fattigdom, desperasjon, eventyrlyst, arbeid og utdanning er bare noen mulige grunner til migrasjon. Ulikt utviklingsnivå mellom land, politiske årsaker, og demografiske årsaker kan også ha betydning for menneskers beslutning om å migrere (Stalker 1994). Noen flytter for å slå seg ned permanent, andre for å arbeide og tjene penger i en periode for så å returnere til hjemlandet, mens noen velger å reise frem og tilbake mellom destinasjonsland og hjemland. Mange reiser med et ønske om å skape et bedre liv for seg selv og/eller sin familie, og migrerer med forventning om å forbedre sine muligheter og sin livssituasjon. Denne oppgaven skal handle om dem som reiser for å søke arbeid, nærmere bestemt om østeuropeiske arbeidsmigranter i Norge.

Europa som tradisjonelt sett var et utvandringsområde, har siden andre verdenskrig blitt et mål for migranter internt og fra andre deler av verden (Kjeldstadli 2008). Frem til 1970 var også Norge et utvandringsland, men etter dette har Norge blitt et innvandrersamfunn med tilstrømming av ulike grupper på ulike tidspunkt (Andreassen og Dzamarija 2010:24). I de senere år har arbeidsinnvandrere fra land i Øst-Europa vært den største gruppen som har kommet til Norge (Andreassen og Dzamarija 2010:25). Arbeidsinnvandring fra Øst-Europa til Norge økte kraftig etter at den Europeiske Union (EU) ble utvidet med ti nye medlemsland i 2004 (Berge, Djuve og Tronstad 2010, Statistisk sentralbyrå [SSB] 2011). Åtte land i Øst-Europa; Polen, Tsjekkia, Slovakia, Slovenia, Ungarn, Litauen, Latvia og Estland ble da medlem av EU og en del av EUs frie marked.¹ I 2007 ble Romania og Bulgaria også medlem. Utvidelsen av EU betød at befolkningen i de nye EU-landene fikk mulighet til å reise, søke arbeid og utføre tjenester i EU og i landene, deriblant Norge, som omfattes av *Avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde* (EØS-avtalen). EU-utvidelsen fant sted på et tidspunkt hvor den internasjonale økonomien og Norges økonomi var inne i en sterk vekstperiode, og dette sammentreffet utløste det som antakeligvis er den største migrasjonsstrømmen til Norge noensinne (Friberg 2009:48).

¹ Disse landene refereres ofte til som EU8 og vil i denne oppgaven også bli omtalt som dette. EU8 pluss Romania og Bulgaria omtales som EU10.

Norge, i likhet med flere andre land i Europa, opplever mangel på arbeidskraft (Tjomsland 2002, Berge, Djuve og Tronstad 2010). En aldrende befolkning kombinert med lave fødselstall, vil trolig bety at Norge i fremtiden vil bli avhengig av at arbeidsinnvandrere ønsker å komme til Norge (Tjomsland 2002, Dølvik og Friberg 2008). Dette innebærer at Norge, ikke bare nå, men også i fremtiden må forvente at arbeidsinnvandrere blir en del av arbeidsstyrken i Norge, og ikke minst en del av samfunnet. Fra politisk hold reises det flere spørsmål knyttet til sosiale følger av arbeidsinnvandringen, og særlig om inkludering av arbeidsinnvandrerne i samfunnet og i velferdsstaten (Brochmann og Hagelund 2010:281). Hvordan arbeidsinnvandrerne kan bli inkludert i norsk arbeidsliv på lik linje med norske arbeidstakere, og hvordan man kan hindre at disse faller utenfor arbeidslivet har vært sentrale spørsmål i etterkant av EU-utvidelsen. I tillegg kommer spørsmål om velferdsstatens rekkevidde og legitimitet på dagsorden (Brochmann og Hagelund 2010). Den offentlige debatten rundt arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa har for det meste dreid seg om bekymring for at arbeidsmigranter skal utnytte den norske velferdsstaten, samt undergrave arbeidslivsstandarder ved å jobbe under dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn norske arbeidstakere (Friberg og Tyldum 2007). Fokuset i debatten kan tolkes som om man antar at arbeidsinnvandrere som kommer til Norge kun er motivert av inntekt, og at de migrerer med en forventning om å tjene mer i Norge enn i hjemlandet.

Forskning gjort på arbeidsinnvandring fra de nye EU-landene i Øst-Europa viser at stadig flere ønsker å bosette seg i Norge permanent. Dette kommer til syne gjennom vekst i registrerte innflyttinger til Norge, og gjennom økt antall familiegjennomføringer fra de nye EU-landene (Dølvik og Eldring 2008:32, SSB 2010). Ettersom innvandringen fra de nye EU-landene for tiden representerer den største migrasjonsstrømmen til Norge, og ettersom flere etter hvert ønsker å bosette seg i Norge, er det viktig å opparbeide kunnskap om arbeidsmigrantene.

Mange har påpekt at det er gjort lite forskning på migrasjonen fra de nye EU-landene, både i Norge og i Europa generelt (Berge, Djuve og Tronstad 2010, Favell 2008, Friberg 2006). I den europeiske konteksten har størstedelen av forskning på migrasjonen fra Øst til Vest-Europa, fokusert på demografiske trender på makronivå og politiske implikasjoner av disse (Favell 2008). Flere argumenterer for at det trengs mer forskning på arbeidsinnvandringen, som tar sikte på å forstå hvem innvandrerne er og hvilke fremtidsplaner de har (Favell 2008:702, Friberg 2006).

Det er et stort behov for kunnskap om arbeidsinnvanderens vurderinger, motiver og planer for oppholdet i Norge, hva slags lønns- og arbeidsbetingelser de faktisk har, hva slags boligforhold og generelle levekår de har, og hvilke utfordringer de møter i form av språkproblemer og i møte med det norske samfunnet (Friberg 2006:33).

Det som har blitt gjort av forskning på arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa til Norge har hovedsakelig fokusert på arbeidsmigranter fra Polen (Friberg og Tyldum 2007, Eldring og Friberg 2010, Lexau 2008). Denne forskningen har funnet at arbeidsinnvandringen til Norge i stor grad vært bransjekonsentrert, det vil si at arbeidsmigranter fra de nye EU-landene særlig har blitt ansatt i bransjer som byggbransjen, industri, landbruk, renholdsbransjen samt hotell- og restaurantbransjen (Dølvik og Friberg 2008). I 2007 publiserte Fafo en studie av polsk arbeidsmigrasjon til Norge, som tok for seg migrantenes arbeids- og levekår i Oslo (Friberg og Tyldum 2007). Friberg og Tyldum (2007) fant at i tillegg til å være bransjekonsentrert, var migrasjonen også kjønnsdelt; nesten alle mennene jobbet i byggbransjen, mens kvinnene jobbet med renhold. Rapporten viser at mange av de polske migrantene jobber under normale arbeidsvilkår, men at det i tillegg har vokst frem et betydelig illegalt marked hvor en stor del av de polske arbeidsmigrantene jobber under dårlige lønns- og arbeidsvilkår (Friberg og Tyldum 2007).

I den norske konteksten finnes det særlig lite forskning på beveggrunnene til arbeidsmigrantene, og kunnskap om hva som styrer arbeidsvandringen på individnivå er begrenset (Berge, Djuve og Tronstad 2010:29). Forskingen viser at arbeidsledighet spiller en rolle for de polske arbeidsmigrantenes motiver for migrasjon, samt at rekrutteringsfirmaer og nettverk også har betydning (Napierala og Trevena 2007). Fafo-rapporten viste imidlertid at utsikten til god inntekt var det viktigste motivet for de polske arbeidsmigrantene i Norge (Napierala og Trevena 2007). Hvordan ulike aktører påvirker migrasjon, for eksempel hvilken rolle familie og venner spiller, vet man lite om (Berge, Djuve og Tronstad 2010:32). Betydningen av inntekt har også blitt påpekt som viktig av andre teoretikere på migrasjonsfeltet. Neoklassisk økonomisk teori, som er et kjerneammeverk i studiet av migrasjon, hevder at migranter er motivert av å maksimere egen nytte, hovedsakelig i form av inntekt. I følge denne teorien er migrasjonsbeslutninger et resultat av at aktører foretar rasjonelle vurderinger av kostnader og utbytte ved migrasjon, og velger migrasjon dersom dette vil lønne seg (Sjaastad 1962, Borjas 1989). Både migrasjonsteori og den offentlige

debatten, forutsetter dermed at det er *inntekt og økonomisk nytte* som motiverer arbeidsmigranter.

I denne oppgaven ønsker jeg å stille spørsmål ved denne antagelsen. Jeg vil derfor belyse arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa, med utgangspunkt i arbeidsinnvandrerens egne perspektiver og erfaringer. Jeg fokuserer på de motiver og begrunnelser som informantene legger til grunn for migrasjonen, deres erfaringer i det norske arbeidsmarkedet samt deres tanker om oppholdet i Norge og om fremtiden. Problemstillingen jeg ønsker å belyse er:
Hvilke motiver for migrasjon har arbeidsmigranter fra de nye EU-landene i Øst-Europa, og hvilke vurderinger gjør de seg rundt egen arbeidssituasjon i det norske arbeidsmarkedet? Kan neoklassisk økonomisk teori bidra til å forklare informantenes fortellinger om dette?

For å få tilgang til arbeidsmigrantenes erfaringer i arbeidsmarkedet, og deres begrunnelser og motiver for migrasjon, har jeg valgt å benytte en kvalitativ tilnærming, nærmere bestemt halvstrukturerte kvalitative intervjuer. Disse gir innblikk i de intervjuedes egne beskrivelser og forståelser av sine erfaringer og livssituasjon (Kvale 2008). Det empiriske datamaterialet for oppgaven består dermed av transkripsjoner av intervjuer med åtte arbeidsinnvandrere, syv kvinner og én mann, fra ulike land i Øst-Europa.

Kapittel to tar for seg konteksten rundt arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa. Fokus er på den offentlige debatten rundt EU-utvidelsen og arbeidsinnvandringen. Jeg viser hvordan denne har vært sentrert rundt bekymring for press på velferdsstaten og for undergraving av arbeidslivstandarder. Videre viser jeg hvordan dette har hatt innvirkning på regulering av arbeidsinnvandringen og på tiltak rettet mot inkludering av arbeidsinnvandrere i arbeidslivet. I kapittel tre gjør jeg rede for den metodiske tilnærmingen i oppgaven, og drøfter styrker og svakheter ved denne. Det teoretiske rammeverket for oppgaven blir presentert i kapittel fire. Her drøfter jeg også forskningsbidrag om migrasjon fra EU10 til Norge, samt et bidrag som skildrer arbeidsmigrasjon internt i Vest-Europa og fra Øst til Vest. I kapittel fem belyser jeg informantenes motiver for migrasjon, og drøfter hvorvidt disse kan forklares med et neoklassisk økonomisk perspektiv på årsaker til migrasjon. I kapittel seks drøfter jeg informantenes vurdering av egen arbeidssituasjon i Norge, og stiller spørsmål ved hvilke kriterier informantene legger til grunn for denne. I avslutningskapittelet vil jeg summere opp de viktigste argumentene i oppgaven, samt trekke noen linjer tilbake til den offentlige debatten rundt arbeidsmigrasjonen fra Øst-Europa til Norge.

2. ARBEIDSINNVANDRING OG EU-UTVIDElsen

Innledning

EU-utvidelsen til Øst-Europa har hatt stor betydning for arbeidsinnvandringen til Norge. I 2009 utgjorde arbeidsinnvandring nesten halvparten av all innvandring til Norge, og størsteparten av disse kom fra Øst-Europa (SOPEMI-report 2009-2010). Retten til fri bevegelse av arbeidstakere og deres familier er en av de grunnleggende rettighetene i EØS-avtalen, og betyr at personer fra medlemslandene fritt kan reise og søke arbeid i andre medlemsland. EU utvidelsen i 2004 og i 2007 har av flere blitt omtalt som et sosialt og økonomisk eksperiment, hvor medlemslandene var usikker på konsekvensene (Zaiceva og Zimmermann 2008:428, Berge, Djuve og Tronstad 2010:5, Friberg og Tyldum 2007:7). Integrasjonen av Øst-Europa i EU betød at forskjellen mellom lønns- og kostnadsnivå i medlemslandene økte kraftig. I tillegg hadde de nye EU-landene et høyere arbeidsledighetsnivå enn gjennomsnittet i EU. Medlemslandene fryktet at dette kunne føre til store migrasjonsstrømmer som de ikke ville klare å håndtere (Zaiceva og Zimmermann 2008, Berge, Djuve og Tronstad 2010). To sentrale bekymringer blant landene i EU/EØS inkludert Norge, utpeker seg og har dominert den offentlige debatten. Frykten for sosial dumping av arbeidslivsstandarder, og frykt for press på velferdsstaten (Zaiceva og Zimmermann 2008:428, Berge, Djuve og Tronstad 2010:5, Friberg og Tyldum 2007:8). Den offentlige debatten er i seg selv ikke et hovedtema for denne oppgaven. Jeg mener likevel at det er relevant å gi et innblikk i dette ettersom det er en viktig del av konteksten som arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa til Norge foregår i, og ettersom den offentlige debatten har innvirkning på politisk dagsorden og utforming av politikk om arbeidsinnvandring. I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for hvordan den offentlige debatten rundt EU-utvidelsen har fått betydning for regulering av EU/EØS-migrasjon, og utforming av politiske tiltak vedrørende inkludering av arbeidsinnvandrerne i arbeidslivet i Norge. I tillegg vil jeg her gjøre rede for omfanget av arbeidsinnvandringen til Norge. Finanskrisen i 2008 og dens innvirkning på de østeuropeiske landene og på arbeidsmigrasjonen vil også kort bli drøftet, ettersom flere av informantene forteller om hvordan de økonomiske nedgangstidene hadde betydning for deres beslutning om å migrere.

Den offentlige debatten

Konsekvenser for velferdsstaten og for arbeidslivet har stått sentralt i den offentlige debatten rundt arbeidsinnvandringen i Norge (Friberg og Tyldum 2007:7, Berge, Djuve og Tronstad 2010). Gjennom EØS-avtalen er Norge forpliktet til å praktisere likebehandling av egne borgere og EØS-borgere. Det betyr at personer fra disse landene som arbeider i Norge, har krav på samme rettigheter og plikter i forhold til velferdsstaten som norske arbeidstakere (Brochmann og Hagelund 2010:279). Argumenter om press på velferdsstaten har dreid seg om at økt innvandring vil kunne føre til velferdsturisme; stor *belastning på velferdsordninger*, eller direkte *utnyttning* av disse. Antagelsen er at land med gode velferdsordninger vil tiltrekke seg migranter som planlegger å benytte seg av disse (Friberg og Tyldum 2007:53).

Bekymringen for press på velferdsstaten dreier seg altså om at økt innvandring fra Øst-Europa kan bli et *problem for Norge*, ved at arbeidsmigrantene eventuelt blir en belastning for velferdsstaten. I ettertid har det vist seg at frykten for velferdsturisme ikke var reell, snarere tvert om (Dølvik og Friberg 2008:3). Undersøkelser blant migranter fra de nye EU-landene har vist at det er, og spesielt var i de første årene etter 2004, et underforbruk av velferdstjenester blant arbeidsmigrantene (Friberg og Tyldum 2007:60). Oppholdstillatelse er en forutsetning for å få tilgang til trygdeytelser, og mange er direkte ekskludert fra velferdsordninger på grunn av arbeid og opphold på illegale vilkår (Friberg og Tyldum 2007:46). Imidlertid har det vært en økning i bruken av ytelser som barnetrygd, kontantstøtte og arbeidsledighetstrygd blant arbeidsmigrantene, men det er fortsatt et generelt underforbruk (Brochmann og Hagelund 2010:280, Eldring og Friberg 2010).

I tillegg har det i Norge også vært bekymring for at arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa ville føre til *sosial dumping*; undergraving av rettigheter og standarder i arbeidslivet (Friberg 2010). Frykten for sosial dumping har blitt begrunnet med forskjellene på lønnsnivået mellom Norge og de nye EU-landene, og antagelsen om at migranter fra disse landene ville være villig til å arbeide for lavere lønn og under dårligere vilkår enn norske arbeidstakere (Dølvik og Eldring 2008, Berge, Djuve og Tronstad 2010:30). Bekymringene for ”sosial dumping og konsekvensene for arbeidslivsstandarder i utsatte bransjer har vært ett av de mest sentrale stridspunktene i norsk arbeidsliv” (Dølvik og Friberg 2008:3). Denne bekymringen kan sies å ha vært tosidig. På den ene siden har man vært bekymret for at fremkjempede rettigheter i arbeidslivet ville bli undergravd (Friberg og Tyldum 2007:8, Dølvik og Eldring 2008, Berge, Djuve og Tronstad 2010:30). På den andre siden har bekymringen vært rettet mot

arbeidsinnvandrerne selv, for deres levekår og mot at de skal bli utsatt for utnytting i arbeidslivet (Rogstad 2007). Bekymringen for sosial dumping har vært fremmet fra flere hold, kanskje særlig fra fagbevegelsens side, og en av dem som har markert seg mest som talsmann for dette er sosiologen Ottar Brox. Brox (2005) hevder at arbeidsinnvandring vil kunne føre til en ny underklasse, bestående av innvandrere som er villig til å jobbe under dårlige lønns- og arbeidsvilkår. Dette vil på sikt føre til at nordmenn ikke lenger ønsker å jobbe i disse yrkene, og behovet for mer arbeidsinnvandring vil bli nødvendig. Resultatet vil bli et mer klassesdelt Norge (Brox 2005).

Bekymringen for velferdsstaten og bekymringen for arbeidsinnvandreernes arbeids- og levekår er ikke noe nytt som har oppstått i forbindelse med EU-utvidelsen. Derimot kan dette sies å ha en historisk tradisjon i Norge, som kan føres tilbake til tidligere innvandring av andre grupper. Frem til 1970-tallet var det relativt lav innvandring til Norge. Innvandrere fra Norden utgjorde et klart flertall, i tillegg til noen flyktninger fra Øst og Sentral-Europa som kom til Norge etter andre verdenskrig (Tjelmeland 2003). Migrasjon og innvandring var den gang ikke et tema som skapte stor debatt, og norske myndigheter var positive til mobilitet på tvers av grensene (Tjelmeland 2003:89). Fra 1967 og utover økte imidlertid arbeidsinnvandringen spesielt fra land som Pakistan, India, Tyrkia og Marokko (Brochmann og Hagelund 2010:226, Tjelmeland 2003:115,118). På slutten av 60-tallet og utover 70-tallet økte oppmerksomheten rundt arbeidsmigrasjon (Brochmann og Hagelund 2010:226). Arbeidsinnvandreernes arbeids- og levekår var dårlige, og det var bekymring for framveksten av nye sosiale problemer (Brochmann og Hagelund 2010:229). Det var også bekymring for effekten på norske lønns- og arbeidslivsstandarder, og LO var opptatt av at arbeidsinnvandringen ikke skulle undergrave forhandlingsposisjonen som fagbevegelsen hadde oppnådd. Fra statens side mente man at ved å stanse innvandringen kunne man løse de sosiale problemene som fulgte den, og dette resulterte i innvandringsstopp i 1975 (Brochmann og Hagelund 2010:230).

Innvandringsstoppen var hovedsakelig begrunnet ut i fra hensyn til det norske samfunnet, men også med hensyn til arbeidsinnvandreernes velferd (Brochmann og Hagelund 2010:229). Også den gang var debatten om arbeidsinnvandring orientert rundt bekymring for norske standarder i arbeidslivet, og bekymring for arbeidsinnvandreernes levekår. Frem til 1975 dreide debatten seg rundt arbeidsinnvandrere uten spesialiststatus, det vil si om migranter uten formelle kvalifikasjoner (Brochmann og Hagelund 2010:279). Under innvandringsstoppen i perioden mellom 1975 og 2004 var det i hovedsak arbeidsinnvandrere med spesialiststatus som ankom Norge, og denne arbeidsinnvandringen var i liten grad kontroversiell. Etter 2004 har debatten

om arbeidsinnvandring og om sosiale konsekvenser av denne, igjen kommet på dagsorden (Brochmann og Hagelund 2010:279). Dette tyder på at de sosiale problemene som blir oppfattet som å være et problem rundt arbeidsinnvandring, knytter seg i hovedsak til arbeidsinnvandrere uten utdanning og formelle kvalifikasjoner. Retorikken i dagens debatt om arbeidsinnvandring har klare likhetstrekk til debatten på 70-tallet, og de sosiale og velferdspolitiske problemene som antas å følge innvandringen i dag har mye til felles med bekymringene på 70-tallet.

Debatten om velferdsturisme og sosial dumping dreier seg altså hovedsakelig om økonomi. På den ene siden fremstilles det som at arbeidsinnvandrerne er villig til å utnytte velferdsstaten, og til å presse ned norske lønninger. På den andre siden fremstilles det som at norske bedrifter utnytter arbeidsinnvandrerne. Man kan stille spørsmål om hvilke antagelser om individene som ligger til grunn for den offentlige debatten. Hvorfor vil en østeuropeisk migrant godta å jobbe under dårligere lønns- og arbeidsvilkår enn en nordmann? Begrunnelsen om at forskjellene i lønnsnivå mellom de gamle og de nye EU/EØS-landene er årsaken, tyder på en oppfatning om at arbeidsinnvandrerne er *motivert av inntekt eller økonomisk nytte*.

Basert på det som er beskrevet over, ser det ut som at den offentlige debatten rundt arbeidsinnvandringen til Norge har på vært tuftet på et skille mellom "oss og dem". Brochmann og Hagelund (2010:364) skriver at retorikken på innvandringsfeltet har vært at innvandrere kommer til "duk og dekket bord", og at personer som ikke har bidratt gjennom livsløpet med arbeid og skattebetaling er gratispassasjerer. Dette reflekter et syn på innvandrere som noe som er eksternt og fremmed, og som oppfattes å ikke ha legitim rett til medlemskap i velferdsstaten på samme måte som norske statsborgere (Brochmann og Hagelund (2010:364). Dette bidrar til å forklare frykten for at arbeidsinnvandrerne skal bli en belastning for velferdsstaten.

Regulering av arbeidsinnvandring fra Øst-Europa

På grunn av frykten for sosial dumping og velferdsturisme, fikk alle EU/EØS-medlemslandene mulighet til å innføre egne nasjonale regler i en overgangsperiode for å begrense retten til fri bevegelse (Friberg 2010). Overgangsordningene betød at statene kunne legge restriksjoner på arbeidsinnvandringen fra EU8 pluss Romania og Bulgaria, for

maksimalt en syvårsperiode (Friberg 2010).² Norge var et av landene som benyttet seg av denne retten. Enkelt sagt innebar de norske reglene at tidligere krav om oppholdstillatelse for borgere fra EU10 ble videreført. Kravet om oppholdstillatelse innebærer at søkeren må legge frem dokumentasjon eller kontrakt på heltidsarbeid, hvor lønns- og arbeidsvilkår må være lik det som er gjeldene for det aktuelle yrket eller for bransjen (Friberg 2010). Kravet om et konkret arbeidstilbud og heltidsarbeid skal sikre at arbeidsinnvandrerne har egen inntekt til å forsørge seg selv, og dermed ikke blir en belastning på velferdsstaten (Brochmann og Hagelund 2010:280, Friberg 2010). I tillegg skulle kravet om norske lønns- og arbeidsvilkår hindre sosial dumping (Friberg 2010). I Norge ble overgangsordningene for EU8 ble faset ut i 2009 og erstattet av et registreringssystem i 2010. Bulgaria og Romania er fortsatt underlagt disse ordningene (Friberg 2010).³

Registreringsordningen innebærer at det ikke lenger stilles krav til heltidsarbeid eller til lønn, med mindre man er ansatt i en bransje som er omfattet av allmenngjort tariffavtale (Friberg 2010). Personer fra de nye EU/EØS-landene har rett til å reise og oppholde seg i Norge fritt i inntil tre måneder, og i inntil seks måneder dersom de søker arbeid. Etter dette må de registrere seg, og har rett til opphold dersom de er arbeidstaker, selvstendig næringsdrivende, tjenesteyter, opptatt ved en norsk utdanningsinstitusjon, eller har midler til å forsørge seg selv og har sykeforsikring.⁴ I motsetning til oppholdstillatelse får man et registreringsbevis, og registreringen trenger ikke fornyes (UDI 2009). En EU/EØS-borger som har hatt sammenhengende lovlig opphold i Norge i fem år, får varig oppholdsrett.⁵ Familiemedlemmer, det vil si barn, ektefelle, samboere og foreldre dersom de forsørges, får også rett til opphold uavhengig av statsborgerskap så lenge EØS borgeren de gjenforenes med har oppholdsrett.⁶

Det finnes ulike måter arbeidsmigranter fra de nye EU landene kan komme til Norge på, og ulike måter bedrifter kan rekruttere eller ansette arbeidsmigranter på (Ødegård m.fl 2007:14). Hovedskillet går mellom å ansette *individuelle arbeidsinnvandrere*, eller å kjøpe *tjenester* som innebærer bruk av utenlandske arbeidstakere. Man kan skille mellom fire ulike måter å rekruttere arbeidstakere fra EU/EØS på (Ødegård m.fl 2007:14). 1. *Individuelle*

² Samtlige av de gamle EU/EØS-landene med unntak av Sverige, Irland og England innførte restriksjoner på innvandringen fra EU8 (Friberg 2010).

³ Odelstinget vedtok 23. april 2009 å forlenge overgangsordningen for Bulgaria og Romania fram til 1. januar 2012, men overgangsordningene kan vurderes årlig og oppheves hvis behov for det (Friberg 2010).

⁴ *Lov om utlendingers adgang til riket og deres opphold her* (Utlendingsloven) §112.

⁵ Utlendingsloven, § 115.

⁶ Utlendingsloven §113.

arbeidsinnvandrere som ansettes direkte i norske bedrifter, eller i det offentlige arbeidslivet i tråd med reglene for krav til opphold i utlendingsloven. 2. Ansette *underentreprenører* fra EU10 som har med seg egne arbeidstakere. Disse arbeiderne regnes da som *utstasjonerte arbeidstakere*, og er ansatt i den bedriften som utfører tjenesten. 3. Man kan leie inn arbeidstakere fra et norsk, eller utenlandsk *utleiefirma*. Dersom man leier inn fra et utenlandsk firma regnes arbeiderne som utstasjonerte arbeidstakere. 4. Man kan engasjere enmannsforetak eller *selvstendig næringsdrivende* fra de nye EU landene. Alle må uansett hvilken arbeidsform de har, dersom de er i Norge i over tre måneder, registrere seg i henhold til kravene i utlendingsloven.⁷ Så hvor mange arbeidsmigranter fra de nye EU-landene befinner det seg i Norge?

Omfanget av arbeidsinnvandringen

Arbeidsinnvandringen fra Øst-Europa har satt nye rekorder hvert år, med en topp i 2008. Polen utgjør per i dag det landet hvor størstedelen av migrantene kommer fra (Andreassen og Dzamarija 2010, SSB 2010a). I følge tall fra UDI (Årsrapport 2010) registrerte 42 650 EØS-borgere fra EU8 seg i 2010. En av fire var fra Polen, mange kom fra Litauen og til sammen kom en av tre fra Baltikum.

Å gi et bilde på omfanget av arbeidsinnvandringen er innviklet. Det er usikkert hvor mange migranter fra de nye EU-landene som oppholder seg i Norge. Mange er her på kortvarige oppdrag, og registreres derfor ikke som bosatt i Folkeregisteret (Berge, Tjuve og Tronstad 2010:6). Disse migrantene utgjør likevel et betydelig innslag i norsk arbeidsliv (Berge, Djuve og Tronstad 2010:6). Under overgangsordningene kunne man registrere oppholdstillatelser og antall fornyelser, og på den måten fikk man et bilde av hvor mange arbeidsinnvandrere som befant seg i Norge. Registreringsordningen innebærer at migrantene kun trenger å registrere sin ankomst. Registreringen gir bare informasjon om nyankomne migranter, og ikke om hvor mange som faktisk befinner seg i Norge (Andreassen og Dzamarija 2010:36). Noen migranter velger å ikke registrere seg, og heller oppholde seg og arbeide ulovlig i Norge (Friberg og Tyldum 2007). Dette betyr at det er vanskelig å gi et nøyaktig bilde av arbeidsinnvandringens omfang.

⁷ Utlendingsloven, § 117.

Basert på personer som er registrert bosatt i folkeregisteret og som har fått personnummer, slår SSB fast at det i Norge er 74 000 innvandrere fra de nye EU-landene i Øst-Europa (Andreassen og Dzamarija 2010:16).⁸ Det gjelder dermed ikke personer som er her på midlertidige opphold. Noen kom til Norge i forkant av EU-utvidelsen. Tallene viser at ni av ti personer fra Polen og Litauen har bodd i Norge i mindre enn fem år, noe som tyder på at de fleste kom etter EU-utvidelsen i 2004. Polen topper listen med nesten 50 000 personer, etterfulgt av Litauen med omlag 10 000 personer, Romania med 4250 personer og Latvia med 2700 personer (Andreassen og Dzamarija 2010:16). De andre østeuropeiske landene blir ikke nevnt, ettersom antallet innvandrere fra de ulike landene er forholdsvis lite.

Kjønnsfordelingen blant arbeidsinnvandrerne er ujevn, og menn er i flertall (Andreassen og Dzamarija 2010:19). Polen topper statistikken for familiegjeningforeninger med 13 300 gjeningforeninger i perioden 1990-2009 (Andreassen og Dzamarija 2010:36). Både arbeidsinnvandringen og familieinnvandringen sank fra 2008 til 2009 (Andreassen og Dzamarija 2010:37). Dette hadde trolig sammenheng med arbeidsmarkedet og lavere etterspørsel etter arbeidskraft. Spesielt var det arbeidsinnvandrerne fra Polen som dro hjem, og nettinnvandringen fra Polen ble nesten halvvert (SSB 2010b). Dette vises tydelig gjennom forskjellen på antall oppholdstillatelser som ble gitt i 2008 og 2009. I 2008 hadde personer fra de nye EU-landene til sammen nesten 80 000 tillatelser, mens i 2009 sank dette til omlag 30 000 (UDI, Årsrapport 2010).

Finanskrisen og arbeidsmigrasjon

Finanskrisen i 2008 rammet de nye EU-landene i Øst-Europa hardt, og per 2009 var samtlige av landene i resesjon (Steen 2009, Galgozi 2009). Ikke alle landene ble like hardt rammet; Tsjekkia, Slovakia, Slovenia og Polen klarte seg relativt bra, mens Estland, Latvia, Litauen og Ungarn ble hardest rammet. I forkant av krisen var økonomien til EU8-landene i sterk vekst (Steen 2009, Galgozi 2009). I følge EU-kommisjonen opplevde landene i gjennomsnitt en vekst i BNP på over 5 prosent i perioden 2004-2008, mens de baltiske landene hadde en vekstrate på nesten 10 prosent enkelte år (Steen 2009). Etter finanskrisen var forventet nedgang i BNP i gjennomsnitt for regionen mer enn 3 prosent i 2009, med en nedgang på over 10 prosent for de baltiske landene.⁹

⁸ Dette innbefatter personer som har innvandret selv, eller som har blitt født i Norge med to foreldre fra disse landene (Andreassen og Dzamarija 2010).

⁹ Tallene er hentet 13.1.2011 fra Fafo Østforums temasider og publisert 26.6.2009. Faktiske tall for 2009 og 2010 har per denne dag ennå ikke blitt publisert.

Nedgangen skyldtes blant annet at eksporten av industrivarer til Vest-Europa gikk ned som følge av kraftig fall i etterspørselen. Eksporten er viktig for de østeuropeiske landene, og den samlede produksjonen falt med 20 prosent i EU10 (Steen 2009). Både Ungarn, Latvia og Romania mottok krisehjelp fra Det Internasjonale Pengefondet (IMF) og EU, og etter hvert mottok også Romania lån (Steen 2009). Lånebetingelsen har krevd strengere økonomisk styring, samt kutt i offentlige utgifter, lønn og velferdsordninger (Steen 2009).

Etter finanskrisen har arbeidsledigheten økt, og Estland, Latvia og Litauen har hatt størst økning i arbeidsledighet opp mot 17 prosent. Dette utgjør mer enn en fordobling i antall ledige, og nivået i Baltikum er dermed blant det høyeste i Europa (Steen 2009). Store sosiale konsekvenser har fulgt i kjølevannet av arbeidsledigheten, fordi velferdsordningene er generelt dårligere og mindre dekkende enn i resten av EU (Steen 2009). Mange migranter har reist tilbake til sine opprinnelsesland, på grunn av trange kår i arbeidsmarkedet også andre steder i Europa (Steen 2009). I Norge hadde finanskrisen beskjedne virkninger sammenlignet med andre land i Europa og verden, selv om enkelte bransjer ble hardere rammet enn andre. Mange arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa jobber i konjunkturutsatte bransjer som bygg og industri, og da finanskrisen inntraff opplevde migranter fra Øst-Europa å bli rammet av arbeidsledighet i noe større grad enn den øvrige befolkningen (Olsen 2010:82).

Tiltak vedrørende arbeidsforhold

I etterkant av EU-utvidelsen og den økte arbeidsinnvandringen til Norge, har norske myndigheters politikk hovedsakelig fokusert på tiltak mot sosial dumping, samt bedre regulering av arbeids- og lønnsvilkår for arbeidsinnvandrere (Friberg 2009:55). Regjeringen har presentert en handlingsplan mot sosial dumping (St.meld. 2. 2005-2006:63). Denne styrker Arbeidstilsynets muligheter for tilsyn og sanksjonsmidler, og setter krav om norske lønns- og arbeidsvilkår i kommunale anbudsprosesser. Allmenngjøring av tariffavtaler blitt tatt i bruk som et tiltak for å hindre sosial dumping, og sikre likverdige vilkår for alle arbeidere i en bestemt bransje. Allmenngjøring innebærer at tariffavtalen for en bestemt bransje skal etter loven være gjeldene for alle som jobber i bransjen, inkludert utenlandske bedrifter og utstasjonerte arbeidstakere, og innfører et lovbestemt minstelønnsnivå (Eldring 2011). Dette har blitt gjennomført i bransjer hvor det jobber mange arbeidsinnvandrere som i byggbransjen, skips- og verftsindustrien og i jordbruks- og gartnerinæringene (Arbeidstilsynet

2011). I rengjøringsbransjen har allmenngjøring blitt foreslått både av arbeidstaker og arbeidsgiversiden, og dette blir høyst sannsynlig gjennomført i løpet av 2011 (Eldring 2011). I 2009 presenterte regjeringen en oppfølger til handlingsplanen mot sosial dumping, hvor effektivisering av allmenngjøring er et mål, og solidaransvar ble innført (Arbeidsdepartementet 2011). Solidaransvar innebærer at ansvaret for at arbeidstakere får riktig lønn og arbeidsvilkår, forplanter seg oppover i en kontraktskjede. Det betyr at ikke bare arbeidsgiver, men også den som setter ut oppdraget, er ansvarlig for dette. I tillegg har krav til Id-kort blitt innført i bygg- og anleggsbransjen, for at alle arbeidstakere skal kunne identifiseres. Hensikten er å effektivisere kontrollen i forhold til helse, miljø og sikkerhet, og bidra til økt seriøsitet i bransjen (Arbeidstilsynet 2011). Staten har opprettet *Servicesenter for utenlandske arbeidstakere* i Oslo, Stavanger og Kirkens. Ved senteret er Politiet, Arbeidstilsynet, UDI og Skatteetaten representert, og senteret skal behandle søknader, samt gi informasjon til arbeidsinnvandrere og arbeidsgivere.

Disse tiltakene kan sees på som et ledd i sikringen av at arbeidsinnvandlerne har egen inntekt og kan forsørge seg selv, og dermed ikke blir en belastning for den norske velferdsstaten. I tillegg skal de hindre undergraving av norske lønns- og arbeidsvilkår, og sikre at migrantenes rettigheter som arbeidstakere i Norge ivaretas.

En polarisert debatt?

Så langt har jeg vist at den offentlige debatten hovedsakelig har dreid seg om frykt for velferdsturisme og sosial dumping. På den ene siden presenteres det et bilde av arbeidsmigrantene som motivert av inntekt eller egen nytte, og som derfor er en trussel for norsk arbeidsliv og velferdsstat. På den andre siden presenteres det et bilde av arbeidsinnvandlerne som offer for utnyttning og sosial dumping.

Jon Rogstad (2007) hevder at debatten rundt arbeidsinnvandring er polarisert og preget av moralisme versus kynisme, hvor de to sidene enten tjener som motstandere av, eller talsmenn for arbeidsinnvandring. På forkjempersiden er fokus på de økonomiske gevinstene ved arbeidsinnvandring. Arbeidsinnvandring sees på som en løsning på problemet med manglende arbeidskraft, og fokuset er satt på hvordan arbeidsinnvandring kan foregå slik at en får best mulig utbytte av arbeidskraften. På den andre siden er debatten preget av moralisme og humanitære idealer. Fokuset er der på sosial dumping og de moralske implikasjonene av

kynisk utbytting av arbeidskraft. Rogstad (2007) mener at problemet med dagens offentlige ordskifte er at det ikke reflekterer at det er mennesker som kommer for å arbeide, og at individet bak arbeidskraften skjules. Bruk av begrepet "arbeidskraftimport" er et eksempel som viser hvordan individet skjules bak arbeidet. Ved å fremstille arbeidsinnvandrerne som arbeidskraft, forenkler man utfordringene knyttet til innvandringen og til integrering av arbeidsinnvandrerne utenfor arbeidslivet. På den andre siden blir det satt fokus på sosial dumping, kynisk utnyttelse av arbeidere og brain-drain som står i kontrast til humanitære idealer. Rogstad (2007) hevder at den polariserte debatten tilslører at arbeidsinnvandrerne er mennesker, som også skal ha et sosialt liv etter endt arbeidstid, og som ankommer som enkeltpersoner, men høyst sannsynlig vil etablere familier.

Mens den kyniske siden presenterer et noe ensidig fokus på de positive mulighetene ved arbeidsinnvandring, fokuser den moraliserende siden noe ensidig på negative konsekvenser av arbeidsmigrasjon, både for norske forhold og for arbeidsinnvandrerne selv. Det kan stilles spørsmål ved om ikke begge frontene i debatten bidrar til å skjule individene bak arbeidskraften, og om ikke begge sidene fratrar individene sin handlekraft og sin rolle som individer som aktivt bidrar til å skape sine egne liv?

3. METODE

Bakgrunn for valg av metode

Det empiriske datamaterialet består av transkripsjoner av kvalitative intervjuer, gjennomført med åtte personer fra de nye EU-landene i Øst-Europa. Det er flere grunner til at jeg valgte en kvalitativ tilnærming til min studie av arbeidsinnvandrere i Norge.

For det første fordi dette virket mest hensiktsmessig i forhold til problemstillingen. Kvalitativ metode gir grunnlag for å oppnå en forståelse av sosiale fenomener basert på data om personer og situasjoner, og kan være rettet mot å forstå virkeligheten slik den oppfattes av individene som forskeren studerer (Thagaard 2009:11). Jeg var interessert i å drøfte arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa, ut i fra arbeidsinnvandrernes egne perspektiver. Jeg ville undersøke deres begrunnelser for migrasjonen, og deres betraktninger rundt egen arbeidssituasjon. Altså var jeg ute etter den subjektive dimensjonen ved et sosialt fenomen; migrasjon og migrantenes opplevelse av dette. Jeg vurderte kvalitativ metode, og nærmere bestemt halvstruktureerte intervjuer som et godt valg til dette, ettersom det gir tilgang til informantens livsverden.

For det andre, muligheten for å velge andre metoder i tilnærmingen til studiet av arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa, er relativt begrenset. Kvantitative metoder og statistikkproduksjon kan være vanskelig når det dreier seg om innvandrere, fordi de ofte er underrepresentert i vanlige surveyundersøkelser av befolkningen. Når det gjelder arbeidsmigranter fra Øst-Europa er det i tillegg et problem at det ikke finnes fullstendig oversikt over omfanget og antall personer som befinner seg i Norge, noe som gjør denne gruppen mer utilgjengelig for forskning (Friberg og Tyldum 2007:12). En tredje grunn til valg av kvalitativ metode er, som nevnt innledningsvis i oppgaven, at det finnes begrenset med forskning på migranter fra de nye EU landene som kommer til Norge for å arbeide, og da spesielt lite på hva som styrer arbeidsvandringen på individnivå (Berge, Djuve og Tronstad 2010:29). Register over omfanget av arbeidsinnvandringen vil bare inneholde informasjon om oppholdsgrunnlag, og ikke faktiske motiver. Jeg har dermed gått ut i fra at den beste måten å

få tilgang til utfyllende informasjon om arbeidsinnvandrere sine begrunnelser for å migrere, er å spørre arbeidsinnvandrerne selv.

Det kvalitative intervju som forskningsmetode

Det kvalitative intervjuets styrke er at det fanger opp variasjonen i intervjupersonenes oppfatninger. Den type kvalitativt intervju som jeg har benyttet meg av, er det halvstrukturerte livsverden intervjuet. Dette kan defineres som *”et intervju som har som mål å innhente beskrivelser av den intervjuedes livsverden, med henblikk på fortolkning av de beskrevne fenomener”* (Kvale 2008:21). Intervjuet gir tilgang til den mening og forståelse som personen selv tillegger verden han lever i, og til personens egne beskrivelser av sine erfaringer. Ut i fra problemstillingen til prosjektet synes denne tilnærmingen å være formålstjenlig, for å få tilgang til arbeidsmigranternes oppfatninger om egen arbeidssituasjon og deres begrunnelser for å migrere.

Temaet for intervjuet er informantens livsverden, og man søker å innhente nyanserte beskrivelser av informantens livsverden for å tolke meningen med disse. Kvale (2008:28) legger vekt på at intervjuet er en samtale og utveksling av synspunkter mellom to personer, hvor kunnskapen blir *konstruert* i fellesskap gjennom intervjuet. Kvales forståelse av livsverden intervjuet er altså utpreget fenomenologisk, og her kan man påpeke at det finnes andre analytiske måter å tilnærme seg intervjuet på. Jeg basert meg på det kvalitative livsverden intervjuet som Kvale beskriver, og forsøkt å ha en åpen tilnærming til intervjuet som en samtale mellom to personer.

Kvale (2008:27) legger også vekt på at det kvalitative intervjuet, om det gjennomføres *”riktig”*, kan være et håndverk. Dette fordi det ikke følger noen forhåndsbestemte regler, men er avhengig av intervjuerens vurderinger underveis og hans personlige egenskaper. Intervjuet fungerer således som et forskningsinstrument.

Den praktiske gjennomføringen av prosjektet

Utvalgskriterier

I kvalitative undersøkelser benyttes strategiske utvalg. Informantene velges ut i fra kriterier som er hensiktsmessige i forhold til problemstillingen (Thagaard 2009). Utvalgskriteriene for min studie av arbeidsinnvandring fra Øst-Europa var relativt inkluderende. Jeg ønsket å komme i kontakt med arbeidsmigranter som hadde migrert av ulike grunner. Det var deres unike migrasjonshistorie jeg var ute etter, og derfor valgte jeg å ikke ha strenge utvalgskriterier. Jeg ønsket kontakt med arbeidsinnvandrere fra EU10 som hadde migrert til Norge etter EU-utvidelsene i 2004 og 2007. I utgangspunktet vurderte jeg å avgrense til Polen, ettersom Polen er det største avsenderlandet for arbeidsmigranter til Norge. Jeg tenkte at dette ville være hensiktsmessig i forhold til analytisk og kontekstmessig avgrensning. Juni Lexau (2008) påpekte i sin masteroppgave om arbeidsinnvandrere fra Polen, at det var svært vanskelig å skaffe informanter til prosjektet. Dette var noe jeg selv erfarte i starten, og derfor valgte å ikke avgrense til et land. I tillegg vurderte jeg opprinnelsesland som mindre viktig i forhold til å besvare problemstillingen, ettersom fokuset er på migrasjonsprosessen, og arbeidsinnvandreres erfaringer i Norge. Dette betyr ikke at det er uten betydning hvor informantene kommer fra, som vi får se i analysen, og at konteksten ikke har betydning for deres erfaringer og deres motiver for migrasjon. Ettersom fokus er på arbeidsmigrantenes begrunnelser for å migrere og erfaringer i Norge, mener jeg at den felles rammen rundt migrasjonen som EU/EØS borgerskapet utgjør, er viktigere enn opprinnelseslandet til migrantene.

Videre ønsket jeg å komme i kontakt med personer som var i Norge på arbeids- og oppholdstillatelse, og som ikke hadde kommet på grunn av familiegjenforening. Dette fordi jeg tenkte at migrasjonsprosessen i forhold til motiver og planlegging, kanskje fortøner seg annerledes for personer som kommer på grunn av familiegjenforening enn for personer som kommer som individuelle arbeidstakere.¹⁰ Av informantene er det likevel en person som har kommet på grunn av familiegjenforening. Jeg ønsket å komme i kontakt med både menn og kvinner. På grunn av vanskeligheter med å rekruttere informanter, endte jeg opp med syv kvinner og en mann. Eventuelle svakheter knyttet til skeivfordeling, drøftes i et senere avsnitt.

¹⁰ På tidspunktet for intervjuene var EU8 pluss Romania og Bulgaria fortsatt underlagt overgangsordninger, og som vist i forrige kapittel innebærer det visse krav til oppholdstillatelsen. I motsetning til dette er det få krav til familiegjenforening som foregår ganske enkelt for EU/EØS-borgere.

Rekrutteringsprosessen og tilnærming til informantene

I begynnelsen av prosjektet ønsket jeg å bruke mitt eget nettverk for å skaffe informanter, for å deretter benytte snøballmetoden. Denne metoden innebærer at en velger ut noen informanter som er i tråd med utvalgskriteriene, og ber disse om å foreslå nye informanter (Thagaard 2009:56). Dette viste seg imidlertid vanskelig. De to første informantene ble rekruttert gjennom mitt nettverk. Én var en bekjent av en venn, den andre en bekjent av meg. Sistnevnte skulle i utgangspunktet fungere som informant for et pilotintervju. Da intervjuet viste seg å fungere godt og frembrakte interessante historier, valgte jeg likevel å inkludere dette. Ingen av de to informantene kjente andre potensielle informanter fra deres hjemland. En venn opplyste meg om en bekjent som drev et firma for formidling av arbeidskraft fra Øst-Europa. Jeg kontaktet personen, men han var ikke villig til å formidle informasjon om prosjektet til eventuelle informanter. Løsningen ble derfor å kontakte ulike instanser som tilbyr norskopplæring for innvandrere, hvis navn av anonymitetshensyn ikke vil bli nevnt. Etter gjentatte e-poster fikk jeg kontakt med en lærer som inviterte meg til å komme på et norskkurs for å presentere meg selv og prosjektet. Her delte jeg ut informasjonsskriv med opplysninger om prosjektet, og min kontaktinformasjon. Av hensyn til den praktiske gjennomføringen og de økonomiske kostnadene ved å bruke tolk, ønsket jeg hovedsakelig informanter som snakket engelsk eller norsk. Interessen for å delta var liten, ettersom de fleste behersket norsk dårlig. Jeg forhørte meg om interessen for å bli intervjuet dersom det var tolk tilstede. Tre potensielle informanter sa ja til å bli intervjuet med tolk. Jeg bestemte meg for at det var nødvendig å skaffe en tolk for å kunne gjennomføre intervjuene. Med hjelp fra læreren på kurset, ble jeg invitert til å presentere prosjektet på et annet norskkurs, hvor jeg fikk rekruttert ytterligere tre informanter.

Studiens utvalg

Studiens utvalg består av syv kvinner og en mann fra de ulike nye EU-landene i Øst-Europa. Alle informantene i dette prosjektet er individuelle arbeidsinnvandrere. Det vil si at de har kommet til Norge for å søke arbeid, eller hatt tilbud om et konkret jobbtillbud i forkant av migrasjonen. Alderen på informantene varierer fra 26 til 40 år. Fire av informantene har fullført høyere utdanning på universitetsnivå, en har påbegynt slik utdanning, og to av informantene er faglærte. En av informantene har ingen utdanning. Seks av åtte informanter hadde jobb i hjemlandet, da de valgte å migrere. I Norge har alle informantene jobb, og de

jobber under formelt ordnede arbeidsforhold. Flesteparten av informantene går på norskskurs, og er i ferd med å lære språket. En av informantene har ikke hatt noen form for språkopplæring i Norge. Lengden på informantenes opphold i Norge varierer fra i underkant 1 til 7 år. To av informantene er gift med hverandre. Disse ble intervjuet hver for seg. I slutten av metodekapittelet følger en kort presentasjon av alle informantene.

Overvekten av kvinner i utvalget er tilfeldig. Man kan hevde at en så skeiv kjønnsfordeling er en svakhet ved utvalget. I utgangspunktet hadde jeg ingen kriterier for andelen menn og kvinner i utvalget. På landsbasis i perioden 1990 til 2008 utgjorde menn 7 av 10 arbeidsinnvandrere årlig (Berge, Djuve og Tronstad 2010). På grunn av den ujevne kjønnsfordelingen mellom arbeidsinnvandrere på landsbasis, hadde jeg regnet med å komme i kontakt med flest menn. Etersom et kjønnsperspektiv ikke er hensikten i dette prosjektet, mener jeg at skeivfordelingen er uproblematisk.

Etersom informantene selv velger om de ønsker å være med i studien, har man som forsker liten kontroll over hvilke personer som blir med i det endelige utvalget. Dette kan medføre at det er en bestemt type personer som til slutt blir med i prosjektet. Personer som mestrer sin situasjon og som ikke har noe imot innsyn fra en forsker, har større sjanse for å ville delta i undersøkelsen (Thagaard 2009:57). Resultatet kan bli en skjevhet i utvalget, hvor studien gir mer informasjon om hvordan situasjoner mestres, enn om situasjoner som inneholder større grad av konflikt og mindre grad av mestring. Personer som ikke deltar i studien, kan dermed presentere mer problematiske sider ved fenomenet som studeres (Thagaard 2009:57).

Rekrutteringen av informanter fra ulike norskkurs kan tenkes å ha betydning for hvilke typer informanter jeg har kommet i kontakt med. Mange av informantene i dette prosjektet har høy utdanning, og er ressurssterke personer som er i ferd med å lære seg språket. Dermed kan jeg ha kommet i kontakt med informanter som opplever større grad av mestring i forhold til det å migrere, enn andre migranter fra Øst-Europa. Dette må man ta hensyn til i vurderingen av eventuelle konklusjoner og analytiske poenger.

Kontakten mellom informant og forsker er omfattende i kvalitative undersøkelser. Derfor bør ikke utvalget være for stort, da det kan gi store mengder data (Thagaard 2009). Antallet informanter bør være slik at det gir et metningspunkt, altså at flere informanter ikke tilfører ny forståelse (Thagaard 2009:59). Datamaterialet i dette prosjektet har nok ikke nådd et teoretisk

metningspunkt. Rekrutteringsprosessen ble heller avsluttet av praktiske hensyn. Mengden av det empiriske datamaterialet virket formålstjenlig i forhold til rammene for prosjektet.

Intervjusituasjonen

Fire av intervjuene foregikk på engelsk, ett på norsk, og tre med tolk. Intervjuenes varighet varierte fra det korteste på 45 minutter til det lengste på 1 time og 45 minutter. De fleste varte mellom 1 og 1,5 time. Tid og sted for intervjuet ble avtalt sammen med informantene. De fleste informantene foreslo å treffes på kafé. Tre av intervjuene ble derfor gjennomført på kafé, mens pilotintervjuet ble gjennomført hjemme hos meg etter informantens ønske. For å unngå unødvendig bakgrunnsstøy foreslo jeg å ha intervjuene hvor det var tolk tilstede, på et seminarrom på universitetet. Det siste intervjuet ble også gjennomført der.

I en intervjusituasjon er det et asymmetrisk maktforhold, fordi intervjueren har definisjonsmakten, og er den som styrer samtalen gjennom å stille spørsmål (Kvale 2008:74). Valg av et seminarrom som intervjusted kan kritiseres for å være på forskeren hjemmebane, og bidra til å vippe maktbalansen mellom intervjuer og informant mer i intervjuerens retning. Dette var jeg bevisst på. Intervjuene ble utført på kveldstid som betød at det var få studenter til stede i bygget, noe jeg anså som en fordel. Jeg forsikret meg derfor flere ganger om at valg av sted var i orden for informantene, og at de ikke hadde et annet alternativ de heller ønsket.

I starten av intervjuet informerte jeg om prosjektets formål, om at deltakelsen var frivillig, og at informantene kunne unnlate å svare på spørsmål dersom han eller hun ønsket det. Det var ingen av informantene som reserverte seg mot å svare, men to av informantene fortalte noe i intervjuet som de bad om at måtte forbli ”mellom oss to”, noe som selvsagt blir respektert. Jeg fortalte også at jeg ville benytte båndopptaker med henblikk på transkribering av intervjuet senere, og at all informasjon ville bli anonymisert.

I forkant av intervjuet utarbeidet jeg en intervjuguide. Intervjuguiden inneholdt en rekke temaer som skulle dekkes. Jeg forberedte mer konkrete spørsmål under alle temaene som jeg ønsket å svar på. Disse var ment til å fungere som en slags sjekklister i tilfellet informantene ikke kom med utfyllende svar. Til slutt i intervjuguiden hadde jeg inkludert en liste med bakgrunnsspørsmål som jeg ønsket svar på, dersom dette ikke kom frem i løpet av intervjuet. Jeg ønsket å ha en åpen tilnærming til intervjuet som en samtale hvor informantene fikk

mulighet til å legge vekt på det han eller hun ønsket, og hvor jeg kunne følge opp informantens utsagn. Jeg ønsket å legge opp intervjuene på en måte som gjorde at informanten kunne fortelle en historie fra begynnelse til slutt, fra de bestemte seg for å dra fra hjemlandet, til de kom til Norge og frem til i dag. I de fleste intervjuene fungerte dette ganske godt. Flertallet av informantene var åpne, pratsomme og virket komfortable i intervjusituasjonen. I noen intervjuer drev informantenes historier frem intervjuet på en slik måte at vi fikk snakket om alle temaene jeg ønsket å ta opp, og intervjuguiden fungerte mer som en sjekklister. I andre intervjuer følte jeg at informantene snakket velvillig, men at de var bevisste på at det var et intervju, og de ventet på at jeg skulle stille neste spørsmål. I de intervjuene hvor det var tolk til stede, virket informantene mer reserverte i intervjusituasjonen. Disse intervjuene ble mer direkte styrt av intervjuguiden. Jeg erfarte dermed at selv om jeg prøvde å tilnærme meg intervjuet som en samtale hvor informantene skulle få anledning til å innta ekspertrollen, var dette vanskeligere enn forventet.

Bruk av tolk under intervjuet

Tolken var ikke en profesjonell tolk, men en medstudent som snakker flytende russisk og norsk. Flere har påpekt at bruk av tolk i intervjusituasjonen kan være problematisk, fordi tolken kan ha en tendens til å overta samtalen selv (Lexau 2008, Bujra 2006). Min erfaring med bruk av tolk var for det meste positiv. Jeg oppfattet at tolken gjorde sitt ytterste for å oversette korrekt, og stoppet informanten hvis han eller hun snakket for lenge til at tolken fikk det med seg. Under intervjuet opplevde jeg ikke på noen som helst måte at tolken blandet seg inn i dialogen mellom meg og informanten, bortsett fra et par ganger for å oppklare misforståelser som oppstod i oversettingen. Likevel hadde nok tolken en innvirkning på intervjusituasjonen. Som nevnt virket noen av informantene litt reserverte i denne situasjonen. Tolkens tilstedeværelse kan ha bidratt til at intervjusituasjonen opplevdes mer formalisert, både for informantene og for meg som intervjuer.

Tolken er ikke bare en direkte oversetter. Når en benytter seg av tolk betyr det at en tredje person er inkludert i å skape den kunnskap som blir produsert i intervjuet (Bujra 2006). Tolken velger hvilke ord og uttrykk han bruker i oversettingen, og er på den måte med på å fortolke og gi mening til informantens utsagn. Tolken fungerer også som et filter, fordi han filtrerer det han mener er relevant og ikke relevant. På den måten kan utsagn som virker

ubetydelig, men som i en sosiologisk sammenheng er relevant, gå tapt. Ideer og konsepter kan være vanskelig å oversette fra et språk til et annet. Dette opplevde jeg et par ganger, som eksempelet under illustrerer.

Tolk for Zuzana: (...) fordi jeg mener at her...

Tolk til meg: Unnskyld, nå må jeg bryte inn her, fordi du skjønner at i Russland når ting tar veldig lang tid, pleier man å si at man drar katten i halen. Det er det uttrykket Zuzana bruker. Hun mener å si at ting tar altfor lang tid her i Norge.

Tolken er dermed et aktivt mellomledd som gjennom oversettingen foretar valg og vurderinger, som kan påvirke betydningen av informantens utsagn (Bujra 2006:175). Sammenlignet med de andre intervjuene ga informantene noen ganger kortere og mindre utfyllende svar, og lengden på intervjuene ble kortere enn de andre. Om dette skyldes direkte at tolk var involvert, er usikkert. Det kan tenkes at svarene ble forkortet og sammendratt av tolken, eller at informantene begrenset sine svar slik at tolken kunne få med seg alt de sa. Det kan selvfølgelig også skyldes at informantene ikke hadde mer å si om spørsmålet. Bruken av tolk førte til at dialogen ble mer oppstykket, og at flyten i dialogen ikke ble den samme som i de andre intervjuene. Om bruken av tolk har hatt konsekvenser for innholdet og kvaliteten på intervjuene er mulig. Gjennom oversetting og fortolkning av ord og uttrykk, kan tolken ha bidratt til å justere budskapet i informantens utsagn. Jeg oppfattet at tolken gjorde sitt ytterste for å oversette korrekt og få med alt informanten sa. Min vurdering er at eventuelt meningstap og endring av mening vil være liten. Dessuten er det liten tvil om at jeg fikk tilgang på nyttig informasjon gjennom disse intervjuene, som jeg ikke ville fått uten tolken.

Bearbeiding av datamaterialet

Etter gjennomført intervju brukte jeg en stund på å reflektere over det som hadde kommet frem i intervjuet, og jeg skrev refleksjonsnotater. Alle intervjuene ble tatt opp på bånd, og transkribert i ettertid. Transkripsjon av datamaterialet var et tidkrevende arbeid. Jeg valgte likevel å transkribere alt, for å kunne ha en åpen tilnærming til empiren og for å unngå å gjøre utvalg i datamaterialet på et så tidlig stadium.

Å oversette tale til tekst innebærer tolkning, og at en del valg blir tatt. Fire av intervjuene foregikk på engelsk. Disse har jeg valgt å transkribere på engelsk, men sitater som blir brukt i oppgaven har blitt oversatt til norsk med hensyn til flyten i teksten. Valg av ord i

oversettingen blir også en fortolkningsprosess. Hensikten er å ivareta meningen på en best mulig måte, og dette har jeg forsøkt å ta hensyn til i valget av ord, uttrykk og formuleringer. Intervjuene som foregikk på norsk eller med tolk, har jeg valgt å transkribere nærmest mulig opp til korrekt bokmål. Det faktum at mange av intervjuene ikke foregikk på informantens eller mitt morsmål, kan ha hatt betydning for informantens og mine valg av ord, uttrykk og spørsmålsformulering, samt ført til pauser og nøling som vanligvis ikke forekommer når en benytter eget morsmål. Jeg har så langt som mulig transkribert ordrett det som ble sagt, men korrigert eventuelle språklige feil som forekommer i intervjuene. Hensikten har vært å ivareta mening, og samtidig fremstille informantene på en best mulig måte. Ettersom formålet med analysen ikke er å foreta en lingvistisk analyse, anser jeg dette som uproblematisk.

Tilnærmingen til analysen har foregått i flere trinn. Det første skrittet i analyseprosessen kan beskrives som det Kvale (2008:126) refererer til som *meningsfortetting*; en reduksjon av intervjuetekstene ved å forkorte informantens utsagn til mer presise formuleringer. Hensikten er å få frem meningen i utsagnene og uttrykke situasjonen fra informantens side. Dette gjorde jeg ved å lese grundig gjennom intervjuene for å få en følelse av helheten, for deretter å skrive sammendrag av de transkriberte intervjuene. Sammendragene skal gi oversikt over innholdet i intervjuene ved å komprimere det mest vesentlige til et par sider. På dette stadiet utgjorde dette en kort beskrivelse av informantens meninger om de ulike temaene som ble tatt opp i intervjuet.

Den videre analysen har blitt gjort ut i fra en slags *ad-hoc metode*, som betyr at jeg har vekslet mellom ulike analyseformer (Kvale 2008:135). Oppgaven inneholder to analysekapitler, og fremgangsmåten i de to kapitlene er ulik. I første analysekapittel drøfter jeg informantens motiver for migrasjon. Jeg ønsket å finne ut hvilke motiver for migrasjon informantene hadde, og om disse kunne forklares ut i fra neoklassisk økonomisk teori. Jeg gjennomgikk alle intervjuetranskripsjonene og fant frem til alle sitatene som inneholdt begrunnelser for migrasjon, både der dette var eksplisitt temaet og der dette kom implisitt frem under andre tema. Etter å ha gjennomgått alle sitatene kom det til syne at begrunnelsene til informantene hadde fellestrekk, og at fire forskjellige motiver utpekte seg. Disse er motiver relatert til: (1) *økonomiske begrunnelser*, (2) *politiske begrunnelser*, (3) *emosjoner og nære relasjoner* og (4) *motiver knyttet til selvrealisering*. I kapittel 6 gjør jeg rede for hvordan jeg har kommet frem til disse motivene, ved å presentere sitater og vise hvordan jeg har tolket disse.

Andre analysekapittel handler om informantenes erfaringer i arbeidsmarkedet, og fokuset er på hvordan informantene vurderer egen arbeidssituasjon. Strukturen og oppbygningen av analysen skiller seg fra første analysekapittel. I dette kapittelet benytter jeg meg av en *narrativ strukturering*, og tar hovedsakelig utgangspunkt i fire informanters fortellinger og drøfter disse hver for seg. De fire informantene er valgt ut fordi deres fortellinger er gode eksempler på mangfoldet og variasjonen i informantenes betraktninger om egen arbeidssituasjon. I et åpent intervju gir ofte informantene svar i form av en fortelling, eller mange små fortellinger. Hensikten med en narrativ form er å gjenskape fortellingen fra intervjuet og videreutvikle temaene slik at fortellingen blir fremstilt på en mer helhetlig og konsis måte (Kvale 2008:131). Denne tilnærmingen har jeg valgt fordi informantenes fortellinger om arbeid var svært ulike, og en tematisk tilnærming ville gitt mindre rom for kontekstualisering på samme måte. Jeg tar utgangspunkt i informantenes fortellinger om arbeid, og forsøker å gjenskape fortellingene som kommer frem i intervjuene, og tolker meningen i disse. Den narrative formen er godt egnet til å vise variasjonen i informantenes betraktninger rundt det å arbeide i Norge, og gir samtidig rom for å sette dette i sammenheng med andre aspekter av informantenes livssituasjon.

Å anse intervjuene som fortellinger skaper en ramme som bevarer og binder sammen intervjusituasjonen, analysen og den skriftlige rapporten, og som hindrer at transkripsjonene blir stående som "resultatet" av intervjuet (Kvale 2008:118). Selv om fokuset har vært på helheten og konsistensen i fortellingene, har det likevel av hensyn til plass, anonymitet og til problemstillingens avgrensning naturlig nok blitt utelatt noe. Sitater brukes gjennomgående. Disse viser hvordan fortellingen ble fortalt i utgangspunktet av informanten, og viser grunnlaget for hvordan jeg tolker informantenes fortellinger.

En narrativ fremstilling hvor personen er i fokus, gir ofte mer informasjon om informanten og situasjonen denne befinner seg i, og det blir ekstra viktig å sikre informantens anonymitet (Thagaard 2009). Dette vil jeg drøfte under avsnittet om etiske hensyn.

Studiens gyldighet

I forhold til det man kan kalle verifisering (godkjenning) av en kvalitativ studie er det viktig å være klar over, som tidligere nevnt, at kunnskapen som kommer frem i samtalen mellom

informant og intervjuer er av konstruktiv natur. I studiet av menneskelig handling og erfaringer, kan man ikke ha som utgangspunkt å komme frem til universelle og predikative sannheter. Kunnskapen som frembringes er konkret og kontekstavhengig, og må sees som kunnskap som fremmer forståelse av et fenomen fremfor universelle sannheter (Flyvberg 2004).

Verifiseringsarbeidet i en studie bør være en del av hele forskningsprosessen (Kvale 2008). Når det gjelder dette prosjektets gyldighet eller *validitet* – hvorvidt det er sammenheng mellom metoden og studiens formål, har jeg ovenfor begrunnet valget av kvalitative halvstrukturerte intervjuer og drøftet de ulike stegene i forskningsprosessen. Med hensyn til problemstillingen mener jeg at det var nødvendig å ta utgangspunkt i informantens egne fortellinger og perspektiver for å kunne besvare denne. Min vurdering er at det empiriske materialet som resulterte fra intervjuene, er godt egnet til å kunne belyse problemstillingen innenfor de rammene som er gitt for prosjektet.

Når det gjelder studiens *reliabilitet* – hvorvidt forskningsprosessen er pålitelig og funnene er konsistente, spiller sitatene en viktig rolle. Ovenfor har jeg beskrevet hvordan jeg har transkribert materialet, hvor jeg hele tiden har forsøkt å bevare meningen, og samtidig så langt som mulig transkribert ordrett det som ble sagt. Gjennom sitatene får leseren innblikk i det empiriske datamaterialet, og hvordan jeg har tolket dette. I tillegg, som nevnt over, fungerer den narrative strukturen i analysen til å bevare fortellingen fra intervjuet, og binder sammen intervjusituasjonen, analysen og den skriftlige fremstillingen, noe jeg mener sikrer kontekstualitet og forsterker reliabiliteten. I forhold til kvalitative intervjuer som metode, er intervjuerens reliabilitet spesielt sentralt i forhold til ledende spørsmålsformuleringer. Der dette ikke er en del av intervjuteknikken, kan svarene bli påvirket. Å legge vekt på åpne spørsmål hvor informanten selv styrer retningen på svarene, kan være en måte å unngå dette på.

Jeg ønsker ikke på noen måte å hevde at de analytiske poengene og konklusjonene jeg trekker i denne oppgaven er representative for alle arbeidsmigranter fra Øst-Europa i Bergen. De konklusjonene som blir gjort er kontekstavhengig, og gjelder for dette utvalget.

Arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa oppfattes ofte som en homogen gruppe i samfunnet, og blir langt på vei fremstilt som dette i den offentlige debatten og i media. Jeg ønsker å vise variasjonene og mangfoldet som finnes, samt å nyansere bildet som tegnes av

arbeidsinnvandrerne i den offentlige debatten. Det min oppgave kan bidra med er å vise hvilke erfaringer arbeidsmigranter fra Øst-Europa *kan* gjøre seg i Norge, og vise hvilke motiver for migrasjon arbeidsmigranter *kan* ha.

Etiske hensyn

Konfidensialitet og informert samtykke

Forskningsetiske spørsmål i forbindelse med dette prosjekt dreier seg hovedsakelig om personvern – oppbevaring av personidentifiserbare opplysninger og anonymisering av disse i datamaterialet. I tråd med retningslinjene til Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste (NSD) er prosjektet innmeldt til personvernombudet for forsker- og studentprosjekter, og godkjent. Gjennom hele prosessen har jeg fulgt disse retningslinjene, og personidentifiserbare opplysninger har blitt behandlet konfidensielt og blitt anonymisert i oppgaven. Informert samtykke er også et sentralt tema knyttet til forskning på mennesker (Kvale 2008). Dette innebærer at informantene skal være kjent med prosjektets formål, og opplyst om at deltakelse er frivillig og at informanten kan trekke seg fra prosjektet når som helst dersom vedkommende skulle ønske det (Kvale 2008). I tråd med personopplysningsloven, utarbeidet jeg et informasjonsskriv til informantene hvor relevante opplysninger om prosjekts formål, samt prinsippet om konfidensialitet og frivillighet, kom eksplisitt frem. Informantene fikk utdelt informasjonsskrivet i forkant av intervjuet, og signerte samtidig på at han eller hun samtykket til å delta i prosjektet. Informasjon om frivillighet og konfidensialitet ble også gjentatt i starten på intervjuene. Samtidig er det viktig å påpeke at en kvalitativ undersøkelse som benytter halvstrukturerte intervjuer hvor det å følge opp uforutsette utsagn er sentralt, vanskelig kan være hundre prosent informert. Når en ikke vet hvilke ”resultater” en får, er det vanskelig å på forhånd gjøre rede for hvordan datamaterialet skal brukes.

Anonymisering

Når en benytter seg av en narrativ struktur blir det ekstra viktig å gjøre grep som sikrer anonymiteten til informantene, ettersom mer informasjon om kontekst og person er inkludert i narrativene (Thagaard 2009). Alle informantene i prosjektet har fått fiktive navn. Jeg har også valgt å anonymisere alder til en viss grad, og i stedet for spesifikk alder benytter jeg heller

generelle intervaller som tjuårene, trettiårene og så videre. Yrke og utdanning har blitt anonymisert i noen tilfeller der yrket er uvanlig, og i tilfeller der for eksempel yrke er mindre relevant for analysen. I disse tilfelle opplyser jeg heller om bransje, som for eksempel helsevesenet eller det private næringsliv. Imidlertid har flere av informantene yrker som er utbredte, som for eksempel læreryrket. Noen steder er dette relevant for analysen, og jeg har derfor valgt å oppgi yrket til de fleste informantene. I den narrative fremstillingen hvor fokuset er på arbeid, og informasjon om dette blir gitt, har jeg sløyet, eller endret informasjon om andre forhold som familie og lignede. I tillegg har jeg foretatt små grep som å endre kjønnet på barn og annen familie som blir nevnt, antall barn og så videre. Et av de viktigste grepene jeg har gjort for å sikre anonymiteten er å ikke oppgi hvilket land de ulike informantene kommer fra. Dette er også i tråd med utvalgskriteriene, ettersom jeg ikke anser opprinnelsesland som direkte relevant for i analysen. Imidlertid er det i forbindelse med et par analytiske poenger at opprinnelsesland er av direkte betydning, og der blir dette oppgitt.

Presentasjon av informantene

Under følger en kort presentasjon av de åtte informantene, med fokus på det som er relevant som bakgrunn for analysen.

Elisabet er i slutten av tjuårene. Hun kom til Norge for første gang for omlag syv år siden, men har vært fast bosatt i Norge i fire år på tidspunktet for intervjuet. Da *Elisabet* dro til Norge, ble sønnen hennes igjen i hjemlandet hos sine besteforeldre. *Elisabet* har samboer som kommer fra samme sted som *Elisabet*, og de har to barn. *Elisabet* sluttet på skolen da hun fikk sitt første barn, og hun har ingen utdanning eller formelle kvalifikasjoner. Nå har hun fast jobb som kjøkkenassistent i hotell- og restaurantbransjen, hvor hun hovedsakelig utfører oppgaver knyttet til oppvask og renhold. *Elisabet* har ikke gått på språkkurs, og snakker ikke norsk.

Eva er i begynnelsen av trettiårene. Hun kom til Norge for tre år siden for å bo sammen med sin partner, da han fikk tilbud om jobb i Norge. *Eva* har høy utdanning, og hun er ansatt på en privat institusjon i helsesektoren. Hun har ingen barn, men planlegger å starte familie i Norge. *Eva* har gått på språkkurs, og snakker flytende norsk.

Bendiks er i starten av førtiårene, og er utdannet tømrer. Han kom til Norge på grunn av et midlertidig jobbtilbud i forbindelse med et byggoppdrag for seks-syv år siden. Han fikk tilbud om flere oppdrag, og han pendlet mellom Norge og hjemlandet i halvannet år, før han bestemte seg for å bosette seg fast i Norge. På tidspunktet for intervjuet hadde han vært bosatt i Norge i fem år, og er fast ansatt i et norsk firma. Bendiks er gift med en av de andre informantene, Lena.

Lena kom til Norge på familiegjengenforening med Bendiks, for fem år siden. Lena har fagbrev fra hjemlandet. I Norge er hun ansatt i en deltidsstilling som stuepike på et hotell, hvor hun har jobbet i underkant av et år på intervjutidspunktet. Lena og Bendiks går sammen på språkkurs for å lære norsk. De har ingen barn.

Zuzana er i slutten av trettiårene og har bodd i Norge i to år på tidspunktet for intervjuet. Hun har et barn, og da hun dro til Norge ble barnet igjen hos hennes familie i hjemlandet. Zuzana dro til Norge sammen med sin samboer, da de fikk tilbud om jobb. Hun jobber som stuepike på et hotell, men arbeidsmengden er varierende og hun har økonomiske problemer. Zuzanas barn har kommet til Norge og bor nå sammen med henne. Zuzana har utdanning på universitetsnivå fra hjemlandet. Hun går på norskkurs for å lære språket.

Ivanka er i midten av tjuårene. Hun dro til Norge hovedsakelig for å være sammen med sin norske kjæreste. I hjemlandet jobbet Ivanka fulltid som lærer, samtidig som hun studerte deltid. Hennes første jobb i Norge var som au-pair hvor hun jobbet uten arbeidstillatelse i et par måneder. Da vi gjennomførte intervjuet hadde Ivanka bodd i Norge i et år. Hun har nå fast heltidsstilling som renholder, og går på norskkurs. Ivanka planlegger å bli boende i Norge, for å etablere familie med partneren sin.

Kristina er i starten av trettiårene og har vært i Norge i underkant av et år på tidspunktet for intervjuet. Kristina har universitetsutdanning, og hadde fast jobb i hjemlandet. Etter å ha vært i foreldrepermisjon i tre år, fikk hun tilbud om jobb i Norge. Kristina takket ja til stillingen, og flyttet til Norge sammen med sin datter. I Norge har hun møtt en mann, som hun har etablert seg sammen med. Kristina går på språkkurs, og er i ferd med å lære seg norsk.

Agnes kom til Norge for andre gang for under et år siden. Agnes er i slutten av tjuårene, utdannet lærer, og første gang hun bodde i Norge var det for å studere. Nå har hun kommet til

Norge sammen med sin samboer for å etablere seg her. I hjemlandet jobbet hun som selvstendig næringsdrivende. I Norge har Agnes én fast deltidsstilling som lærer, og har i tillegg en del andre jobber basert på oppdrag.

4. TEORETISK RAMMEVERK

Innledning

I dette kapitlet vil jeg gjøre rede for det teoretiske rammeverket for oppgaven. Hovedfokuset i kapitlet er på teori som tar sikte på å forklare årsaker til migrasjon. Det neoklassiske økonomiske perspektivet på migrasjon regnes som et kjernerammeverk for å studere migrasjonsbeslutninger, og har hatt stor betydning for utvikling av teori på migrasjonsfeltet (Zaiceva og Zimmermann 2008, Massey m.fl 2005, Castles og Miller 2009). Dette perspektivet tar utgangspunkt i at migranter foretar en rasjonell vurdering av økonomiske faktorer knyttet til migrasjon, det vil si av økonomiske kostnader og eventuelt utbytte som migrasjon medfører. I følge dette perspektivet vil migranter vurdere migrasjon ut i fra et mål om nyttemaksimering, og velge å migrere dersom de anser utbyttet av å migrere som høyere enn kostnadene. Teorien har blant annet blitt kritisert for å være for fokusert på den rasjonelle aktøren, og for å overse den sosiale dimensjonen i migrasjonsbeslutninger. Her vil jeg presentere og drøfte noen sentrale bidrag innen neoklassisk økonomisk teori, samt gjøre rede for kritikk mot dette perspektivet, og presentere andre tilnærminger til studiet av migrasjonsbeslutninger. Teori om segmenterte arbeidsmarked som omhandler migranternes tilknytning til arbeidsmarkedet er også inkludert. Til slutt vil jeg gjøre rede for tidligere forskning på arbeidsmigrasjon.

Fremveksten av teori på migrasjonsfeltet

Ravensteins demografiske tilnærming til migrasjon sees gjerne på som forløperen til neoklassisk teori (Castles og Miller 2009:21, Fuglerud 2001:20). Ravenstein formulerte så tidlig som i 1895 en demografisk teori om migrasjonens "lover" (Castles og Miller 2009). Disse lovene hevdet at migrasjon hovedsakelig forekommer over korte avstander, at menn reiser lengre enn kvinner og at områder som var mer teknologisk avansert enn andre var et mål for migranter (Fuglerud 2001:20). Senere ble denne teorien, eller modellen, videreutviklet av statistikeren E.S. Lee i 1966, som presenterte hypoteser som skulle bekrefte Ravensteins modell om migrasjon. Lee vektla faktorer ved opprinnelsessted, destinasjonssted, samt hindringer for migrasjon og personlige faktorer (Lee 1966 gjengitt i Fuglerud 2001). I følge hypotesene til Lee, vil mennesker vurdere positive og negative sider ved opprinnelsesland og

destinasjonsland, og gjennom en sammenligning av disse bestemmer seg for å migrere dersom dette antas å innebære flere positive faktorer enn negative. Beslutningen blir påvirket av ulikhet i økonomisk utvikling mellom steder, ulikhet mellom menneskers status og økonomiske oppgangs- og nedgangstider. I tillegg antok Lee at migrasjon ville føre til en returstrøm av migranter i økonomiske nedgangstider.

Neoklassisk økonomisk teori

Det neoklassiske økonomiske perspektivet har sin opprinnelse i økonomien, men benyttes også i fag som geografi, demografiske studier og sosiologi. Teorien søker å forklare hvordan migrasjon oppstår ut i fra en modell om individers rasjonelle valg. Individuell migrasjon blir i dette perspektivet ansett som å være motivert av egen nytte og søken etter bedre økonomiske muligheter (Borjas 1989, Sjaastad 1962). Aktører vurderer muligheten for å bli i sitt hjemland versus alternativet om å migrere til andre land, og de vurderer verdien av de ulike alternativene ut i fra tilgjengelig informasjon og prinsippet om nyttemaksimering (Borjas 1989:460). Aktørene må også ta hensyn til egne finansielle hindringer, og regulering av innvandring i destinasjonslandene (Borjas 1989:460). Beslutningen om å migrere blir ansett som en investering, hvor aktører tar rasjonelle valg basert på vurderinger om hvilket utbytte, kostnader, relasjonelle tap og andre fordeler og bakdelers migrasjon vil kunne medføre (Sjaastad 1962, Borjas 1989). Potensielle migranter sammenligner tilgjengelig informasjon om dette, og dersom de antar at utbyttet overstiger kostnader velger de å migrere. Migranter drar der hvor de kan være mest produktiv, og få best utbytte av sine kvalifikasjoner, språkkunnskaper, utdanning og erfaring. Migrasjon blir på den måten en investering i humankapital (Sjaastad 1962, Borjas 1989, Massey m.fl. 2005).

Faktorer som blir vurdert av migrantene er blant annet sannsynligheten for å få jobb i destinasjonslandet, forskjellen på lønn i opprinnelseslandet og forventet lønn i destinasjonslandet, samt kostnadene ved å migrere. Kostnader ved migrasjon kan deles i pengekostnader og andre kostnader (Sjaastad 1962:83). Pengekostnader inkluderer de økonomiske kostnadene ved migrasjonen som transport og opphold. Andre kostnader er på mange måter mer omfattende enn pengekostnadene, blant annet tapt arbeidstid under migrasjonen og i jobbsøkingprosessen (Sjaastad 1962:84). I tillegg kommer de menneskelige eller emosjonelle kostnadene, som følge av å flytte fra et kjent miljø, familie og venner samt det å integreres i en ny kultur og arbeide i et potensielt annerledes arbeidsmarked (Sjaastad

1962:85). Basert på informasjon om disse faktorene velger altså noen å migrere, mens flertallet anser prisen som for høy og velger å bli værende i sitt hjemland (Borjas 1989:461). Migranter som har få sjanser til retur, som for eksempel flytninger, vil ha større insentiver for å investere i humankapital i destinasjonslandet, det vil si lære seg språk og tilegne seg kunnskap som er nødvendig for å bli en del av arbeidsmarkedet, enn frivillige arbeidsmigranter som i teorien kan returnere til hjemlandet når de vil (Borjas 1989).

Nytte blir i denne teorien hovedsakelig regnet som økonomisk nytte og da særlig inntekt (Borjas 1989:461). Imidlertid kan nytte kan også inkludere andre fordeler enn økonomiske. Borjas (1989:457,460) refererer til andre fordeler som ”psykisk tilfredshet”, bedre klima, mindre kriminalitet og påpeker at migranter velger det landet hvor de kan maksimere eget ”velvære”. Det betyr at andre faktorer enn økonomiske, som for eksempel frigjøringen fra politisk undertrykkelse, også kan regnes som nyttemaksimering.

Det neoklassiske økonomiske perspektivet på migrasjon, i likhet med andre teorier om rasjonelle valg, forutsetter at sosiale fenomener og strukturer kan reduseres til, og forklares ut ifra de individuelle handlingene de består av (Scott 2004). Man må altså forstå individenes rasjonelle handlinger for å forstå de fenomenene de skaper. Ut i fra dette legges visse antagelser om individers handling til grunn for forklaringen. Fokus i oppgaven er ikke å forklare hvordan migrasjon oppstår, men å belyse informantens individuelle og subjektive motiver for migrasjon. Antagelsene som ligger til grunn om individuell handling og om migranters vurdering av migrasjon i denne teorien, kan imidlertid brukes til å stille spørsmål ved hvordan migranter vurderer migrasjon. Jeg benytter dermed teorien for å stille spørsmål om informantenes migrasjonsbeslutning kan forstås som et rasjonelt valg basert på maksimering av egen nytte, og for å belyse hvordan informantene eventuelt vurderer fordeler og ulemper knyttet til økonomiske faktorer rundt det å migrere.

Kritikk mot neoklassisk teori

Neoklassisk teori har fått kritikk fra flere ulike hold. En innvending mot det neoklassiske perspektivet og forutsetningen om at lønnsforskjeller mellom land styrer migrasjonsstrømmer, er at dette skulle innebære at de fleste migranter ville kommet fra de fattigste landene i verden, og migrert til de rikeste landene i verden. Dette er imidlertid ikke en empirisk korrekt

antagelse; "[t]vert i mot synes arbeidsmigrasjon ofte å følge mønstre som kjennetegnes ved at de *ikke* kan årsaksforklares ut i fra økonomiske modeller" (Fuglerud 2001:25, Castles 2002).

Fra et sosiologisk perspektiv kan det neoklassiske økonomiske perspektivet kritiseres for å ha et forenklet syn på menneskelig handling, da det kun fokuserer på rasjonell handling og ikke tar hensyn til den sosiale dimensjonen ved handlingen. Som kjent identifiserer Webers handlingsteori nettopp den formålsrasjonelle handling som én type handlingsform, i tillegg til verdirasjonelle, tradisjonelle og affektive handlinger. Webers handlingsteori viser at den formålsrasjonelle handlingen kun utgjør én handlingstype blant flere. I tillegg vektlegger Weber at den rasjonelle handlingsformen også er sosialt orientert, fordi den er styrt av "forventninger til hvordan ytre gjenstander og andre mennesker vil forholde seg" (Weber 1999:43). Når en benytter seg av det neoklassiske perspektivet for å belyse hvorvidt beslutningsprosessen rundt migrasjonen er en rasjonell vurdering basert på å maksimere egen nytte, er det altså viktig å ta hensyn til den sosiale dimensjonen ved handlingen.

Det som omtales som *new economics of labour migration*, har kritisert neoklassiske teorier for å utelukkende fokusere på enkeltindividers beslutningsprosesser, og for ikke ta hensyn til større sosiale enheter rundt individet (Stark 1991 og Taylor 1978 referert i Castles og Miller 2009:24). Denne teorien hevder at beslutningen om migrasjon ofte ikke blir tatt av enkeltaktører, men av større sosiale enheter som familien, husholdet og lokalsamfunnet. Hensikten er å øke inntekten til familien, og viktigere, sikre alternative inntektskilder og minimere risiko. Utsendingen av et eller flere familiemedlemmer som arbeidsmigrant til et annet sted vil sikre at husholdet i tillegg til å ha en fot i den lokale økonomien, vil ha ekstra sikkerhet gjennom en inntektskilde fra et annet sted. Dette gjelder spesielt for mindre utviklede land hvor en ikke er beskyttet av et sikkerhetsnett gjennom staten (Fuglerud 2001). Forskjellen mellom disse to perspektivene er at de skiller mellom aktørens og det kollektives betydning i beslutningsprosessen, og om hensikten med migrasjon er å maksimere inntekt, eller å minimere risiko. Felles er imidlertid at begge ser migrasjon som motivert av rasjonelle valg (Massey m.fl. 2005).

Kritikk mot det neoklassiske perspektivet har også kommet fra teoretikere som hevder at fremveksten av migrasjonsnettverk er en årsak til migrasjon. Boyd (1989) kritiserer det neoklassiske fokuset på migrasjon for å skape et bilde av aktøren som undersosialisert, hvor migrasjonsbeslutningen alene er en refleksjon av aktørens mål og preferanser. På grunn av

betingelsene om at migrasjon er et resultat av hver enkelt migrants mål om nyttemaksimering, vil det neoklassiske perspektivet ha begrenset evne til å forutsi opprettelsen av migrasjonsstrømmer som vedvarer over tid (Boyd 1989). Sosiale nettverk eller migrasjonsnettverk forklarer hvordan migrasjonsstrømmer mellom to land etter hvert blir selvoppretholdt, selv om årsaker som var avgjørende i startfasen av migrasjonsstrømmen har endret seg (Boyd 1989, Massey m.fl. 2005). Sosiale eller personlige nettverk, det være seg personlige relasjoner, forbindelser til familie, hushold eller lokalsamfunn, fungerer som kilder til ulike ressurser for migranter (Boyd 1989, Massey m.fl. 2005).¹¹ Etter hvert som flere og flere personer migrerer til et sted, øker sannsynligheten for at nye migranter flytter etter. Nye migranter får assistanse av personer i ens personlige nettverk som tidligere har migrert, ved at de formidler tilgang til arbeidsmarkedet og andre ressurser, og migrasjonsstrømmen blir oppretholdt (Massey m.fl. 2005).

Neoklassisk økonomisk teori har altså fått kritikk for å gi et bilde av aktøren som undersosialisert, og for å ikke ta hensyn til at større sosiale enheter rundt individet kan være en del av beslutningsprosessen. Det betyr imidlertid ikke at neoklassisk økonomisk teori ikke lenger er fruktbar i å belyse beslutningsprosessen rundt migrasjon. Derimot betyr det at det er viktig å ta hensyn til at migrasjonsprosessen kan være motivert av andre motiver enn økonomisk nytte, og at disse må inkluderes i studiet av migrasjonsbeslutninger.

Teori om segmenterte arbeidsmarked

Michael Piore (1979) har vært særlig sentral i å utvikle teorien om segmenterte arbeidsmarked. Teori om segmenterte arbeidsmarked er en teori om hvordan migrasjon oppstår, men også om migranters tilknytning til arbeidsmarkedet. Piore (1986:26) kritiserer neoklassisk teori for at den ikke kan falsifiseres, fordi kostnadene som beregnes alltid blir definert ad hoc. Piores (1986:26) eget uttalte mål, er å introdusere sosiologiske og teknologiske variabler i forklaringen av hvordan migrasjon oppstår.

Piore (1986:24) hevder at migrasjon oppstår som en følge av immanente strukturer i moderne samfunn, og som en følge av migranters motiver. Teorien tar utgangspunkt i at det i

¹¹ Boyd (1989) bruker begrepet sosiale og personlige nettverk om hverandre, selv om hun skiller mellom personlige nettverk basert på venner, familie og "community"-bånd, og sosiale nettverk som består av mer fjerne sosiale bånd, eller bånd til organisasjoner og såkalte mellommenn.

industrielle utviklede samfunn utvikles et todelt arbeidsmarked bestående av et primært og et sekundært segment. Det todelte arbeidsmarkedet er et resultat av at det genereres to ulike typer arbeid, hvor den sekundære sektoren karakteriseres av arbeid med lav lønn, lav status og usikre ansettelsesrelasjoner (Piore 1986:24).

Piore (1986) ser migranternes motiver i sammenheng med lokale arbeideres motiver, og hevder at sistnevnte unngår jobber i den sekundære delen av arbeidsmarkedet, fordi de ønsker arbeid med mer status og bedre økonomiske muligheter. Dette skaper etterspørsel etter arbeidskraft, og migranter vil fylle disse jobbene. I motsetning til lokale arbeidere vil migranter akseptere arbeid i den sekundære delen av arbeidsmarkedet, fordi migranter er motivert av utsikten til bedre lønn enn i hjemlandet og muligheter til å spare penger til fremtiden. I tillegg vil migranter ofte ha et midlertidig tidsperspektiv på oppholdet, og vurdere egen sosial status i forhold til deres rolle i hjemlandet. For migranter kan derfor arbeid som ikke gir mulighet for å stige i hierarkiet på arbeidsplassen, eller som innebærer ustabile og usikre arbeidsforhold bli oppfattet som mer akseptabelt dersom jobben anses som midlertidig (Piore 1986:25).

Ettersom migranter vurderer sin sosiale status ut i fra hjemlandet vil migranter ha et instrumentelt forhold til arbeidet – arbeidet blir et middel og inntekt blir målet (Piore 1979:54). Et midlertidig tidsperspektiv på oppholdet kan også innebære at arbeidsmigranter ofrer fritid og sosiale relasjoner utenfor arbeidet. Etter hvert som tiden går og arbeidsmigranter får en sterkere eller mer permanent tilknytning til samfunnet, vil usikkerheten i arbeidslivet ikke være like tolerabel lenger (Piore 1979 referert i Anderson 2010).

Piore skriver at en forutsetning for denne teorien er at arbeidsmarkedet er karakterisert av masseproduksjon av varer som er rettet mot et nasjonalt marked, hvor arbeidere lett kunne trenes opp til å utføre arbeid i produksjonen (Piore 1986). Piore (1986) hevder at den underliggende strukturen i slike vestlige industrielle arbeidsmarkeder, er i endring fra et fordisktsk masseproduksjonssamfunn til et servicesamfunn, og dette er i dag en endring som kan sies å ha eskalert siden Piore antydte dette i 1986.

Felles med neoklassisk teori, er perspektivet på individene som rasjonelle nyttemaksimerende aktører. I tillegg til økonomisk nytte, legger Piore (1979) til faktorer som vurdering av egen sosial status i forhold til hjemlandet, og at lengden på oppholdet har betydning for hvordan migranter vurderer egen arbeidssituasjon. Teori om segmenterte arbeidsmarkeder tar

utgangspunkt i migranter som har et midlertidig perspektiv på oppholdet, og sier lite om migranter som fra starten av har et langtidsperspektiv på oppholdet. I tillegg er utgangspunktet at migrantene jobber i det sekundære segmentet i arbeidsmarkedet. Hensikten i denne oppgaven er ikke å si noe om hvilket segment i arbeidsmarkedet migrantene i dette prosjektet kan sies å være en del av, eller om lengden på deres opphold har betydning for hvordan de vurderer arbeidet. Problemstillingen stiller spørsmål om hvilke betraktninger informantene gjør rundt egen arbeidssituasjon, og videre i oppgaven vil jeg stille spørsmål ved om informantenes vurdering av egen arbeidssituasjon kan forstås som å være motivert av å maksimere nytte.

Nye motiver for migrasjon

Andre teoretikere på migrasjonsfeltet har fokusert på å forklare migrasjon ut i fra andre motiver enn økonomiske. Russel King (2002:89) kritiserer neoklassisk teori for å kun fokusere på økonomisk rasjonalitet, og for dermed å redusere migranter til individer som er fattige og marginaliserte. King (2002) hevder at migrasjon fortsatt vil kunne være økonomisk motivert, men at nye motiver i økende grad gjør seg gjeldene. King (2002) argumenterer for at tradisjonelle analytiske dikotomier innen migrasjonsforskning, som internasjonal versus intern migrasjon, tvungen versus frivillig, legal versus illegal og permanent versus midlertidig er i endring. I følge King har nye former for migrasjon eller mobilitet erstattet tradisjonelle former for migrasjon og arbeidsinnvandring, og ført til at dikotomiene har blitt utydelige, uspesifiserte og ikke nødvendigvis gjensidig utelukkende. De nye formene for migrasjon som King (2002) beskriver, er økningen av uavhengige kvinnelige migranter, profesjonelle kvalifiserte arbeidere, studentmigrasjon, sirkulær migrasjon, turist migrasjon, migrasjon motivert av kjærlighet og endringer i migrasjon som følge av humanitære kriser. Disse nye formene er delvis et resultat av globalisering og endringer i det internasjonale systemet, og delvis et resultat av *nye motiver for migrasjon* (King 2002:90). Her vil jeg kort presentere de nye motivene som vil være relevant videre i denne oppgaven.

Drømmen om å oppnå personlig selvrealisering kan være en viktig årsak til migrasjon i følge King (2002), alene eller sammen med andre motiver. Heller enn å være et middel for å oppnå økonomisk trygghet, blir migrasjon motivert av selvrealisering, fornøyelse, spenning, erfaring og det å utforske verden et mål i seg selv i en persons selvrealiseringsprosjekt (King 2002:95).

King (2002:100) identifiserer også migrasjon motivert av et ønske om å bedre ens livsstil og for å bo i et bedre klima eller miljø, som en ny type migrasjon.

Kjærlighetsmigrasjon blir også definert som en kategori av King (2002). Migrasjon motivert av kjærlighet eller nære relasjoner er ikke et nytt fenomen. Det som er nytt i følge King (2002:99), er omfanget og mulighetene for å opprette og vedlikeholde kjærlighetsrelasjoner på tvers av landegrenser. Økt omfang av mobilitet på tvers av grenser øker sannsynligheten for å etablere relasjoner, mens internett og andre teknologiske kommunikasjonsmidler bidrar til å opprettholde dem. King og Mai (2009) hevder at samfunnsvitenskapelig teori generelt og forskning på migrasjonsfeltet spesielt, tidligere har oversett betydningen av kjærlighet, seksualitet og emosjoner i forklaringen av sosiale fenomener. De peker på at dette til en viss grad er i endring, og de argumenterer for et større fokus på dette. Videre hevder King og Mai (2009) at kjærlighet, seksualitet og emosjoner er viktige faktorer i planlegging og gjennomføring av migrasjon, og de argumenter for at dette må være i sentrum for studiet av migrasjon. De påpeker imidlertid at dette ikke betyr at andre motiver ikke er viktige, men at kjærlighet, seksualitet og emosjoner må studeres sammen med andre årsaker som økonomiske, strukturelle og politiske faktorer (King og Mai 2009:297).

Flere av de nye motivene for migrasjon som King beskriver, som personlig selvrealisering, ønsket om en bedre livsstil og nye kulturelle erfaringer, kan knyttes til individualiseringstendenser i samfunnet og til individers søken etter å "leve sitt eget liv". Teori om individualisering hevder at individet er plassert i sentrum for samfunnet og dets institusjoner, og at individet derfor aktivt må skape sitt eget liv. Da dette er noe jeg kommer inn på i analysen, har jeg her inkludert teori om individualiseringstesen slik den blir fremsatt av Ulrich Beck og Elisabet Beck-Gernsheim (2002).

Individualiseringstesen

Becks teori om risikosamfunnet og om individualisering er et bidrag til modernitetsdebatten i sosiologi (Ritzer og Goodman 2003). Dagens samfunn har gjennomgått store endringer siden de klassiske sosiologene beskrev overgangen fra middelalderens tradisjonelle samfunn til det moderne industrisamfunnet (Ritzer og Goodman 2003:543). Modernitetsdebatten dreier seg kort sagt om hvorvidt disse endringene presenterer radikale forandringer som betyr at det moderne samfunnet har blitt et postmoderne samfunn, eller om endringene er mindre og

dagens samfunn er en forlengelse av moderniteten (Ritzer og Goodman 2003:543). Beck avviser at dagens samfunn er postmoderne, men skiller samtidens samfunn som han kaller det andre moderne, fra moderniteten eller det første moderne (Beck i Nielsen 2004:20). Det første moderne var karakterisert av industrisamfunnet, mens det andre moderne er det Beck omtaler som risikosamfunnet. I det første moderne var produksjon og rikdom konstituerende for samfunnet, mens i risikosamfunnet kjennetegnes samfunnet av økende risiko, og av utfordringer som er knyttet til hvordan risiko kan forhindres og minimeres (Beck referert i Ritzer og Goodman 2003:551). Becks tese om det moderne er todelt, første del handler om risikosamfunnet, mens andre del handler om individualisering (Lash 2002).

Individualiseringen er i følge Beck en utilsiktet konsekvens av moderniteten eller det første moderne (Nielsen 2004:19). I det andre moderne øker graden av individualisering (Beck og Beck-Gernsheim 2002:12). Individualisering innebærer oppløsning eller svekking av eksisterende sosiale formasjoner, som klasse, sosial status, kjønnsroller og nabolag (Beck og Beck-Gernsheim 2002:2). Når tradisjonelle formasjoner oppløses må nye komme til, og institusjoner overtar rollen som tradisjoner tidligere hadde. Vestlige samfunn og institusjoner er organisert rundt individet og individets rettigheter, og på den måten iverksettes samfunn hvor individer i større og større grad må organisere sitt eget liv. Individualisering har blitt et sentralt kjennetegn ved samtidens vestlige samfunn og institusjoner, og Beck og Beck-Gernsheim (2002) refererer til dette som institusjonalisert individualisme. "Individualisme blir den andre modernitets sosiale struktur i seg selv" (Beck og Beck-Gernsheim 2002:xxii). Det er viktig å påpeke at det ikke finnes noe fullstendig individualisert samfunn, det dreier seg om grader av individualisering som varierer fra sted til sted og ikke minst fra land til land.

Individualisering innebærer altså at individet står i sentrum og må sørge for seg selv. Samtidig pålegges individer i det moderne samfunnet stadig nye former for kontroll og krav (Beck og Beck-Gernsheim 2002:3). I motsetning til tidligere tradisjonelle samfunn hvor reguleringer ofte tok form av strenge restriksjoner som individene måtte rette seg etter, er det moderne samfunnet preget av reguleringer som fremstår mer som rettesnorer og insentiver til handling som individene selv må tilpasse seg. Individet må derfor selv engasjere seg og gjøre en egen innsats for å komme seg frem, og individets livsløp eller biografi blir mer en "gjør det selv biografi" eller en "refleksiv biografi" (Beck og Beck-Gernsheim 2002:3). Individet vil kontinuerlig vurdere og reflektere over egne valg og handlinger, og individet må hele tiden forhandle og reforhandle både egen identitet og sosiale praksiser.

I tidligere tradisjonelle samfunn var individers livsløp i større grad forhåndsbestemt av sosiale strukturer. I det moderne er dette i mindre grad tilfellet, og sjansen for å ta feile valg og mislykkes er større (Beck og Beck-Gernsheim 2002). Individer blir kategorisk invitert til å skape seg selv som individer, forstå seg selv som individer og til å handle som individer. Dersom de mislykkes, må de selv ta ansvar for sitt nederlag som egne individer (Beck og Beck-Gernsheim 2002:3). Individualisering blir på den måten en slags "tvang" for individene til å skape sin egen biografi eller livsløp, hvor de også samtidig må tilpasse seg endrede forhold i for eksempel velferdsstaten eller på arbeidsmarkedet (Beck og Beck-Gernsheim 2002:4). Antall valg som er tilgjengelig øker i omfang, og individer må kunne koordinere og handle ut i fra disse. Rutiner og vaner i hverdagen blir brutt ned til valg som individer må forholde seg til, vurdere og ta stilling til hver dag. I følge Beck og Beck-Gernsheim (2002) innebærer "gjør det selv biografien" risiko og farer. Usikkerhet, farer, byrder men også muligheter, overføres fra familien eller andre kollektive enheter til det enkelte individ. "Precarious freedoms" eller "usikker frihet" er resultatet av at individene må hele tiden vurdere muligheter, ta valg, forhandle, planlegge og tilpasse seg (Beck og Beck-Gernsheim 2002:6). Dette fører til mangel på forutsigbarhet for individene.

Beck og Beck-Gernsheims teori om individualisering kan forstås som en kritikk av det individualiserte samfunnet. Fraser som "mulighetenes tyranni" (2002:7) viser til at individualiseringen fører til en tvang for individene til å skape sin egen biografi, og Beck og Beck-Gernsheim fokuserer på hvordan dette fører til uforutsigbarhet, sjansen for å mislykkes og usikker frihet for individene. Imidlertid påpeker forfatterne at individualiseringen ikke er ensidig forbundet med negative konsekvenser for individene. Individualiseringen innebærer også nye muligheter i positiv forstand. Det betyr at "[d]et som gikk tapt når det gjelder sikkerhet, kan vinnes i form av frihet" (Nielsen 2004:19). Beck og Beck-Gernsheim (2002:7) anerkjenner at individualiseringen også kan innebære muligheter, autonomi og frihet for individene. Dette kommer til uttrykk gjennom individers jakt på personlig selvrealisering og det å "leve sitt eget liv". Ifølge Beck og Beck-Gernsheim (2002:22) er individuell selvrealisering og måloppnåelse det moderne samfunns sterkeste strøm. Det å ta kontroll over eget liv, søke nye erfaringer eller opplevelser og skape sin egen identitet er en del av denne etikken, som nettopp er et resultat av individualiseringen i samfunnet.

Videre i oppgaven vil jeg trekke inn individualiseringstesens som et supplement til Kings (2002) teori om nye motiver for migrasjon.

Forskning på arbeidsmigrasjon

Omfanget av forskning på arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa til Norge er begrenset. Særlig er det lite forskning som fokuserer på arbeidsinnvandrernes motiver for migrere (Berge, Djuve og Tronstad 2010). Fafo har i sammenheng med EU-utvidelsen forsket på konsekvensene av arbeidsinnvandring for det norske arbeidsmarkedet og for norske bedrifter, og i den forbindelse har de publisert flere rapporter om arbeidsinnvandring (Andersen m.fl 2009, Alsos og Ødegård 2007, Ødegård m.fl. 2007, Dølvik m.fl. 2006). I tillegg har Fafo også forsket på arbeidsinnvandreres arbeids- og levekår, og står for en av de mest omfattende studiene som har blitt gjort av arbeidsmigrasjon fra Øst-Europa til Norge; *Polonia*¹² i Oslo, en studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet av Jon Horgen Friberg og Guri Tyldum (red.) (2007). I 2010 gjorde Fafo en oppfølgerundersøkelse av denne studien, *Polonia i Oslo 2010* (Eldring og Friberg 2010).¹³ Hovedkonklusjonene fra *Polonia i Oslo* (2007) vil her bli drøftet, og sett sammen med konklusjonene fra oppfølgerstudien. Jeg presenterer også et relevant forskningsbidrag fra Europa, *Pioneers of European Integration* av Adrian Favell og Ettore Recchi (red.). Bidraget er fra 2009 og kartlegger og drøfter tendenser ved migrasjon internt i Vest-Europa, samt migrasjon fra Øst til Vest-Europa. Jeg legger vekt på deler av bidraget som omhandler motiver for migrasjon, samt det som dreier seg om migrantenes erfaringer i arbeidsmarkedet.

Motiver for migrasjon

Polonia i Oslo-studien viste at arbeidsledighet spilte en rolle for informantens motiver for migrasjon (Napierala og Trevena 2007:22). En av fire informanter var arbeidsledige i Polen før de reiste til Norge, og en del flere var bekymret for å miste jobben (Napierala og Trevena 2007:23). Det viktigste motivet for migrasjonen som informantene oppga var utsikten til å tjene bedre i Norge (Napierala og Trevena 2007:23). Fafo-rapporten fant også at nettverk i Norge spilte en rolle (Napierala og Trevena 2007:25). Tre av fem menn og fire av fem

¹² *Polonia* brukes som navn på den polske diaspora. På verdensbasis omfatter denne mellom ti og tjue millioner personer med polsk opphav (Friberg og Tyldum 2007).

¹³ Denne rapporten er foreløpig ikke publisert, men hovedfunnene er publisert i form av lysark på Fafos nettside. Motiver for migrasjon er ikke inkludert i disse.

kvinner kjente noen i Norge da de ankom. For dem som ikke hadde et nettverk i Norge spilte rekrutteringsfirmaer en viktig rolle. Betydningen av inntekt som motiv for migrasjon fant også Ina Smith-Meyer (2008) i masteroppgaven *De som bygger Oslo*. Smith-Meyer (2008:62) fant at arbeidsledighet, et vanskelig arbeidsmarked og dårlig lønn i Polen hadde betydning for informantene. Noen var også motivert av utferdstrang og nysgjerrighet.

Juni Lexau (2008) har skrevet masteroppgave om migrasjon fra Polen til Norge, og hennes funn samsvarer med det som kommer frem i *Polonia i Oslo*. Lexau (2008:45) skriver at noen av informantenes motiver for å migrere var knyttet til arbeidsledighet og et problematisk arbeidsmarked i Polen, og at migrasjon ble en måte å løse de økonomiske og sosiale problemene som informantene opplevde. Dette har også blitt påpekt av Lise Widding Isaksen (2010). Isaksen (2010) har forsket på rekrutteringen av latviske sykepleiere til Norge. Fokuset er på utøvelsen av omsorg i forhold til sykepleierens arbeid i Norge og migrantens familie i hjemlandet, og hvordan denne inngår i globale omsorgskjeder. Studiens utvalg bestod av åtte sykepleiere, hvor seks personer hadde russisk minoritetsbakgrunn. Isaksen (2010) skriver at migrasjonen ofte ble presentert som en løsning på deres vanskelige økonomiske og sosiale situasjon som minoritet i Latvia.

Så langt viser altså de ulike forskningsbidragene at arbeid og inntekt er viktige motiver for arbeidsmigranter, og at migrasjon kan være en individuell løsning på en persons sosiale og økonomiske problemer. *Pioneers of European Integration*-studien nyanserer dette bildet, og viser at andre motiver også er av betydning.

Oscar Santacreu, Emiliana Baldoni og Maria-Carmen Albert (2009) studerer årsaker til migrasjon blant vesteuropeiske migranter som har migrert til et annet land i Vest-Europa.¹⁴ Deres fokus er på subjektive motivasjoner, og Santacreu, Baldoni og Albert (2009) finner at romantiske motiver, fritid, nye opplevelser, livskvalitet og andre faktorer forbundet med en bedre livsstil, var motiver som var til stede i større grad enn økonomiske motiver. Migrasjon begrunnet ut i fra familiære motiver, som å bo med partner, ektefelle, barn eller andre familiemedlemmer var den viktigste enkeltårsaken som ble oppgitt. Motiver knyttet til arbeid kom på andre plass. Santacreu, Baldoni og Albert (2009:58) fant også at livskvalitet og det å leve i et bedre naturlig miljø eller klima, var grunner som var like viktige som arbeid.

¹⁴ Studien omfatter migrasjon til og fra Italia, Spania, Frankrike, Storbritannia og Tyskland.

Herunder kom også faktorer som ønsket om nye kulturelle erfaringer og det å lære språk. Som Friberg og Tyldum (2007) fant Santacreu, Baldoni og Albert (2009) at nettverk spilte en rolle for migrantenes motiver for å migrere. Santacreu, Baldoni og Albert (2009:71) konkluderer med at migrasjon i EU skiller seg fra klassisk arbeidsmigrasjon ved at den ikke er motivert av økonomisk rasjonalitet, og hevder som King (2002) at dagens migrasjonsmønstre ikke lenger kan beskrives ut i fra neoklassiske økonomiske tilnærminger.

Konklusjonen om at motiver knyttet til familie, en bedre livsstil, nye opplevelser og fritid var grunner som var viktigere enn motiver knyttet til arbeid og lønn, står altså i kontrast til konklusjonene fra *Polonia i Oslo* og annen forskning. Utvalget som Santacreu, Baldoni og Albert (2009) studerer er migranter fra Vest-Europa, og de stiller spørsmål ved om dette også vil gjelde for migranter fra de nye EU-landene i Øst-Europa.

Favell og Nebe (2009), også i *Pioneers of European Integration*, studerer derfor personer fra Romania og Polen som har migrert til Vest-Europa, for å se om deres motiver skiller seg fra vesteuropeernes.¹⁵ De påpeker også betydningen av nettverk i de polske og rumenske migrantenes beslutninger om å migrere (Favell og Nebe 2009:213). Videre fant Favell og Nebe (2009) som (Napierala og Trevena 2007) at arbeid og økonomiske grunner spilte en viktig rolle for informantene. I tillegg til økonomiske motiver, hadde også noen av migrantene en del av de samme motivene for migrasjon som de vesteuropeiske migrantene (Favell og Nebe 2009:214, 215).

Funnene fra *Pioneers of European Integration* gir et mer omfattende bilde av motiver for arbeidsmigrasjon enn det *Polonia i Oslo*-studien gir. Mens begge bidragene viser at arbeid og økonomi er viktige grunner for å migrere, viser *Pioneers of European Integration* i tillegg at motiver knyttet til familie, kjærlighet, språk, kulturelle erfaringer, fritid og eventyrlyst også kan være relevante motiver for migrasjon.

Arbeidsmigranternes tilknytning til arbeidsmarkedet

Polonia i Oslo-studien gir et grundig innblikk i de polske arbeidsmigrantenes arbeids- og levekår i Norge. Friberg og Tyldum (2007:29) fant at arbeidsmigrasjonen i Oslo var svært bransjekonsentrert og kjønnsdelt. Nesten alle mennene arbeidet i byggbransjen, mens tre av

¹⁵ Studien omfatter polske og rumenske migranter i de samme landene som nevnt over.

fire kvinner arbeidet med renhold. I 2010 var dette mønsteret praktisk talt ikke endret. Flertallet av kvinnene arbeidet med renhold for private husholdninger i 2007, mens det derimot i 2010 var antydning til overgang til bedriftsmarkedet og formalisering av arbeidet blant kvinnene i renholdsbransjen (Eldring og Friberg 2010). Det kjønnsdelte arbeidsmarkedet blant polakkene i Oslo må, i følge Friberg og Tyldum (2007:29), sees som et resultat av hvilke jobber arbeidsmigrantene har mulighet for å ta, og ikke nødvendigvis som et individuelt valg.

De fleste polske arbeidstakerne hadde ryddige og ordnede arbeidsforhold (Friberg og Tyldum 2007:43). Likevel jobbet nesten halvparten illegalt, eller i det som beskrives som en gråsoner, hvilket betyr at de ikke opparbeider seg velferdsrettigheter (Friberg og Tyldum 2007:46). Det illegale arbeidet var mest utbredt blant kvinner, og blant dem som jobbet selvstendig (Friberg og Tyldum 2007:43). Det er viktig å påpeke at det å arbeide selvstendig ikke nødvendigvis betyr at man har registrert et enkeltmannforetak, og Friberg og Tyldum (2007:47) beskriver disse arbeiderne som "løsarbeidere". Disse arbeider for det meste opp mot private husholdninger med vedlikehold og rengjøring. I 2010 gjelder dette fortsatt, men andelen av de selvstendige som arbeider illegalt har sunket (Eldring og Friberg 2010). Noen av dem som jobber illegalt kommer seg med tiden over i det legale arbeidsmarkedet, mens mange blir i det illegale markedet i flere år (Friberg og Tyldum 2007).

Smith-Meyer (2008) finner noe av det samme som Friberg og Tyldum (2007). Smith-Meyer (2008) studerer arbeidsregimer eller ansettelsesforhold for polske kontraktarbeidere i Norge, samt rekruttering og ansettelse. Smith-Meyer finner blant annet at det eksisterer en mengde forskjellige arbeidsregimer i den delen av byggebransjen der polske arbeidstakere er involvert, inkludert alt fra regulære arbeidsforhold til ekstreme tilfeller av utnyttning. Smith-Meyer (2008:92) påpeker at hennes datamateriale likevel ikke gir støtte til påstander om sosial dumping og om fremveksten av et todelt arbeidsmarked, slik blant annet Ottar Brox (2005) har hevdet er tilfellet.

Friberg og Tyldum (2007:63) fant at de polske arbeidstakerne i Oslo tjente betydelig mindre enn nordmenn med tilsvarende jobber. Det var lite tegn til at de polske migrantene med utdanning fikk uttelling for denne i det norske arbeidsmarkedet (Friberg og Tyldum 2007:66). Mange gav uttrykk for frustrasjon over manglende muligheter til å få brukt kompetanse og utdanning fra Polen, særlig dem som arbeidet innen renhold (Friberg og Tyldum 2007:29,32).

Favell og Nebe (2009:218) fant også blant migrantene fra Polen og Romania i Vest-Europa at noen av de høyt utdannede informantene var frustrert over at deres kvalifikasjoner ikke ble verdsatt på arbeidsmarkedet, og at mange opplevde nedadgående sosial mobilitet.

Et stort flertall av de polske arbeidsmigrantene i Oslo mente at livene deres hadde forbedret seg etter at de kom til Norge (Friberg og Tyldum 2007:91). Imidlertid følte mange at kollegaer og arbeidsgivere behandlet dem annerledes enn norske arbeidstakere (Friberg og Tyldum 2007:91). Noen mente at det var ensomt å jobbe i Norge, og noen svarte også at de ikke trivdes i landet (Friberg og Tyldum 2007:92). Over halvparten sa at de ikke ville ha vært i Norge dersom det var mulig å få arbeid med anstendig lønn i Polen (Friberg og Tyldum 2007:92). Arbeidsvilkårene spilte inn på trivsel, de som hadde dårligst arbeidsvilkår mistrives. Det var også en tendens til at de som hadde vært lengre i Norge, trivdes mer enn de som hadde vært i landet i kort tid. Trivselen sank imidlertid etter to års opphold i Norge. Friberg og Tyldum (2007:94) forklarer dette med opplevelsen av forskjellsbehandling på arbeidsplassen. Følelsen av forskjellsbehandling var ikke avhengig av objektive lønns- og arbeidsvilkår, men derimot av lengden på arbeidsoppholdet. Favell og Nebe (2009) fant også at mange av de polske og rumenske migrantene følte at de ble møtt med diskriminering i ulike sammenhenger. De hadde problemer med å finne fast jobb, og flere opplevde at vitnemål og andre kvalifikasjonspapirer ikke ble godkjent, eller ble oppfattet som av ”mindre verdi”. Migrantene som opplevde diskriminering utdypet dette med at de følte seg sett på som annenrangs borgere, som medlemmer av en lavere rase eller bare som arbeidere (Favell og Nebe 2009:212-213).

Flertallet av de polske migrantene i Oslo hadde et langtidsperspektiv på oppholdet. Det vil si at flesteparten sa at de ville returnere til Polen, men at tidspunkt var usikkert (Friberg og Tyldum 2007:40). Til sammenligning i 2010 er migrasjonen fortsatt preget av en viss midlertidighet og utstrakt retur, men det er gradvis tegn til bosetting, familiegjennforening og etablering (Eldring og Friberg 2010). De polske og rumenske arbeidsmigrantene i Vest-Europa, skiller seg fra dette ved at mange ønsket å dra tilbake til sitt hjemland etter noen år (Favell og Nebe 2009:221). De anså prisen for deres migrasjon som ”høy”, men holdt ut situasjonen på grunn av fordelene de gav for deres familier. Noen migranter derimot, fremsto som ”klassiske immigranter”. Disse ville bli i destinasjonslandet for godt, fordi de ønsket å gi barna en bedre fremtid enn den de ville få i hjemlandet (Favell og Nebe 2009:221).

Friberg og Tyldum (2007:101) skriver at det har dannet seg et *todelt arbeidsmarked* blant de polske arbeidsmigrantene i Oslo. På den ene siden befinner de som har norsk lønns- og arbeidsvilkår og som arbeider i norske bedrifter seg. De fleste har tilnærmet normal arbeidstid, og har mottatt norskopplæring av arbeidsgiver. Ettersom de arbeider legalt har de fleste tilgang til trygdeytelser og andre rettigheter i velferdsstaten. På den andre siden finnes de som arbeider i det illegale markedet. Disse har betydelig dårligere arbeidsvilkår, ingen jobbsikkerhet, liten tilgang til velferdsytelser og ikke minst dårlige lønnsbetingelser.

Oppfølgerstudien fra 2010 viser at sysselsettingen blant arbeidsmigrantene fortsatt er bransjekonsentrert og kjønnsdelt. Like mange arbeider fortsatt selvstendig, eller som løsarbeidere, men en del har gått over til ansettelse i norske bedrifter. I byggbransjen er det liten endring siden 2006, og tegn til etnisk segmentering. De fleste har noe bedre lønnsbetingelser, og dårlige lønnsforhold er som i 2006 mest utbredt blant ansatte i utenlandske underleverandørbedrifter. Lønnen for de polske arbeidstakerne økte fra 2006 til 2010 (Eldring og Friberg 2010). Generelt er fortsatt lønnsdumping, utnyttning og illegale arbeidsvilkår utbredt, og opplevelsen av forskjellsbehandling på arbeidsplassen har økt siden 2006 (Eldring og Friberg 2010).

Polonia i Oslo-studien fokuserer på de arbeidsmigrantene som befinner seg i gråsonen i arbeidsmarkedet, og gir liten oppmerksomhet til majoriteten som har ryddige arbeidsforhold og som har det bra i Norge. Rapporten fokuserer på å avdekke problemer knyttet til sosial dumping, og foreslår tiltak for forbedring av arbeidsinnvandrernes situasjon. Bildet rapporten gir av arbeidsinnvandringen, viderefører dermed bekymringene i den offentlige debatten om at det er grunn til å frykte sosial dumping og at arbeidsinnvandrene kan bli et "sosialt problem".

5. MOTIVER FOR MIGRASJON

Innledning

Dette kapittelet tar for seg første del av problemstillingen, og vil belyse motiver for migrasjon basert på informantenes fortellinger. Som nevnt innledningsvis i oppgaven er det forsket lite på beveggrunnene til arbeidsmigranter i Norge (Berge, Djuve og Tronstad 2010:29). De få studiene som har blitt gjennomført har funnet at arbeid og utsikten til inntekt er av betydning, og at nettverk og rekrutteringsfirmaer spiller en rolle for arbeidsmigrasjonen fra Øst-Europa (Napierala og Trevena 2007, Lexau 2008, Berge, Djuve og Tronstad 2010). Arbeid er grunnlaget for arbeidsinnvandrernes opphold i Norge, men oppholdsgrunnlag er ikke nødvendigvis synonymt med faktiske motiver. Hvilke motiver for migrasjon har informantene i dette prosjektet? Neoklassisk økonomisk teori hevder at migranter er motivert av å maksimere egennytte. Migrasjonsbeslutningen vil være et resultat av individenes rasjonelle valg, som er basert på vurdering av fordeler og ulemper som migrasjon kan medføre. Faktorer som blir vurdert er sannsynligheten for å få jobb i destinasjonslandet, forskjeller i lønnsnivå og sysselsettingsnivå mellom opprinnelsesland og destinasjonsland samt kostnadene ved å migrere versus utbytte (Sjaastad 1962, Borjas 1989). Jeg spør derfor: kan neoklassisk økonomisk teori bidra til å forklare informantenes egne fortellinger om motiver for migrasjon?

Arbeid og økonomiske motiver

Flere av informantene fortalte om motiver relatert til arbeid i sin begrunnelse for hvorfor de dro til Norge. Noen av informantene hadde et konkret jobbtilbud i forkant av migrasjonen, mens andre reiste for å søke arbeid. En av informantene som dro til Norge på grunn av et jobbtilbud, er Kristina, en kvinne i trettiårene.

Jeg kom på grunn av en jobb. Jeg ble tilbudt... Jeg møtte en mann i [mitt hjemland] som drev et firma, og han trengte ansatte. Og han tilbudte meg en jobb her i Norge. (...) Jeg tok sjansen, og tenkte at dette kan bli veldig bra fordi prosjektet, altså jobben, var sånn at jeg kunne få norskopplæring, gratis bosted og lønnen var veldig god.

Kristina forteller at hun vurderte jobben som en god mulighet på grunn av god inntekt, gratis bosted og anledningen til norskopplæring. Dette kan tolkes som at de *økonomiske fordelene* som migrasjonen medførte, spilte en sentral rolle da hun vurderte tilbudet om jobb i Norge.

Bendiks er tømrer, og fikk tilbud om et jobboppdrag i Norge av en misjonær i menigheten som han tilhørte.

B: Jeg ble faktisk invitert til å komme hit. Det var ikke jeg som bestemte det.

I: Hvem var det som inviterte deg?

B: Jeg går i kirken, og det var en av de norske misjonærene. Den norske misjonæren hadde vært i [mitt hjemland] og inviterte meg til å bygge hytten hans, for jeg er tømrer.

Bendiks takket ja til jobbtilbudet i Norge, til tross for at han hadde fast jobb i hjemlandet. Jobbtilbudet var basert på et oppdrag og var dermed midlertidig, men etter fullført oppdrag fikk han flere tilbud og han pendlet mellom hjemlandet og Norge i et par år. I starten da Bendiks dro til Norge var hensikten å spare opp penger, for så å returnere til hjemlandet og etablere seg der. Etter hvert gjorde Bendiks et forsøk på å søke fast jobb i Norge, og han fikk permanent ansettelse i et tømrerfirma. Bendiks er gift med en av de andre informantene, Lena. Et par år etter at Bendiks først hadde dratt til Norge, kom Lena til Norge på familiegjenforening for å bo sammen med Bendiks. Hun forteller deres beslutning om å dra til Norge.

For di her får man stabil fast lønn, og så tjener man litt. For selv om det var arbeid i [hjemlandet] så var det ustabil, og dårlig betalt. Vi giftet oss [for noen år siden], og vi hadde ingenting. Foreldrene våre hadde, men vi ønsket jo også vårt eget, og staten støtter ikke nyetablerte. Så vi måtte jobbe selv for å oppnå noe. Så han reiste hit for å tjene penger, så vi kunne kjøpe oss eiendom. Vi kjøpte oss jord, og bygget et lite hus der. Og nå bestemte vi oss for at det var forgjeves, for i Latvia er det krise. Ærlig talt, så er det krise.

I sitatet over sammenligner Lena forholdene på arbeidsmarkedet i hjemlandet med Norge. Det kommer frem at *økonomiske faktorer* som lavt *lønnsnivå* og ustabil *arbeidsmarked* i hjemlandet, i motsetning til et høyere og sikrere lønnsnivå i Norge var av betydning for Lena og Bendiks. Beslutningen om å migrere var motivert av utsikten til å tjene penger og skaffe seg oppsparte midler i Norge, for så å etablere seg i hjemlandet. Lena forteller også her om "krise" i hjemlandet. Bendiks dro til Norge i forkant av finanskrisen. Dette kan tolkes som at deres opprinnelige planer om å etablere seg i Latvia, ble endret som følge av finanskrisen. *Økonomisk krise* og vurderingen av arbeidsmarked i hjemlandet som usikkert, kombinert med Bendiks ansettelse i tømrerfirmaet og bedre inntekt, ble avgjørende for deres valg om å bosette seg i Norge.

Et konkret jobbtilbud fremstår også som viktig for andre informanternes motiver for å migrere.

Før vi kom til Norge var det økonomisk krise i [hjemlandet]. Vi fikk tilbud om å komme og jobbe litt i Oslo, og det var vi selvfølgelig med på. Lønnen var selvfølgelig høy og bra. (Zuzana)

Zuzana kom til Norge sammen med sin samboer. I likhet med Lena og Kristina forteller hun at tilbudet om arbeid og utsikten til bedre lønn i Norge, var viktig for deres valg om å dra til Norge. Som Lena forteller Zuzana også at det var økonomisk krise i hjemlandet. Dette er noe flere av informantene snakket om. Agnes, en informant i tjuårene fra Ungarn og hennes samboer, migrerte til Norge i 2009 i etterkant av finanskrisen. I Ungarn jobbet de begge som selvstendig næringsdrivende. Agnes forteller at den økonomiske situasjonen i hjemlandet ble utslaget for at hun selv og samboeren migrerte til Norge.

Det var det at... I Ungarn var vi entreprenører, vi hadde vår egen bedrift. (...) Det var et ganske godt liv. Men, skattetakstene var så høye i Ungarn, så høye at vi ikke engang kunne ha nok til å leve, vi klarte ikke å betale skatten. Fordi vi var entreprenører var skattetrekket på 75 prosent. Det var rett og slett ikke mulig å ha nok til å leve. Så det var det; vi dro. Vi tok faktisk opp gjeld på grunn av det. Vi hadde ikke nok til å leve – og betale skatt. Så da var vi nødt til å dra. Mange mennesker gjør det i Ungarn, drar på grunn av det.

I sitatet over kommer det frem at høye skattetakster for selvstendig næringsdrivende i Ungarn førte til at Agnes og samboeren måtte ta opp lån for å kunne dekke levekostnader. I likhet med Eva, forteller Agnes at det er mange unge som drar fra landet på grunn av økonomiske vanskeligheter. Videre forteller Agnes om finanskrisen, og hvordan dette påvirket deres økonomiske situasjon og næringslivet generelt.

Det private næringslivet [business] hadde allerede høy skatt. De bare forhøyet skattene, og det er grunnen til at mange drar fra landet. (...) Men, vi kunne ha blitt hjemme, for vi elsker landet vårt, men da ville vi hatt rekker med gjeld foran oss og ikke hatt muligheten til å komme ut av det.

I kapittel to skrev jeg at flere av de nye EU-landene i Øst-Europa ble hardt rammet av finanskrisen. Ungarn var et av de landene som ble hardest rammet, og måtte ta i mot kriselån fra EU, IMF og Verdensbanken (Faf0 2011). Allerede før finanskrisen hadde Ungarn et skatte- og trygdesystem som gav dårlige insentiver til å jobbe (Faf0 2011). Lånebetingelsene medførte kutt i offentlige budsjetter og økte skattetakster. For Agnes forverret finanskrisen det hun allerede opplevde som en vanskelig økonomisk situasjon for seg selv og partneren, og førte til at de migrerte.

Andre forteller også om hvordan et vanskelig arbeidsmarked påvirket deres beslutning om å migrere. Eva kom til Norge sammen med sin samboer, da han fikk tilbud om jobb. Eva

forteller at lønnsnivået i hjemlandet er lavt, og at man som vanlig arbeidstaker i offentlig sektor tjener lite. Mange har en vanskelig økonomisk situasjon på grunn av det generelt lave lønnsnivået, i følge Eva.

Altså hvis du ikke jobber i reklamebransjen eller marketingbransjen, hvis du er en vanlig lærer eller noe sånt, da tjener du kanskje maks 5000 kroner i måneden. Og Ikea-møbler og sånn, det er samme pris som her. Så det er utrolig vanskelig å komme seg fram, hvis ikke du har en rik familie som kan støtte deg, gi deg penger eller kjøpe leilighet, da har du ikke en fremtid der. (...) Så vi savner det veldig, selvfølgelig også venner og familie, men vi kan ikke gjøre noe annet nå.

Eva og samboerens beslutning om å bosette seg i Norge var påvirket den økonomiske situasjonen i hjemlandet. Eva forteller her om et lavt lønnsnivå kombinert med et høyt kostnadsnivå, som gjør at det er vanskelig for vanlige arbeidstakere å klare seg alene. Lignende utsagn kommer fra andre informanter; én forteller om sitt hjemland at “standarden på lønnsnivået ikke er særlig høyt”, og at ”med mindre du har en ganske anstendig jobb vil det være veldig vanskelig å leve et anstendig liv som enslig” (Ivanka). Noen av informantene kom til Norge før finanskrisen, mens andre kom i etterkant av den. Uavhengig av når de kom, viser sitatene over at flere av informantene oppfattet forholdene på arbeidsmarkedet i sine hjemland som vanskelig, også i forkant av finanskrisen. Dette kan settes i sammenheng med at de østeuropeiske landene også før finanskrisen produserte få nye arbeidsplasser, til tross for relativ sterk økonomisk vekst (Steen 2009). For flere av informantene medførte finanskrisen at det de opplevde som en problematisk økonomi med ”ustabilt og dårlig betalt” arbeid hvor det allerede var ”vanskelig å komme seg frem”, ble forverret.

Så langt viser det seg at et konkret jobbtilbud i Norge var et viktig motiv for flere av informantene. I motsetning til å ha et konkret jobbtilbud i Norge, fortalte flere av informantene at det å søke jobb og *muligheten for å få jobb i Norge*, var et av motivene for å migrere. Elisabet, en informant i slutten av tjuetårene, migrerte fordi hun var arbeidsledig og fordi hun så en mulighet til å få seg jobb i Norge. Elisabet hadde da aleneansvar for et barn, og hun dro til Norge for å forsørge sønnen sin, som ble igjen i hjemlandet hos sine besteforeldre.

Jeg kom hit... Jeg hadde ingenting hjemme. Jeg hadde ingen penger – ingenting! Jeg hadde sønnen min hjemme, så jeg tenkte hva skal jeg gjøre? En venninne spurte om jeg ville bli med til Norge, og jeg tenkte ok, hva ellers kan jeg gjøre? (...) Det er så annerledes her, fordi i mitt hjemland må du ha en veldig god utdanning for å tjene litt penger, men her, dersom du snakker norsk, har du mange flere muligheter for å få jobb selv om du ikke har utdanning.

Hun forteller videre at hun ikke så noen alternativer til å få seg jobb i hjemlandet. Elisabet har ingen utdanning og mener at man i Norge har flere muligheter for å få seg jobb uten utdanning, enn man har i hennes hjemland. Hennes avgjørelse om å migrere var basert på mangel på jobbalternativer i hjemlandet, og utsikten til å få seg arbeid med bedre inntekt i Norge ble løsningen.

Flere av informantene nevner lønnsnivået i Norge i forhold til hjemlandet, og det ser ut til at *bedre inntekt* et er viktig motiv informantenes beslutning om å migrere. At utsikten til god inntekt er av betydning for informantene, samsvarer med det som er gjort av tidligere forskning på arbeidsmigrasjon fra Polen til Norge (Napierala og Trevena 2007, Smith-Meyer 2008, Lexau 2008). Smith-Meyer (2008:62) fant dessuten at arbeidsledighet, et vanskelig arbeidsmarked og dårlig lønn i Polen hadde betydning, noe som stemmer godt overens med begrunnelsene til informantene i dette prosjektet.

Hittil i dette kapitlet har jeg vist at arbeid er et viktig motiv for flere av informantene. Tilbud om jobb i Norge eller det å søke arbeid i Norge, er begrunnelser som flere av informantene gir for sin migrasjonsbeslutning. Relatert til dette vurderer de ulike *økonomiske faktorer* og de *sammenligner forholdene på arbeidsmarkedet i hjemlandet, med det de forventer seg i Norge*. Det teoretiske utgangspunktet for kapitlet er å stille spørsmål ved hvorvidt informantene sine avgjørelser om å migrere, kan forstås som et resultat av en rasjonell vurdering av økonomiske faktorer knyttet til migrasjon. Dette innbefatter blant annet forskjeller i lønnsnivå og sysselsettingsnivå mellom destinasjonsland og opprinnelsesland, og sannsynligheten for å få jobb (Borjas 1989, Sjaastad 1962). Sitatene som er gjengitt så langt i dette kapitlet, kan tolkes som at flere av informantene har foretatt en form for vurdering av økonomiske fordeler og ulemper rundt det å migrere, imot det å bli værende i arbeidsmarkedet i sitt hjemland, og at de har valgt migrasjon basert på en forventning om å få jobb i Norge, og at dette vil være mer lønnsomt. De vurderer *sysselsettingsnivå* og *lønnsnivå* som kommer frem gjennom uttalelser om finanskrisen, arbeidsledighet, få muligheter til å få arbeid, høye skattetakster, ustabile arbeidsmarkeder og lav lønn i hjemlandet. Dette blir sett i kontrast til et høyere lønnsnivå i Norge, stabiliteten i det norske arbeidsmarkedet, og at det finnes flere muligheter for å få jobb i Norge – også for de uten utdanning. Dette er faktorer som påvirket og spilte inn på avgjørelsen om å migrere, eller å bosette seg i Norge. Informantenes motiver kan dermed et stykke på vei forklares av det neoklassiske økonomiske perspektivet på migrasjon.

Politiske motiver

I tillegg til motiver relatert til arbeid og økonomisk nytte, fortalte flere av informantene om andre motiver som også var viktige i deres avgjørelse om å migrere til Norge. Noen av informantene snakket om *politiske forhold* i sine opprinnelsesland, og hvordan dette påvirket deres beslutning om å migrere. Eva forteller om hvordan hennes hjemland fortsatt er påvirket av ”kommunistiske tradisjoner”.

Vi har hatt masse styre, utenlandske styre i historien vår. Vi begynte med tyrkisk styre i middelalderen i 150 år, så kom Østerrike, og så kom det russiske kommunistiske styre. Nå er vi kanskje uten det, men tradisjoner og alt, altså det gamle politiske systemet, det fortsetter hos de som nå styrer landet... Så det er mange som flytter ut, det er mange...

Kommunismen er fortsatt til stede i landet i følge Eva, og dette bidrar til at mange unge velger å migrere. Videre forteller hun at hun selv og samboeren ønsker å bli værende i Norge, på grunn av den politiske og økonomiske situasjonen i hjemlandet, og fordi de i Norge ser for seg ”en bedre situasjon enn i hjemlandet”. Som nevnt i teoridelen kan andre faktorer enn økonomiske inngå i vurderingen av nytte, dersom de anses som fordeler (Borjas 1989). Utsikt til politisk frihet i destinasjonsland kan dermed inngå i en vurdering av nytte. En annen informant, Lena, forteller om hvordan den politiske situasjonen i Latvia i etterkant av oppløsningen av Sovjetunionen, medvirket til hennes og Bendiks avgjørelse om å migrere. Lena kommer opprinnelig fra Kirgisistan og er av russisk opprinnelse. Familien hennes flyttet til Kasakhstan da hun var ti år, og senere derfra til Latvia. Da Sovjetunionen ble oppløst, bestod Latvias befolkning av 52 prosent latviere og så mange som 42 prosent russere, hviterussere og ukrainere (Smith-Sivertsen 2004). Spørsmålet om hvem som skulle tildeles latvisk statsborgerskap ble aktuelt, og det ble vedtatt at personer som var borgere av Latvia frem til 1940 og deres etterkommere hadde krav på statsborgerskap. En konsekvens av dette var at Lena, sammen med andre av russisk og annen opprinnelse, ble statsløs uten rett til statsborgerskap i Latvia. Lena forteller om hvordan hun opplevde sin situasjon som russisk minoritet i Latvia.

[J]eg kunne ikke engang utveksle ett russisk ord med mine russiske kollegaer. For hvert russiske ord jeg sa måtte jeg se meg rundt for å sjekke om det sto noen der som eventuelt kunne sladre, det synes jeg var helt unormalt. Jeg vet ikke... Det var veldig vanskelig. Har du russisk etternavn, så får du besøk av språkkommisjonen på jobben. De innkaller deg, og du går igjennom det igjen og igjen... Det var dét psykiske presset, det var helt grusomt. Selv om du vet at du ikke er det – føler du deg som et verdiløst null...

Vedtaket om hvem som hadde rett til stasborgerskap, inkluderte en bestemmelse om at statsløse kunne tilegne seg latvisk stasborgerskap gjennom en naturaliseringsprosess (Smith-Sivertsen 2004). Kravene til naturalisering har vært at man må kunne snakke latvisk, ha bodd minst 16 år i landet og ikke ha statsborgerskap i andre land. Som et ledd i denne naturaliseringsprosessen, og for å forsterke det latviske språket sin posisjon, ble det vedtatt en språklov (Smith-Sivertsen 2004). Språkloven fra 1999 favoriserer det latviske språket fremfor det russiske i offentlig og ikke-offentlig sammenheng, og fikk slik sett direkte innvirkning på Lena og Bendiks liv. Lena opplevde at hun ikke kunne snakke russisk fritt, verken med andre russiske kollegaer eller i andre sosiale situasjoner. Lena gikk på språkkurs for å lære latvisk, men ble likevel møtt med negative sanksjoner fra mennesker rundt seg og fra språkkommisjonen på grunn av sin russiske aksent og opphav. Lena forteller videre at hennes familie i Latvia fortsatt har en vanskelig situasjon.

Jeg har en søster som har jobb nå i Latvia. Og når hun er på jobb... hun sier at du aner ikke hvordan det er å være russer i Latvia, for de ydmyker deg på det sterkeste. Det finnes latviere som gjerne vil ha arbeidsplassen din.

Den sosiale integreringen av den russiske minoriteten i Latvia har vært komplisert, og etniske konflikter og bruk av vold har økt (Isaksen 2010). Mange russere har også opplevd nedadgående sosial mobilitet, og på grunn av kravet om å snakke latvisk har mange russere problemer med å skaffe arbeid (Isaksen 2010). Isaksen (2010) finner lignende erfaringer som Lenas, blant latviske sykepleiere i Norge som tilhører den russiske minoriteten i Latvia. Blant annet finner Isaksen (2010) at beslutningen om å migrere var en respons på familiens vanskeligheter og situasjon som minoritetsgruppe. På samme måte kan også Lena og Bendiks beslutning om å migrere forstås som en privat løsning på et politisk makroproblem.

Migrasjon som selvrealiseringsprosjekt

Noen av informantene fortalte at i tillegg til arbeid og økonomiske motiver, hadde migrasjonen også en annen betydning for dem. De fortalte at migrasjonen innebar en mulighet til å oppleve en ny kultur, lære et nytt språk, ”leve det gode liv” eller utdanne seg og utvikle en karriere. Et par av informantene fortalte at de hadde en spesiell interesse for Skandinavia og Norge, og at de lenge hadde hatt lyst til å reise til Skandinavia. I noen av informantenes fortellinger fikk disse motivene mer plass enn de økonomiske grunnene. I det følgende vil jeg

gå inn på informantenes begrunnelser og meninger rundt dette, og vise hvordan migrasjon kan forstås som en del av en persons selvrealiseringsprosjekt. Videre blir dette knyttet til individualisering, og sett i lys av teori om individualisering i vestlige samfunn (Beck og Beck-Gernsheim 2002).

Høye skattetakster og finanskrisen var det som gjorde utslaget for at Agnes og samboeren valgte å migrere til Norge. Agnes forteller imidlertid at hennes planer om å dra til Norge startet lenge før finanskrisen og før hun møtte samboeren sin. Noen år tidligere hadde Agnes vært i Norge på et kort opphold i sammenheng med studier. Den gang da hun skulle bestemme seg for studiested valgte hun Norge fordi hun ”alltid har vært interessert i Skandinavia”. Videre forteller hun at erfaringen fra tiden hun studerte i Norge var utelukkende positiv, og at hun ”elsket Norge”. På grunn av dette ønsket hun å dra til Norge igjen på et senere tidspunkt, for å bosette seg. Ønsket om å bosette seg i Norge var ikke bare knyttet til økonomiske fordeler som migrasjon kunne innebære, men også knyttet til en interesse for norsk og skandinavisk kultur. Da Agnes returnerte til Ungarn, møtte hun sin nåværende samboer, ettersom han ikke ønsket å flytte fra Ungarn, la hun planene om å dra til Norge på hyllen. Da finanskrisen inntraff, åpnet det en mulighet for å realisere planene.

Andre forteller også om hvordan en interesse for Skandinavia påvirket deres migrasjonsplaner. Ivanka, en informant i tjuetårene, flyttet til Norge hovedsakelig for å være sammen med sin norske kjæreste. Da jeg spurte Ivanka om hvorfor hun kom til Norge, forteller hun at hun alltid har vært interessert i Skandinavia og skandinavisk musikk. Videre forteller hun om hvordan ideen om å dra til Norge utviklet seg.

Så, en dag sommeren 2008 satt jeg foran pc-en, jeg tror jeg leste til en eksamen og hørte på musikk samtidig. Jeg hørte på et norsk band, og plutselig fikk jeg en åpenbaring. Jeg har alltid visst at min plass ikke var i [mitt hjemland], jeg har alltid drømt om å reise, men har aldri hatt mulighet til det. Det eneste stedet jeg hadde vært før var i Hellas. Så jeg satt der og var lei av alt, og plutselig tenkte jeg; hvorfor drar jeg ikke til Norge? (Ler) Etter det øyeblikket tenkte jeg ikke på annet, jeg levde og åndet for denne drømmen. Hver dag da jeg kom hjem fra jobb, fortsatte jeg å lese om Norge og se på bilder av fjell og sånn...

I tillegg til interessen for Skandinavia, kommer det frem i sitatet over at hun ”alltid har drømt om å reise”, og at hun en dag fikk en ”åpenbaring” om å dra til Norge. Ivankas ønske om å reise til Norge førte ikke direkte til hennes beslutning om å migrere, men heller indirekte. Ivanka oppsøkte en internettside hvor man kan treffe mennesker fra ulike land, og der kom hun i kontakt med en norsk mann. Etter hvert innledet Ivanka et forhold til denne mannen, og

til slutt flyttet hun til Norge for å bo sammen med han. Flere av informantene fortalte at de enten hadde kommet sammen med en partner, eller at de kom i ettertid for å være sammen med en partner. Betydningen av parforhold og nære relasjoner i migrasjon, kommer jeg tilbake til i et senere avsnitt.

Sitatene over fra Ivanka og Agnes om deres ønske om å oppleve skandinavisk kultur og natur, samt Ivankas ”drøm om å reise”, kan tolkes som at de ønsker å *oppleve en annen kultur, for opplevelsens skyld*. Ønsket om nye opplevelser og kulturelle erfaringer som motiv for migrasjon, har også blitt funnet i tidligere forskning. Santacreu, Baldoni og Albert (2009) fant at den tredje mest vanlig grunnen for migrasjon som ble oppgitt i deres studie, var knyttet til livskvalitet. Dette inkluderer det å leve i et bedre naturlig miljø eller klima, ønsker om nye kulturelle erfaringer samt eventyrlyst. Informantene fra Øst-Europa i tilleggstudien vektla også disse grunnene, om enn i mindre grad, og det var særlig informantene med utdanning og høye kvalifikasjoner (Favell og Nebe 2009). Livskvalitet, samt det å kunne leve et ”bedre liv” i forhold til mer fritid og ”flere muligheter til å gjøre ting i Norge”, ble også nevnt av andre informanter (Kristina). En av informantene forteller at hun i motsetning til den krevende jobben hun hadde i hjemlandet, i Norge har en ”avslappende jobb” med ”masse fritid” som hun setter pris på, fordi det gir henne mulighet til benytte fritiden til trening, turer i fjellet og matlaging (Eva). Migrasjon har altså medført for noen av informantene en mulighet til å leve ”det gode liv” i Norge, blant annet som en følge av deres forbedrede økonomiske situasjon i Norge sammenlignet med hjemlandet.

Motiver knyttet til livskvalitet, fritid, reising og eventyrlyst og ønsket om nye kulturelle erfaringer kan knyttes til *selvrealisering*. I dagligspråket forstås selvrealisering som individers ønske om å realisere sine evner, anlegg og muligheter. Dette kan for eksempel være gjennom reising, opplevelser, sport, kunst, arbeid, utdanning eller andre ting. Beck og Beck-Gernsheim (2002:22) definerer selvrealisering som individers søken etter å ”leve sitt eget liv”, og hevder at selvrealisering kan forstås som en av de mest sentrale verdiene i det vestlige samfunn. Motiver knyttet til selvrealisering kom også til uttrykk hos andre informanter, i forbindelse med arbeid, karriere og det å lære et nytt språk. Hos noen av informantene som fortalte at arbeid var et hovedmotiv for deres migrasjon, kom det frem at arbeidet også hadde en annen betydning for dem, utover økonomisk nytteverdi. Kristina kom til Norge fordi hun fikk et jobbtilbud, og forteller at hun betraktet jobbtilbudet som en mulighet til å foreta en endring i livet sitt, og at hun ”tenkte at dette var en sjanse til å oppleve noe nytt”.

Jeg trengte en forandring. Jeg har hatt en drøm om å jobbe i utlandet og lære nye språk – det er en stor mulighet. Og i tillegg følte jeg meg fastlåst hjemme. Etter å ha vært hjemme med min datter i tre år... (...) Så jeg viste at jeg trengte en ny jobb. Jeg var gift da, og ekteskapet gikk veldig dårlig, så det var alt på en gang. Så jeg tenkte, ok, nå er det på tide å gjøre en endring i livet mitt og prøve nye ting.

I sitatet over kommer det frem at Kristina ønsket endring i tilværelsen. I likhet med Ivanka snakker hun om ”en drøm” om å reise. Jobbtilbudet i Norge presenterte mulighet til endring, til å oppleve noe nytt og til å realisere drømmen om å jobbe i utlandet og lære et nytt språk. Videre forteller hun at jobben innebar en anledning til å utvikle sin kompetanse, og hun fikk samtidig mulighet til å lære et nytt fagområde. Kristina fortalte også at hun oppfattet jobbtilbudet i Norge som en sjanse hun ikke kunne gå glipp av.

Ja... Men noen ganger i livet er det situasjoner hvor du... Alle sa ”hvordan kan du gjøre en så stor endring, hvordan kan du dra alene med datteren din?” Men noen ganger må du risikere noe, og du vet... Alle snakket om at Norge er så langt unna, men det spiller egentlig ingen rolle fordi det en firetimers flytur, og det er ikke så ille. Og du kan alltid komme tilbake. Men hvis du går glipp av en sjanse, som er en veldig god sjanse, da kan du komme til å angre de neste tjue år på at du ikke grep den. Og foreløpig ser det ut til å være veldig bra. (...) Jeg ville ha en forandring, jeg gikk fra å sitte fast hjemme omgitt av slektninger hele tiden, til å dra er sted hvor jeg kan være på egen hånd og ingen forteller meg hva jeg skal gjøre.

I sitatet kommer det frem at det å gripe sjanser og benytte seg av muligheter, er viktig for Kristina. Jobbtilbudet i Norge og migrasjonen innebar en mulighet til å starte på nytt et annet sted på egen hånd, og til å ta egne valg i forhold til ønsket livssituasjon. Sitatet kan tolkes som at autonomi og frihet er viktige verdier for henne. Videre kan det tolkes som at migrasjon innebar en mulighet for endring, en mulighet til å ”leve sitt eget liv” og til å realisere drømmen om å jobbe i utlandet. Ønsket om *selvrealisering* og et *autonomt liv* ser ut til å være en viktig grunn for Kristinas beslutning om å migrere til Norge.

Betydningen av verdier som autonomi, frihet og det å ”leve sitt eget liv” kommer også til uttrykk hos Agnes. Agnes forteller at hun ”ønsker å ha et selvstendig liv”, hvor hun kan arbeide som selvstendig næringsdrivende og selv bestemme over egen arbeids- og fritid. Dette innebar for Agnes å migrere til Norge, ettersom det ble vanskelig for henne og samboeren hennes å få det til å gå rundt økonomisk i Ungarn da finanskrisen inntraff.

Informantenes fortellinger om selvrealisering samsvarer godt med Kings (2002) beskrivelse av nye motiver for migrasjon. Drømmen om å oppnå selvrealisering kan være en betydelig

årsak til migrasjon, ifølge King (2002). Spenning, opplevelser, fritid, og det å utforske verden kan være motiver for migrasjon, ene og alene eller sammen med andre motiver (King 2002). Individuell selvrealisering og måloppnåelse har på mange måter blitt det moderne samfunnets sterkeste strøm, i følge Beck og Beck-Gernsheim (2002:22). Det å ta kontroll over eget liv, og søke nye erfaringer eller opplevelser er en del av denne etikken. Migrasjon ut i fra personlig selvrealisering kan settes i sammenheng med økende individualisering av samfunnet. Som nevnt i teoridelen, innebærer institusjonell individualisering at individet i motsetning til familien eller andre kollektive enheter, er satt i sentrum for samfunnets rettigheter og krav. Individualisering blir på den måten en slags "tvang" for individene til å skape sin egen biografi eller livsløp. Mens usikkerhet og risiko regnes som baksiden ved individualisering, regnes autonomi, frigjøring og frihet som individualiseringens positive sider (Gunter Burkart 1993 gjengitt i Beck og Beck-Gernsheim 2002:7). At individer må skape sin egen biografi, gir nettopp rom for individer som har anledning til det, til å realisere seg selv. Migrasjon kan ut i fra et individualiseringsperspektiv, forstås som en måte å ta kontroll over eget liv og skape sin egen biografi. Heller enn å være et middel for å oppnå økonomisk trygghet, blir migrasjon på den måten en ønskelig handling og et mål i seg selv i en persons selvrealiseringsprosjekt (King 2002). Sitatene over fra de ulike informantene viser at flere av informantene ser på migrasjonen som en mulighet til å oppleve noe nytt og få nye erfaringer, og at verdier som frihet og autonomi har vært sentral i beslutningen om å migrere. Migrasjon blir dermed en måte å realisere seg selv på, som en del av det å skape sin egen biografi.

Individualisering innebærer også usikkerhet og risiko. Med individet i sentrum blir i tillegg til muligheter og frihet, også byrder og risiko forflyttet fra det kollektive over på det enkelte individ. "Usikker frihet" er resultatet av at individene hele tiden må vurdere muligheter, ta valg, forhandle, planlegge og tilpasse seg (Beck og Beck-Gernsheim 2002:6). I sitatet over hvor Kristina snakker om å "gripe sjanser", forteller hun om risiko forbundet med migrasjon. "Noen ganger må du risikere noe", viser at det er usikkerhet og uvisshet over fremtiden forbundet med migrasjon. "Men hvis du går glipp av en sjanse, som er en veldig god mulighet, da kan du komme til å angre de neste tjue år på at du ikke grep den". I Kristina sitt tilfelle, kan dette tolkes som at det å gripe sjanser eller muligheter som byr seg, er for henne verdt risikoen det innebærer å migrere.

Emosjoner og nære relasjoner

Jeg har vært inne på at flere av informantene kom til Norge i følge med en partner, eller i etterkant for å bo sammen med partner. Betydningen av parforhold eller nære relasjoner i migrasjonsprosessen er noe som dukker opp som et fellestrekk blant flere av informantene. King og Mai (2009) argumenterer for at kjærlighet og andre emosjoner er viktige faktorer i planleggingen og gjennomføringen av migrasjon, og at disse må studeres på lik linje og sammen med andre årsaker som økonomiske, strukturelle og politiske faktorer. Betydningen av emosjoner og nære relasjoner i planleggingen og gjennomføring av migrasjon, og hvordan dette kommer til uttrykk hos noen av informantene er tema for dette avsnittet.

Noen av informantene migrerte fordi deres partner fikk tilbud om jobb i Norge. Lena sin mann, Bendiks, pendlet mellom Norge og hjemlandet i et par år, før de bestemte seg for å bosette seg i Norge. Siden de var gift kunne Lena enkelt komme til Norge på familiegjenforening. En annen informant Eva, kom også til Norge fordi hennes samboer fikk tilbud om jobb i Norge. Eva er i starten av trettiårene, og hadde det hun beskriver som en god stilling i hjemlandet og ingen planer om å migrere. Da samboeren takket ja til jobben i Norge, prøvde de først å ha et avstandsforhold.

Han bodde her et halvt år, og så bestemte vi at ok, det går ikke at han bor her og jeg er der hjemme, så da tenkte vi at kanskje vi kan prøve å flytte hit og se om jeg får jobb, og hvordan det går.

Avstandsforhold fungerte ikke for dem. De bestemte derfor sammen at begge skulle flytte til Norge, og at Eva skulle prøve få seg arbeid i Norge. Beslutningen om å migrere ble tatt i fellesskap.

I motsetning til noen av informantene som migrerte på grunn av en partner, var Agnes situasjon at hun selv ønsket å dra til Norge, men at samboeren ikke ønsket det samme. Tidligere nevnte jeg at Agnes hadde vært i Norge på et studieopphold, og at hun planla å reise tilbake på et senere tidspunkt for å bosette seg. Da Agnes returnerte til Ungarn møtte hun sin nåværende partner.

Vi ble sammen for tre år siden, da var jeg i planleggingsfasen. Han var en veldig lokal person, han hadde en vellykket bedrift i Ungarn, og han var ikke engang i nærheten av å tenke på å dra fra landet. Så da inngikk jeg et kompromiss og sa at "ok, Norge kan vente, eller jeg kommer aldri til å dra til Norge", fordi forholdet var veldig viktig for meg. Men så begynte ting å gå veldig galt i Ungarn, og jeg fortalte han historier om Norge, og viste han Finn.no med bilder av hus og bilder av Norge. Jeg tror det virket. De ble et sammentreff mellom de to; han fikk nok av Ungarn og jeg fortsatte å fortelle historier

om Norge, og han bestemte seg for å bli med meg og gi det et forsøk. Så han har aldri vært her før. Da vi flyttet, var det første gangen han var i Norge.

Agnes forteller at forholdet til kjæresten var viktig for henne, og at hun derfor var villig til å utsette eller avlyse planene om å flytte til Norge. Agnes prøvde å overtale samboeren til å bli med henne til Norge, og finanskrisen og de høye skattetakstene gjorde at Agnes til slutt lyktes i dette. Beslutningen om å migrere var for Agnes påvirket av en kombinasjon av ulike faktorer som ønsket om nye kulturelle erfaringer, finanskrisen, muligheten til å få arbeid og utsikten til å realisere karrieren i Norge, og kjæresten spilte altså en sentral rolle i Agnes planlegging og til slutt gjennomføring av migrasjonen.

En annen informant, Ivanka oppgir at et parforhold var et viktig motiv for å migrere. Ivanka flyttet til Norge for å være sammen med sin norske kjæreste, som hun møtte på datingside på internett. Hun forteller om når hun møtte kjæresten.

Vi begynte å chatte og innen to uker hadde han kjøpt billett til [hjemlandet mitt], og førti dager etter at vi begynte å chatte, møttes vi. Vår første "date" varte i åtte dager, ganske morsomt egentlig! (...)
Allerede da begynte vi å snakke om at jeg skulle flytte til Norge, og at vi skulle bli sammen.

Forholdet ble seriøst, og Ivanka og kjæresten snakket om muligheten for at hun kunne flytte til Norge. Ivanka forteller at samtidig som hun møtte kjæresten skjedde det også andre endringer i livet hennes. Ivanka var deltidsstudent samtidig som hun jobbet heltid, og opplevde et stort press i forhold til kombinasjonen av studier og jobb. På arbeidsplassen fikk hun mer ansvar og lengre arbeidstid, uten høyere lønn, som førte til at hun ble utslitt. Omtrent på samme tid mistet hun et nært familiemedlem som hun var svært knyttet til, og gikk i gjennom en sorgprosess.

Men så skjedde det ting i familien. Tanten min fikk kreft, og ble alvorlig syk. Jeg hadde egentlig glemt ideen om å flytte og finne en jobb et annet sted, men da... jeg brydde meg ikke om at jeg ikke var ferdig med utdanningen min, jeg måtte bare komme meg vekk fra alt.

Kombinasjonen av stort press på arbeidsplassen og sorg, gjorde at Ivanka valgte å si opp jobben og avslutte studiene, og heller straks flytte til Norge for å være sammen med kjæresten.

Den opprinnelige planen var at jeg først skulle dra til Norge på besøk for å feire jul og sønn, og så dra tilbake og fullføre skolesemesteret, for så å flytte til Norge. Men jeg bestemte meg for å bare reise, bare dra, jeg ville flytte og bare dra fra alt sammen.

I tillegg til å illustrere hvordan parforhold kan være en betydelig årsak til migrasjon, viser Ivankas fortelling også hvordan andre emosjoner, som sorg, kan påvirke beslutningen om å migrere. Ivankas historie dessuten hvordan teknologiske kommunikasjonsmidler skaper muligheter for dannelsen og opprettholdelsen av kjærlighetsrelasjoner mellom mennesker fra ulike steder og land (King 2002, King og Mai 2009). Internett gjør det mulig for mennesker fra ulike steder og land å treffe hverandre, og innlede relasjoner på tvers av grenser. Billigere og raskere transport gjør opprettholdelse av slike relasjoner mulig.

Viktigheten av emosjoner og nære relasjoner i migrasjonsprosesser har også blitt påpekt i forbindelse med tidligere forskning, blant annet av Favell og Nebe (2009) og Santacreu, Baldoni og Albert (2009). Blant vesteuropeiske migranter i Vest-Europa fant man at migrasjon begrunnet ut i fra affektive eller familiære faktorer, som å bo med partner, ektefelle, barn eller andre familiemedlemmer var den viktigste enkeltårsaken som ble oppgitt (Santacreu, Baldoni og Albert 2009:57). Betydningen av nære relasjoner i migrasjonsbeslutningene til informantene, viser at selv om EU/EØS-regelverket legger *arbeid* til grunn for oppholdstillatelse kan migrasjon for å gjenforenes med en partner fra samme land, eller for å etablere seg med en partner fra destinasjonslandet, like fullt være et subjektivt motiv for migrasjon.

Oppsummering

Utgangspunktet for dette kapittelet var å belyse informantenes ulike motiver for migrasjon, og drøfte om disse kan forklares ut i fra neoklassisk økonomisk teori. Flere av informantene kom til Norge enten på grunn av et jobbtilbud, eller for å søke jobb. I sammenheng med dette, sammenligner de det å arbeide i hjemlandet med å arbeide i Norge. Gjennom presentasjonen av sitater mener jeg å ha vist at flere av informantene har foretatt en vurdering av økonomiske fordeler ved det å migrere. Informantene vurderer sysselsettingsnivå og lønnsnivå i hjemlandet, som kommer til uttrykk gjennom uttalelser om finanskrisen, arbeidsledighet, få muligheter til å få arbeid, høye skattetakster, ustabile arbeidsmarkeder og lav lønn i hjemlandet. Dette blir sett i kontrast til lønnsnivået i Norge, stabiliteten i det norske arbeidsmarkedet og at det finnes flere muligheter for å få jobb i Norge – også for personer uten utdanning. Informantenes fortellinger om motiver for migrasjon kan altså et stykke på vei forklares av neoklassisk økonomisk teori.

Selv om arbeid og økonomiske motiver ble nevnt av nesten alle informantene, var beslutningen om å migrere for mange basert på en kombinasjon av ulike motiver. Politiske motiver hadde betydning for noen av informantene. Motiver knyttet til selvrealisering; ønsket om nye kulturelle erfaringer, reiser, nye opplevelser og det å lære nye språk, spiller en viktig rolle for flere av informantene. I tillegg kom det frem at autonomi, frihet og det å "leve sitt eget liv" var viktig for informantene som migrerte på grunn av personlig selvrealisering. Emosjoner og parforhold hadde også innflytelse på planleggingen og gjennomføringen av migrasjonen, hvor en partner medvirket til flere informanternes beslutning om å migrere til Norge.

Informantenes fortellinger viser at individuelle motiver for migrasjon kan være sammensatte og komplekse. Et eksempel på hvordan ulike faktorer virket sammen er Bendiks og Lenas fortelling. Jobbtilbud, et usikkert arbeidsmarked og finanskrisen samt de politiske virkningene av Latvias nasjonsbygging, var alle medvirkende faktorer i deres beslutning om å bosette seg i Norge. Et annet eksempel er Agnes. I tillegg til de strukturelle årsakene som finanskrisen og den økonomiske politikken i Ungarn, spilte drømmen om å reise til Skandinavia og ønsket om selvrealisering, en viktig rolle i Agnes beslutning om å migrere. Kjærestens valg om å følge Agnes til Norge, hadde også betydning.

Informantenes beslutninger om å migrere kan dermed ikke utelukkende beskrives som et rasjonelt valg basert på å maksimere egen nytte, men snarere som et *resultat av flere ulike medvirkende faktorer*. Kings (2002) teori om nye motiver for migrasjon, kan supplere neoklassisk økonomisk teori i forklaringen av migranters migrasjonsbeslutning. I tillegg kan teori om individualisering bidra til å forklare hvordan migrasjon for noen individer, kan fungere som en måte å ta kontroll over eget liv og skape sin egen biografi.

Til tross for at et kjønnsperspektiv ikke er hensikten i denne oppgaven, kan det her være interessant å påpeke en forskjell knyttet til kjønn mellom informantenes motivasjoner som er beskrevet her, og tidligere forskning. Santacreu, Baldoni og Albert (2009:62) fant et klassisk kjønnsmonnster blant migrantene i sin studie av migranters motiver for å migrere. Kvinnene migrerte hovedsakelig på grunn av motiver knyttet til familie eller kjærlighetsforbindelser, mens mennene hovedsakelig migrerte på grunn av arbeid. Forfatterne peker på at dette går i mot antakelser om "feminisering av migrasjon" – økt antall enslige kvinnelige migranter

som migrerer for å forsørge seg selv og familien, i tillegg til kvinner som migrerer på grunn av karriere og selvrealisering (Santacreu, Baldoni og Albert 2009:62). Sitatene som er gjengitt i dette kapittelet står i kontrast til disse funnene og denne konklusjonen. Mens motiver relatert til familie og nære relasjoner er viktig, viser informantenes fortellinger at motiver knyttet til økonomisk nytte og personlig selvrealisering, også er svært viktig for noen av de kvinnelige informantene i dette prosjektet.

6. ERFARINGER I DET NORSKE ARBEIDSMARKEDET

Innledning

I dette kapittelet vil jeg ta for meg informantenes erfaringer i det norske arbeidsmarkedet. Noen av informantene fokuserer mest på erfaringer fra arbeidsplassen og tanker om arbeidsmiljø, mens andre er mer opptatt av arbeidsmarkedet generelt, deres muligheter i Norge og hva de ville oppnå med å migrere. I dette kapittelet spør jeg om hvilke kriterier som ligger til grunn for informantenes vurdering av egen arbeidssituasjon? Med vurdering av egen arbeidssituasjon mener jeg informantenes tanker om arbeidsplass, arbeidsmiljø, muligheter i arbeidsmarkedet og om arbeid i fremtiden.

I følge neoklassisk økonomisk teori og teori om segmenterte arbeidsmarked er migranter motivert av å maksimere egennytte. Migranter vil derfor ha et instrumentelt forhold til arbeidet på grunn av utsikten til bedre lønn, og fordi de vurderer egen sosial status i forhold til hjemlandet (Piore 1979:54). Vurderer informantene egen jobbsituasjon ut i fra et instrumentelt syn på arbeid? Dette vil jeg drøfte samlet til slutt i kapittelet. I motsetning til forrige kapittel har jeg her valgt å ikke ha en tematisk struktur, men å heller ha en mer fortellingsbasert struktur. Jeg tar hovedsakelig utgangspunkt i fire av informantenes fortellinger, og drøfter disse.

Status, egalitet og fremtidsoptimisme

Ivanka kom til Norge for å være sammen med sin norske kjæreste, og på intervjuutidspunktet har hun vært i Norge i omtrent ett år. I hjemlandet jobbet hun som lærer, samtidig som hun studerte deltid. Ivanka bor sammen med sin norske kjæreste, og jobber i et rengjøringsbyrå. Hun forteller at det var problematisk å få den første jobben.

Det var veldig vanskelig i begynnelsen. Jeg lette etter jobb, gikk rundt i byen, snakket med hoteller, vaskebyråer, jeg sendte ut rundt hundre e-poster med CV og jobbsøknader i januar. Jeg prøvde barnehager, og fikk positive tilbakemeldinger på CV'en min, men fikk avslag fordi jeg ikke snakket språket. Men jeg hadde hørt historier om at det var lett å finne jobb i Norge, så jeg var veldig optimistisk. Det eneste jeg var bekymret for var at jeg ikke ville få meg en jobb i tide, og at jeg ville bli nødt til å dra tilbake. Jeg savnet ikke hjemmet mitt i det hele tatt! Bare mamma og pappa og min lillebror, det var det. Så jeg var veldig bestemt på å finne noe, hva som helst, slik at jeg kunne bli. Alle,

eller de fleste som kommer hit vil det samme, de vil bare finne et eller annet, hva som helst slik at de kan bli her.

Ivanka søkte altså jobb på ulike steder, men fikk avslag fordi hun ikke kunne språket. Hun uttrykker frustrasjon og bekymring for at hun ikke kom til å få jobb, og dermed ikke få oppholdstillatelse til å bli i Norge. Bekymringen over oppholdstillatelse er et fellestrekk hos noen av informantene. Alle informantene ankom Norge da EU8 fortsatt var underlagt overgangsordninger, som betød at de måtte ha en heltidsjobb innen tre måneder etter ankomst, for å få oppholdstillatelse. Ivankas bekymring over å ikke få jobb henger ikke bare sammen med den økonomiske betydningen av jobb og inntekt. Uten jobb og oppholdstillatelse vil hun ikke ha mulighet til å bli i Norge sammen med kjæresten. Kravet om et konkret jobbtilbud gjorde Ivanka urolig for at hun ville bli nødt til å returnere hjem.

Etter en stund uten noen positive tilbakemeldinger var jeg skikkelig desperat, så jeg bestemte meg for å se etter au-pair stillinger i Norge. Hvor som helst, bare det var i Norge slik at jeg kunne bli.

Ivanka fikk kontakt med en familie som ventet på godkjennelse til å ansette en au-pair, og som ønsket å ansette Ivanka i mellomtiden. Ivanka takket ja, og jobbet som au-pair i to måneder uten oppholdstillatelse mens hun søkte andre jobber. Nøyaktig tre måneder etter at hun kom til Norge, fikk Ivanka seg jobb hos et renholdsbyrå og hun fikk arbeids- og oppholdstillatelse. Hun forteller om hvordan hun fikk jobben.

Kjæresten min delte leilighet med en gutt fra [Amerika], og han hadde en kjæreste. Kjæresten hans ringte til sin første sjef, altså til sin første jobb i Norge, for hun var [amerikansk] også. Så det var ganske rart. På grunn av denne forbindelsen fikk jeg mitt første intervju med et vaskebyrå.

I utgangspunktet var jobben en deltidsstilling, men for å hjelpe Ivanka, oppførte vaskebyrået på kontrakten at det var en heltidsstilling, og dermed fikk hun oppholdstillatelse. Jobben hadde varierende arbeidstider, og ofte lange skift i helgene. På grunn av de ugunstige arbeidstidene fortsatte Ivanka å søke jobb, og hun fikk tilbud om ny jobb gjennom et bemanningsbyrå, også denne i renholdsbransjen. Den nye jobben gav henne fast ansettelse, og mer regulære arbeidstider. Som lærer var overgangen til å jobbe som renholder stor.

Første dagen jeg var på vaskejobben, var det virkelig et stort sjokk for meg. Fordi i [hjemlandet] mitt har jeg alltid hatt muligheter til å få en anstendig jobb – og det innebærer ikke vasking, som regel. Vaskejobbene blir gjort av de laveste av de lave. Det er en virkelig lavstatus jobb. Så første gang jeg jobbet på et offentlig sted, gråt jeg som bare det. Det var en stor ydmykelse for meg at så mange mennesker så meg mens jeg holdt på med denne... vaskingen. Ikke noe skamfullt, men det var et sjokk, du vet... Tidligere hadde jeg vasket kontorer, men det er ikke det samme. Alle ser på deg, og du føler

deg helt rar. Spesielt når du selv tenker at vasking er en veldig lavstatus jobb, og at det er en stor skam at du selv gjør det. Min mor var rasende hjemme, hun sa "åh, kan du ikke få deg en bedre jobb?"

Ivanka beskriver opplevelsen med å jobbe som renholder som en stor ydmykelse og skam. Hennes beskrivelse av dette reflekterer den statusen hun forbinder med rengjøringsjobben, som en jobb utført av "de laveste av de lave", som en jobb på bunnen av hierarkiet i arbeidsmarkedet. I hjemlandet jobbet hun som lærer, og hun opplever på den måten nedadgående sosial mobilitet fra å jobbe med undervisning, til å jobbe som renholder. Dette kommer frem gjennom hennes vurderinger av statusen til renholdsyrket, og hvordan hun setter "lavstatus" i motsetning til en "anstendig jobb". Som en følge av migrasjonen opplever Ivanka å ha færre muligheter på arbeidsmarkedet, og hun har vanskelig for å håndtere den nedadgående sosiale mobiliteten. I starten vasket Ivanka på et kjøpesenter i senterets åpningstid, og hun ble dermed sett av kundene mens hun utførte jobben. Hun fremstiller det å vaske på et offentlig sted som "annerledes" og verre enn å vaske kontorer. En forklaring på hvorfor dette oppleves som verre, kan være at det å utføre arbeidet i offentlighet forsterker den negative følelsen av å arbeide som renholder, på grunn av vissheten om at andre er vitne til arbeidet og antakelsen om at disse har samme oppfatning om arbeidets status som hun selv. *Arbeidets status* er altså et viktig kriterium for hvordan Ivanka vurderer egen arbeidssituasjon. Denne vurdering av arbeidet er interessant ut i fra teori om segmenterte arbeidsmarked. I følge denne teorien vil migranter akseptere og til og med ønske å jobbe i yrker med lav status, fordi de vurderer egen sosial status i forhold den sosiale identiteten de har i hjemlandet og ikke i forhold til yrket i destinasjonslandet (Piore 1979:54, 1986). For Ivanka er dette motsatt, hun vurderer sin rolle som renholder ut i fra hjemlandet og den status yrket har der, og hun opplevde i starten at det var vanskelig å akseptere denne overgangen.

Videre forteller Ivanka at hun nå har kommet over "sjokket" hun fikk i starten ved å jobbe som renholder.

Men så kom jeg over det, og i [dette byrået] går det egentlig veldig fint. Og det jeg kan si om begge vaskebyråene er at jeg har blitt behandlet helt profesjonelt og med full respekt. Jeg har blitt venner med alle sjefene, eller de nærmeste overordnede som jeg har. Sånn som nå i [dette firmaet] behandler de meg som en av dem, og innimellom sier de "hei du som snakker russisk, gi oss en klem!" (Ler). Sånne ting... så, det var virkelig flott å oppleve. Her blir jeg behandlet som en likeverdig til og med av de på topp.

I sitatet over kommer det frem at Ivanka har endret oppfatning om arbeidet. Denne endringen kan være en følge av at hun føler seg respektert på arbeidsplassen og integrert i fellesskapet,

og dermed opplever jobben som mer positiv. At ansatte og ledere behandler hverandre som likeverdige, viser til verdier som likhet og egalitet som står i motsetning til en hierarkisk organisering av arbeidet hvor de som vasker er ”de laveste av de lave”. Dette kan kanskje bidra til å formilde opplevelsen av ydmykhet og skam som var knyttet til arbeidet for Ivanka. I tillegg til arbeidets status, er altså *likebehandling* et kriterium for hvordan Ivanka stiller seg til sitt arbeid. Et annet poeng er at *lønnen for arbeidet* var den samme både da hun vurderte arbeidet som noe negativt, og da hun endret oppfatning. Lønn er altså ikke avgjørende for hvordan Ivanka vurderer arbeidssituasjonen, slik det neoklassiske perspektivet og teori om segmenterte arbeidsmarked antar.

Ivanka forteller at hun i fremtiden ønsker seg en annen jobb.

Selvfølgelig er jeg ikke fornøyd, selvfølgelig har jeg lyst til å finne noe bedre, men det er bare et spørsmål om tid, og et spørsmål om å lære mer norsk og bli trygg nok til å snakke. (...)
Vi har snakket om å gifte oss, og vi har snakket om at jeg skal ta opp studielån så jeg kan fullføre utdanningen min og få en anstendig jobb, så alt har fikset seg kjempe bra. (...) Så livet mitt har forbedret seg enormt etter at jeg kom hit, det må jeg bare si. Kanskje andre folk har andre opplevelser, men for meg var dette det beste som kunne skje.

Ivanka sier at hun egentlig ikke er fornøyd med arbeidet, men at hun likevel er veldig tilfreds med hvordan alt har ordnet seg for henne. Dette må sees i sammenheng med det jeg var inne på tidligere, nemlig at arbeidet også har en annen viktig funksjon for Ivanka utover det økonomiske; det gir henne oppholdstillatelse i Norge og muligheten til å realisere fremtidsplanene med kjæresten. I sitatet over kommer det også frem at fremtiden spiller en viktig rolle for hvordan Ivanka vurderer sin arbeidssituasjon i dag. Hun vurderer arbeidet som midlertidig, og er optimistisk i forhold utdanning og til sine muligheter på arbeidsmarkedet i fremtiden. *Fremtidsoptimisme og utsikten til bedre muligheter* ser også ut til å være et kriterium for hvordan Ivanka vurderer egen arbeidssituasjon.

På spørsmål om hun tror at hun kommer til å bli i Norge svarer Ivanka:

Ja, hvorfor ikke. Det er kommer an på hva kjæresten min skal i fremtiden, men vi har snakket om å reise rundt hvis jobben hans tillater det, kanskje for å jobbe i USA eller noe. Vi hadde begge elsket å bo i Amerika en stund, fordi vi snakker begge flytende engelsk og vi har begge sett alt for mange amerikanske filmer. (Ler). Også på grunn av forandring, alle vil ha forandring og oppleve forskjellige kulturer og sånn... Ja, det vil jeg! Jeg tror ikke at jeg vil like å bo i Norge de neste førti årene i strekk, jeg vil gjerne se mer av verden...

Som vist i forrige kapittel, var ønsket om nye kulturelle erfaringer og drømmen om å reise også et viktig motiv for Ivanka i forkant av migrasjonen. I dette sitatet kommer det frem at nye *kulturelle erfaringer* også er noe hun ønsker for fremtiden. Som jeg var inne på i forrige kapittel, kan dette knyttets til individualisering og verdier som frihet og autonomi. Dette var noe flere av informantene snakket om, og jeg vil komme tilbake til dette i et senere avsnitt.

Oppsummert kan vi si at arbeidets status, opplevelsen av likebehandling, fremtidsoptimisme og utsikten til bedre muligheter i fremtiden, er kriterier som Ivanka legger til grunn for vurdering av egen arbeidssituasjon.

Forskjellsbehandling og mangel på utsikt til forbedring

Elisabet har vært i Norge i ca syv år på intervjutidspunktet. Hun er i slutten av tjuårene, og har samboer og to barn. Elisabet til Norge for å forsørge sin sønn, som ble værende i hjemlandet hos sine besteforeldre. I starten pendlet hun mellom Norge og hjemlandet, inntil hun og kjæresten bestemte seg for å søke fast jobb og bosette seg i Norge. Elisabet ønsket at sønnen skulle komme til Norge for å bo sammen med dem, men hun ville ikke hente sønnen før hun hadde jobb, oppholdstillatelse og bosted. Elisabet forteller at hun og kjæresten hadde det vanskelig i starten. Ingen av dem snakket norsk, og de prøvde hardt å få seg fast jobb og oppholdstillatelse.

Den første faste jobben Elisabet fikk i Norge var i et rengjøringsbyrå. Hun forteller at rengjøringsbyrået lovet henne kontrakt, men at dette løftet aldri ble innfridd. Hun jobbet uten oppholdstillatelse for 65 kroner i timen i kontant betaling.

Vanligvis ble jeg kjørt fra sted til sted, fordi jeg selv ikke hadde bil eller førerkort. De kjørte meg til ulike steder, og jeg jobbet. Jeg startet klokken åtte om morgenen og jobbet noen ganger til ti om kvelden. Og jeg hadde ikke tid til å spise, jeg hadde ikke tid til noe annet, jeg bare vasket og vasket og vasket. (...) Vaskebyrået sa til meg at jeg ikke fikk fortelle noen at jeg jobbet der, og da sluttet jeg. Jeg var så sliten, folk var så fæle at jeg kunne ikke tro det.

Elisabet forteller her om underbetaling, lange skift, manglende kontrakt og om dårlig behandling fra arbeidsgiver. Etter åtte måneders arbeid i renholdsbyrået ble hun gravid, og sluttet i jobben. Friberg og Tyldym (2007:97) identifiserer fire idealtyper av polske arbeidsmigranter basert på deres forskning i Oslo. En av disse er *den illegalt ansatte*; arbeidere som tjener langt under tarifflønn, og jobber lange arbeidsdager og mangler

rettigheter. Av disse er det mange som blir lurt av sine arbeidsgivere, og utnyttet. Dette stemmer godt overens med Elisabet sin beskrivelse av egen jobbsituasjon. Friberg og Tyldum (2007) peker på at det kan være vanskelig for personer som befinner seg i denne kategorien, å bevege seg over i normale arbeidsforhold. Dette har imidlertid Elisabet lyktes med. Elisabet søkte ny jobb, også denne innen renhold, og hun fikk dermed oppholdstillatelse og kunne hente sønnen sin til Norge. Etter å ha vært hjemme med barna en stund, fikk Elisabet sin nåværende jobb som kjøkkenassistent i hotell- og restaurantbransjen, hvor hun på intervju-tidspunktet har jobbet i to og et halvt år. Hennes arbeidsoppgaver dreier seg for det meste om renhold; oppvask og rengjøring av kjøkkenet. I hennes nåværende jobb er det formelle rundt arbeidsforholdene i orden, men hun er misfornøyd med arbeidssituasjonen på andre måter. Det Elisabet legger mest vekt på når hun snakker om jobben, er forholdet til de andre ansatte og spesielt til kjøkkensjefen.

Han så på meg sånn som dette og kjeftet og kjeftet, og jeg klarte ikke å si noen ting – jeg var så sjokket! Jeg gikk bare hjem og gråt og gråt... jeg vet ikke... jeg tenkte at jeg vil ikke være her lenger. Jeg var så sliten... jeg synes jeg gjør mye! Beklager å si det, men jeg føler virkelig at jeg gjør mer enn de andre. Og jeg blir ikke behandlet bra, hvis jeg skal være ærlig. (...) Av og til føler jeg virkelig at jeg trenger litt hjelp. Noen ganger bare setter de fra seg søppelet, og forventer at jeg skal ta det... det føles som om... jeg er så liten... det føles virkelig ille... jeg vet ikke.

Elisabet forteller at hun føler seg dårlig behandlet på arbeidsplassen av lederen, og av de andre ansatte. I likhet med Ivanka, forteller Elisabet at hun føler seg "liten", og hun forteller videre at "[s]elv om jeg har jobbet der i to og et halvt år, føler jeg at jeg ikke passer inn der". Dette kan tolkes som at Elisabet opplever at hun befinner seg i en mindreverdige posisjon på arbeidsplassen. I motsetning til Ivanka hvor følelsen av å være mindreverdige ble endret fordi hun ble behandlet som likeverdige, føler Elisabet seg *forskjellsbehandlet* av sine kollegaer og av sin leder. Dette kan kanskje forklare hvorfor hun føler seg plassert i en underordnet posisjon. Som nevnt tidligere har det vist seg at migranter oftere enn andre opplever dårligere psykososialt arbeidsmiljø (Tynes og Sterud 2009 gjengitt i Berge, Djuve og Tronstad 2010:27). Friberg og Tyldum (2007:91) fant at mange av de polske arbeidstakerne i Oslo mistrivdes på jobben, og følte seg forskjellsbehandlet av sine kollegaer og arbeidsgivere. Dette ser også ut til å gjelde for Elisabet, det kan tolkes som at Elisabet befinner seg i en situasjon som hun er svært misfornøyd med. I vurdering av egen jobbsituasjon er det altså *forholdet til kollegaer, og opplevelsen av forskjellsbehandling* som har mest å si for Elisabet. Jeg spurte Elisabet om hun kunne tenke seg å skifte jobb.

E: Ja...

I: Hvilken type jobb kunne du tenke deg å ha?

E: Jeg kan ikke få noe annet, jeg kan bare få vaskejobber...

I Norge har Elisabet utelukkende hatt jobber knyttet til renholdsarbeid, og hun mener at dette den eneste type arbeid hun kan få, fordi hun ikke kan språket. Hun opplever dermed at det finnes liten forbedring for hennes situasjon, og at hun mangler muligheter i arbeidsmarkedet. I motsetning til Ivanka som er optimistisk med tanke på fremtiden og hennes muligheter på arbeidsmarkedet i Norge, har Elisabet et negativt syn på fremtiden og ser få muligheter for forbedring. Elisabet migrerte for å søke arbeid i Norge slik at hun kunne forsørge seg selv og sønnen, fordi hun mente at det i motsetning til hennes hjemland fantes ”flere muligheter for å få jobb selv om du ikke har utdanning” i Norge. Nå flere år etter, er hennes vurdering at hun ikke kan få annet enn vaskejobber. Dette kan tolkes som at det er et gap mellom hennes forventninger om et bedre arbeidsmarked i Norge, og hennes opplevelse av mangel på andre muligheter i arbeidslivet. *Motsetning mellom forventninger til arbeidsmarkedet og faktiske erfaringer, samt mangel på utsikt til forbedring*, ser altså ut til å ha betydning for hvordan Elisabet vurderer sin jobbsituasjon. Ut over i intervjuet kommer det frem hvorfor Elisabet velger å bli i Norge, til tross for at hun er misfornøyd med jobbsituasjonen.

I: Hva ser du for deg i fremtiden? For eksempel.. ser du deg selv i Norge?

E: Ja, jeg vil ikke dra tilbake. Jeg vil absolutt ikke dra tilbake. Jeg kan ikke dra tilbake på grunn av barna mine! Fordi de... fordi min sønn kan bli norsk, og det kan datteren min også. De vil ha en bedre fremtid her. Ikke der i [hjemlandet].

(...)

E: Noen ganger får jeg en følelse av at, herregud jeg vil ikke være her lenger fordi jeg er så sliten! Men hvis jeg drar tilbake har jeg ingenting. Her er det lettere for barna mine... for jeg kan kjøpe klær til dem, til barna mine. Jeg kan kjøpe klær til meg selv, men hvis jeg jobber i [hjemlandet mitt] har jeg ikke noen ting, absolutt ingenting. Fordi jeg ikke har utdanning. (...) Og jeg har tenkt på det, hvis jeg drar tilbake ødelegger jeg livet til barna mine også, fordi her har de noe, her har de alt, men i [hjemlandet mitt] har jeg ikke råd til noen ting. Det er så annerledes.

Elisabet sammenligner sin situasjon i Norge, med den hun forestiller seg at hun ville hatt i hjemlandet. Hennes vurderinger rundt dette kan tolkes som at *økonomisk trygghet* er en viktig faktor for hennes avgjørelse om bli i Norge. I Norge har hun jobb og inntekt, i motsetning til i hjemlandet hvor hun ikke ser muligheter for å få arbeid uten utdanning. Elisabets betraktninger om dette handler også om barna og deres fremtid. Som nevnt migrerte Elisabet for å kunne forsørge sønnen og seg selv, og hennes avgjørelse om å bli boende handler også om barna; om at de vil ha en bedre fremtid i Norge enn i hjemlandet. Sitatet over kan tolkes som om Elisabets vurderinger rundt migrasjonen til Norge og om fremtiden, handler om et ønske om *sosial mobilitet mellom generasjonene*. I forskning på migrasjon fra Øst til Vest-

Europa, fant Favell og Nebe (2009:221) at de fleste migrantene migrerte for å tjene penger til å kunne etablere seg i hjemlandet senere, og at de derfor planla å returnere hjem før eller siden. Imidlertid var det noen av informantene som oppgav at sosial mobilitet for sine barn var en begrunnelse for å migrere, og derfor ville de bli i destinasjonslandet for godt. Dette samsvarer godt med Elisabets begrunnelse om hvorfor hun blir i Norge.

De viktigste kriteriene for hvordan Elisabet vurderer egen jobbsituasjon er altså forholdet til kollegaer, og opplevelsen av forskjellsbehandling. I tillegg spiller motsetningen mellom hennes forventninger til og hennes erfaringer i arbeidsmarkedet, samt mangel på utsikt til forbedring i fremtiden en rolle for hvordan hun vurderer egen arbeidssituasjon i dag. Økonomisk trygghet og sikring av barnas fremtid er avgjørende for hvordan hun vurderer fremtiden, og for hennes beslutning om å bli i Norge.

Fleksibilitet, autonomi og selvrealisering

Agnes er i slutten av tjuårene og har vært i Norge i underkant av et år på intervjuetidspunktet. Agnes er utdannet lærer, og har allerede hatt flere forskjellige jobber i Norge. Noe har vært innen undervisning, noe har vært i vikarbyrå og det meste har vært oppdragsbasert eller deltidsjobber. I forrige kapittel viste jeg at personlig selvrealisering var et viktig migrasjonsmotiv for Agnes. Det Agnes legger mest vekt på er hvordan hun ønsker å organisere arbeidet, hva hun ville oppnå med å migrere og hvilke planer hun har i Norge. Hun forteller dette om sin nåværende jobbsituasjon.

Jeg jobber som lærer på en barneskole. Det er en deltidsstilling, så jeg er der to ganger i uken, og de tre andre dagene går jeg selv på norskkurs. I tillegg er jeg vikarlærer så ganske ofte ringer de meg fra andre skoler, og så drar jeg dit og jobber. Jeg har også mye... noe barnevaktsoppdrag. Jeg har kontakt med familier, og de er fornøyd fordi det er to i en; de får barnevakt og barna får trening i å snakke engelsk! Så noen ganger gjør jeg det, men det er innimellom. Jeg er fleksibel, så hvis de ringer, kommer jeg. Jeg har også mulighet til å jobbe i barnehager. Jeg jobber for et vikarbyrå, så hvis de ringer eller sender melding om at de trenger noen, så kan jeg dra og jobbe i barnehage hvis jeg vil. For eksempel, i dag fant jeg ut at jeg ikke ville... (Ler). Så én deltidsstilling, og resten er fleksibelt, det jeg ønsker å ta. Så jeg er ganske fornøyd med det.

Agnes har én deltidsstilling og flere ulike vikarjobber som hun veksler mellom. Agnes skildrer en jobbsituasjon som *kan* tolkes som lite gunstig ettersom den er basert på deltid og tilbud om oppdrag, noe som i lengden kan medføre økonomisk usikkerhet og få muligheter til planlegging. Imidlertid legger Agnes vekt på at fraværet av en forhåndsbestemt arbeidstid og

arbeidsplass, gir henne *frihet* og mulighet til å selv bestemme over eget arbeid. Basert på det Agnes forteller her kan det tolkes som at hun er fornøyd med sin arbeidssituasjon. Agnes vurdering er basert på at arbeidssituasjonen er fleksibel og at den medfører valgmuligheter, og det kan tolkes som at hun setter pris på fleksibilitet og det å kunne bestemme selv over egen arbeidstid. *Frihet og Flexibilitet* ser altså ut til å være et kriterium for hvordan Agnes vurderer egen arbeidssituasjon.

I: Hva tenker du om fremtiden? Ser du for deg at du blir i Norge?

A: Mm, absolutt. Mm, kanskje om et års tid flytter vi ut av byen. Vi planlegger å leie et hus med hage. Og jeg planlegger å studere, ikke på universitetet for eksempel, men jeg er interessert i coaching. (...) Og lære norsk. Jeg vil kunne snakke norsk like godt som jeg snakker engelsk. Vi får se... Om fem år – det er maksimalt, vil jeg være like selvstendig som jeg var i Ungarn. Jeg trengte ikke søke jobber, jeg hadde mitt eget firma og jeg gjorde det bedre og bedre. Så det er planen; å lykkes i Norge!

A: Jeg har ikke helt bestemt meg for hvilken type ennå, men det blir coaching. Det bringer med seg reising og kontinuerlig selvutvikling, sånn at du ikke trenger å stresse gjennom livet ditt, men du kan hjelpe andre. Det virker supert. (...) Jeg vil ha et uavhengig liv, som betyr at jeg kan drikke kaffe med hyggelige mennesker om morgenen når som helst, hvis jeg vil. Fordi jeg bestemmer selv når jeg vil jobbe, og det er viktig. Det er... jeg er ikke en person som kan ha en åtte til fire jobb, fem dager i uken, ikke på den måten.

I: Hva med kjæresten din? Vil han også bli?

A: Ja, han vil også bli, men han ønsker seg kanskje en annen jobb, men han vil det samme som jeg; å ha et uavhengig liv, vi vil være entreprenører, være selvstendige – vår egen sjef.

Agnes forteller at hun planlegger å studere coaching. Coaching er et samlebegrep som omfatter forskjellige former for veiledning, rådgivning og motivering som skal hjelpe mottakeren til å ta bevisste veivalg, og oppnå faglig eller personlig utvikling. I sitatene over forteller Agnes at selvstendighet i arbeidet er viktig for henne. Hennes mål for fremtiden er at hun igjen kan jobbe som selvstendig næringsdrivende slik hun gjorde i Ungarn, og grunnen til at hun vil jobbe som coach er den muligheten det gir til å arbeide selvstendig. Agnes sier at hun ønsker å "bestemme selv" når hun vil jobbe og at hun vil ha et uavhengig liv. I tillegg til fleksibilitet, fremstår dermed også *autonomi* som viktig for Agnes. Hun ønsker å ha et selvstyrt liv, og det å arbeide selvstendig og være sin egen sjef blir en måte å oppnå dette på. Å lære seg norsk, blir et viktig skritt på veien til uavhengighet og autonomi. Agnes er fremadstrebbende, og i likhet med Ivanka er Agnes *optimistisk angående fremtiden og sine muligheter i Norge*. I sitatet over lanserer Agnes et tidsperspektiv for planene sine, innen fem år ønsker hun å ha etablert egen virksomhet. Dette kan tolkes som at hun har et midlertidig perspektiv på arbeidssituasjonen hun har i dag, og som Ivanka kan hennes positive vurdering av den kanskje henge sammen med fremtidsoptimismen. Agnes sier også at hun ønsker å oppnå "kontinuerlig selvutvikling", og at dette vil hun oppnå gjennom å jobbe som coach. Jeg tolker dette som at både arbeidets karakter, det å bruke sine evner til å veilede andre, samt

friheten til å organisere arbeidet selv, gir Agnes en mulighet til å realisere sitt potensial og oppnå uavhengighet. Sitatene over kan tolkes som at Agnes legger stor vekt på *selvrealisering gjennom arbeid, utdanning og karriere*. For Agnes ser det ut til at selvrealisering ikke bare er et motiv for å migrere, men også et viktig kriterium for hvordan hun vurderer egen arbeidssituasjon.

Agnes sine vurderinger av arbeidet kan knyttes til teori om det moderne vestlige arbeidsliv og *den nye fleksible kapitalismen*. Richard Sennett (2008) beskriver overgangen fra industrisamfunnet til et informasjons- og kunnskapsbasert samfunn, som han kaller den nye eller fleksible kapitalismen. I motsetning til den fordisktske produksjonsmåten og byråkratiet som karakteriserte industrisamfunnet, er den nye kapitalismen preget av fleksibilitet, kvalitet og individualisering. Andre stikkord er team-arbeid, få rutiner, høyt krav til prestasjoner og informasjonsteknologi som sørger for at en ikke lenger er stedbunden til arbeidsplassen, men kan jobbe hvor som helst når som helst. Individualiseringen innebærer at den enkelte arbeidstaker må unytte sitt eget potensial mest mulig for å få best mulige prestasjoner. Sennett (2008) er kritisk til hvordan den fleksible kapitalismen og individualiseringen påvirker mennesker. Sennett (2008) hevder at fleksibiliteten fører til usikkerhet, degradering av fellesskap og ”forvitring av den menneskelige karakter”. Sennetts kritikk av den fleksible kapitalismen og individualisering i samfunnet har store likehetstrekk til Beck og Beck-Gernsheims (2002) kritikk av individualisering. Ifølge deres og Sennetts kritikk fører individualisering til usikkerhet, risiko og *precarious freedoms*, som er et resultat av at aktører hele tiden må vurdere muligheter og ta valg. Mer frihet fører til at individer må leve med risiko og muligheten for å tape, fremfor å vinne.

Agnes fortelling blir på mange måter en omfavning av mulighetene ved den nye kapitalismen, heller enn en fortelling om usikkerhet, uforutsigbarhet og risiko. Det usikre i Agnes arbeidssituasjon ved at hun bare har en deltidsstilling og jobber resten etter oppdrag, blir av henne beskrevet som en mulighet til å kunne bestemme over egen arbeidstid. Få rutiner, muligheten til å utnytte sitt potensial samt det å ikke være stedbunden til arbeidsplassen, blir verdsatt av Agnes. Verdier som fleksibilitet og autonomi ser altså ut til å være viktige kriterier for hvordan Agnes vurderer egen arbeidssituasjon. På samme måte som Ivanka er hun optimistisk angående fremtiden og sine muligheter i arbeidsmarkedet. Ikke minst er selvrealisering gjennom arbeidet essensielt for Agnes.

Under intervjuet kom det frem at ikke bare muligheten for selvrealisering har betydning for hvordan hun vurderer arbeidet, men at *økonomisk sikkerhet* også er en faktor som spiller inn på hvordan hun vurderer sin arbeids- og livssituasjon. Jeg spurte Agnes om hun så noen utfordringer med å bo i Norge.

Hm, jeg må tenke. (...) Jeg kan holde kontakt med familie og venner, det er ikke et problem. Jeg kan lese eller studere, slappe av og jeg kan ta meg tid til hobbyer. Det kunne jeg ikke gjøre i Ungarn, da jobbet jeg fra morgen til kveld. Jeg var utslitt, og jeg hadde ikke fritid sånn som jeg har her. Og vi kan reise, vi kan finne et sted å dra på ferie. Vi kunne ikke gjøre det i Ungarn på grunn av inntekten, så nei... Nei.

Agnes migrerte også på grunn av det høye skattetakstene i Ungarn, og gjennom migrasjon kan hun realisere sine planer om å jobbe selvstendig i Norge, som ikke var mulig på grunn av finanskrisen og den økonomiske politikken i Ungarn. På grunn av den forbedrede økonomiske situasjonen hun opplever i Norge kan hun også ha råd og tid til hobbyer, fritid og til reiser.

Stabilitet og forutsigbarhet

Kristina er i trettiårene og har på intervjutidspunktet vært i Norge i underkant av et år. Hun valgte å migrere da hun fikk tilbud om jobb i en norsk bedrift. Med seg hadde hun sin datter. Sitatene fra forrige kapittel om hennes begrunnelse for å migrere ble tolket dit hen at Kristina er opptatt av å aktivt skape sitt eget liv, og verdier som autonomi og frihet er viktige for henne. I Norge har Kristina møtt en mann som hun har blitt samboer med. I likhet med Agnes snakker Kristina om fremtiden, om å studere og om hva hun kunne tenke seg å jobbe med. Fra hjemlandet har Kristina utdanning på universitetsnivå. Hennes nåværende jobb er i et privat selskap, og hun forteller om den første tiden på jobben.

Det var veldig interessant i begynnelsen, da føler man seg veldig rar. Jeg husker at i starten da jeg akkurat hadde kommet, hatet jeg lunsjpausene. På jobben spiser alle samtidig, og... det var veldig rart. Du kommer der og du forventer at folk skal snakke til deg, men folk som sitter sammen, de vil snakke sitt *eget* språk. Jeg kan forstå at de foretrekker å snakke norsk, og vi har eldre kollegaer som ikke snakker så godt engelsk. Så jeg satt der i tretti minutter og hadde ingen sjanse til å komme inn i samtalen, så det var vanskelig, det var veldig vanskelig. Men det begynner det å bli mye bedre nå som jeg kan forstå dem, og noen ganger kan jeg følge hele samtalen og prøve å si noe selv. Mennesker åpner seg når du snakker eller prøver å snakke deres språk. Det hjelper veldig.

I sitatet over snakker Kristina om hvordan det oppleves å være nyansatt, og å skulle prøve å bli inkludert i det sosiale fellesskapet på arbeidsplassen. Kristina påpeker at språket var en hindring i starten, og at hun følte seg ekskludert. Videre forteller hun at etter hun lærte seg

språket føler hun seg inkludert, og at hun nå trives godt på jobben. *Forholdet til kollegaer* ser ut til å også ha betydning for Kristinas vurdering av arbeidssituasjonen.

Kristina forteller om hvordan hun opplever å jobbe i et privat selskap.

For første gang jobber jeg for et privat selskap, og det er en stor endring. Jeg liker det at man må være ansvarlig for seg selv og at man må vise resultatene sine. Når du jobber i kommunen eller den statlige sektor følger alle med på hvor mange timer du bruker på jobben, og noen ganger bare later du som du har noe å gjøre bare for å være der, og det er en stor forskjell. Her har du mye mer ansvar. Hvis du har ting å gjøre og du vil gå fra jobben klokken ett, går det helt i orden, ingen bryr seg. Men de er nødt til se resultatene av arbeidet ditt. Og det liker jeg. Det er veldig bra.

Kristina snakker her om å ha ansvar for eget arbeid, og om resultatorientert arbeid. Kristinas beskrivelse av jobbsituasjonen stemmer godt overens med Sennets (2008) beskrivelse av den fleksible kapitalismen hvor det er høye krav til prestasjoner, og hvor hver enkelt arbeidstaker må utnytte sitt eget potensial maksimalt. Kristina forteller at hun setter pris på at hun må vise resultater av eget arbeid, og at hun kan styre egen arbeidstid. I likhet med Agnes kan dette tolkes som at *autonomi* er viktig for Kristina, og at det å ha innvirkning på eget arbeid gjennom å ha ansvar for egen arbeidstid og egne resultater, er kriterium for hvordan hun vurderer egen arbeidssituasjon. Kristina sier at hun ønsker å bli i Norge, og hun forteller hva hun ser for seg i fremtiden.

Jeg har en stor mulighet, fordi her i [byen] er det ikke så mange fra mitt hjemland, så jeg har virkelig lyst til å lære meg det norske språk, og da har jeg en stor mulighet for å kunne bli tolk fra [mitt morsmål] til norsk. Det finnes bare en tolk for [mitt morsmål], og han bor i Oslo, så her åpner det seg en stor, stor mulighet hvor jeg kan være den første.

[K]anskje jeg vil skifte jobb. Jeg liker forandring, og jeg liker å jobbe med økonomi. Nå er det mye tall og sånn, og jeg foretrekker egentlig å jobbe med mennesker, med mennesker som jeg kan møte og så videre, så kanskje etter en stund vil jeg det...

I: Hvilken type jobb kunne du tenke deg å ha?

K: Hva jeg vil gjøre? Hm... oversetting hadde vært veldig interessant, men jeg vet ikke hvor mye bruk det ville vært for meg. Men det jeg virkelig ville likt er... jeg er interessert i å bli eiendomsmegler. Det handler også om tall, men samtidig også om å treffe mennesker. Da ville jeg trenge mer utdanning. Tre år på universitetet, for å bli den beste, for å være i den beste klassen.

I forrige kapittel viste jeg at Kristina presenterte migrasjonen som en mulighet og en sjanse til endring som hun ikke kunne gå glipp av. I sitatene over snakker hun også om muligheter og forandring. I likhet med Agnes og Ivanka, er Kristina opptatt av hvilke *muligheter* hun har i Norge i fremtiden. Hun presenterer det å bli tolk som en mulighet hvor hun kan bli "den første", og hun legger vekt på at dersom hun skal utdanne seg til eiendomsmegler vil hun være "den beste". Kristina fremstår som en person som er ambisiøs og fremadstrebende.

Sitatene over kan tolkes som at Kristina i likhet med Agnes er opptatt av å realisere seg selv gjennom arbeid og utdanning. *Personlig selvrealisering* ser slik sett ut til å ha betydning for hvordan hun vurderer egen arbeidssituasjon nå og i fremtiden. I tillegg fremstår utsikten til nye *muligheter i fremtiden* som å være et viktig kriterium for hvordan Kristina vurderer sin arbeidssituasjon.

Kristinas fortelling og hennes vurdering av arbeidssituasjon har mye til felles med Agnes. Imidlertid kommer det frem i Kristinas fortelling at hun også legger vekt på *stabilitet og forutsigbarhet*, i motsetning til Agnes vektlegging av fleksibilitet og selvstendighet.

Men foreløpig er jeg fornøyd. (...) Og for første gang på lenge, siden jeg dro fra [hjemlandet mitt] har jeg oppnådd stabilitet. Nå vet jeg for eksempel at ingenting vil plutselig skje om tre måneder og at firmaet plutselig vil forsvinne. Det er veldig godt å vite at man kan leve på den måten, at ingenting vil skje med mindre du bestemmer deg for det.

I sitatet over snakker Kristina om stabilitet og at det er en trygghet å vite at selskapet hun jobber i, ikke plutselig vil gå konkurs og forsvinne. Dette kan sees i sammenheng med den ustabile økonomiske situasjonen i de østeuropeiske landene som mange av informantene snakker om, og hvordan dette påvirker deres liv. Basert på dette kan det tolkes som at *økonomisk sikkerhet* også er viktig for Kristina i vurderingen av egen arbeidssituasjon. Sitatet kan i tillegg tolkes som en vurdering av livssituasjon. Kristina sier at det er ”godt å vite at man kan leve på den måten”, og det kan se ut som at Kristina setter pris på forutsigbarhet og stabilitet i egen livssituasjon, og ikke bare i forhold til arbeidet. Gjennom å ha en trygg arbeidsplass og en sikker inntekt, har man også forutsigbarhet over fremtiden.

Individualiseringsperspektivet vektlegger nettopp at det å skape sin egen biografi og det å kontinuerlig måtte ta valg, fører til en usikker frihet, uforutsigbarhet hvor individer må leve med risiko og muligheter for tap (Beck og Beck-Gernsheims 2002). Sitatet kan tolkes som at Kristina forholder seg til usikkerheten og risikoen ved å skape sin egen biografi, og at hun ønsker forutsigbarhet og sikkerhet. Dette står i kontrast til det å gripe sjanser og nødvendigheten av å risikere noe, som hun snakket om i forhold til begrunnelsen for å migrere. Kristina forteller videre at hun og kjæresten har kjøpt hus, og at de vil ”bare gjøre ting på normal måte, og virkelig slå seg til ro”. Hun ønsker å gi datteren en god oppvekst i barnevennlige omgivelser, og forteller at hun i Norge har ”mange flere muligheter til å gjøre ting for henne”. Gjennom intervjuet med Kristina tegner det seg et bilde av at selvrealisering, behovet for endring, for å gripe sjanser og ”risikere noe” var et viktig motiv for migrasjon for Kristina. I forhold til hennes arbeidssituasjon i dag og i fremtiden, er fortsatt selvrealisering

viktig for henne, men samtidig er økonomisk trygghet, stabilitet, forutsigbarhet og etablering viktige kriteier for hvordan hun vurderer egen arbeids- og livssituasjon.

Oppsummering og drøfting

I dette kapittelet har jeg drøftet informantenes vurderinger av egen arbeidssituasjon, deres tanker om fremtiden og om det å arbeide i Norge. Et fellestrekk er at de fleste er tilfreds med sin nåværende arbeidssituasjon i Norge, med unntak av Elisabet. Et annet fellestrekk er betydningen forholdet til ansatte og ledere på arbeidsplassen spiller for informantenes vurdering av egen arbeidssituasjon. Både Ivanka og Elisabet følte seg mindreverdige og plassert i en underordnet posisjon. Mens Ivankas opplevelse av dette ble endret som en følge av at hun følte seg likeverdig behandlet av ledere og kollegaer, følte derimot Elisabet seg forskjellsbehandlet på arbeidsplassen. Elisabets vurdering av egen arbeidssituasjon var også karakterisert av en motsetning mellom forventninger til og erfaringer i arbeidsmarkedet i Norge, og mangel på utsikt til forbedring. Flere av informantene hadde imidlertid et positivt syn på fremtiden, og utsikten til flere og bedre muligheter i fremtiden så ut til å være et viktig kriterium for vurdering av egen arbeidssituasjon. Selvrealisering er ikke bare et migrasjonsmotiv, selvrealisering gjennom arbeid og utdanning er også sentralt i noen av informantenes betraktninger rundt egen arbeidssituasjon. Verdier som autonomi, fleksibilitet og uavhengighet betyr mye for disse. Kristinas fortelling om selvrealisering på den ene siden, og stabilitet og forutsigbarhet på den andre siden, fremstår som en nyansering av dette. Beskrivelsen som er gitt her av informantenes fortellinger, viser at deres erfaringer i arbeidsmarkedet og deres betraktninger rundt egen arbeidssituasjon er mangfoldige, samtidig som de på noen områder samsvarer. Kan informantenes vurdering av arbeidet tolkes som å være motivert av å maksimere nytte? Informantene legger flere ulike kriterier til grunn for vurdering av deres arbeidssituasjon, og *inntekt* blir også nevnt av et par. Dette kommer til uttrykk gjennom at informantene forteller at migrasjonen har medført økonomisk sikkerhet, og dette ser ut til å ha betydning for hvordan noen av informantene forholder seg til det å arbeide i Norge. Mens Elisabet vektlegger at den økonomiske tryggheten hun oppnår ved å arbeide i Norge betyr en bedre fremtid for hennes barn, legger Agnes vekt på at økonomisk sikkerhet gir rom for fritid, ferier og andre aktiviteter som ikke var mulig i hjemlandet på grunn av landets økonomi og finanskrisen. Imidlertid er informantens fortellinger om å arbeide i Norge er allsidig og sammensatte, og økonomisk egennytte i den grad det kommer til uttrykk, fremstår som en mindre del av deres vurdering av egen arbeidssituasjon.

Hvordan kan beskrivelsen som her gis av informantenes betraktninger omkring egen arbeidssituasjon, plasseres i forhold til tidligere forskning om arbeidsinnvandrere i Norge? Friberg og Tyldum (2007) gir en beskrivelse av den polske arbeidsmigrasjonen til Oslo som fremstår ganske ulik den som gis gjennom fortellingene i dette prosjektet. Friberg og Tyldum (2007:63) fokuserer på sosial dumping, og på arbeidsinnvandrerne som opplever forskjellsbehandling, utnytting og som mistrives i Norge (Friberg og Tyldum 2007:91,92). Rapporten bekrefter på mange måter bildet som gis av arbeidsinnvandringen i den offentlige debatten. Fortellingene som presenteres her viser at bildet er mer komplekst enn dette. Betydningen informantene legger til selvrealisering, fremtidsutsikter og mulighetene som migrasjonen har medført, nyanserer denne beskrivelsen.

7. KONKLUSJON

I denne oppgaven har jeg forsøkt å belyse arbeidsmigranternes motiver for migrasjon og deres erfaringer i det norske arbeidsmarkedet. Jeg har lagt vekt på informantenes egne perspektiver, deres begrunnelser og forståelse av sin migrasjonshistorie, samt deres vurdering av egen arbeidssituasjon.

I kapittel to viste jeg at den offentlige debatten om arbeidsinnvandring fra Øst-Europa for det meste har dreid seg om frykt for at arbeidsmigranter skal utnytte velferdsstaten, samt undergrave den norske arbeidslivsmodellen. Både i den offentlige debatten og i migrasjonsteori, forutsettes det at *inntekt og økonomisk nytte* er det som motiverer arbeidsmigranter. Gjennom hele oppgaven har jeg forsøkt å utfordre og stille spørsmål ved denne antagelsen.

I analysen av informantenes fortellinger om egne motiver for migrasjon, viser jeg at informantene har *mangfoldige og sammensatte grunner for å migrere*. Tilbudet om arbeid eller muligheten for å få arbeid i Norge, viser seg å være et viktig motiv for flere av informantene. Relatert til dette vurderer informantene økonomiske faktorer i hjemlandet som lønnsnivået, nedgangstider og dårlige arbeidsmarkeder. Informantenes fortellinger blir tolket som at mange regner migrasjon som økonomisk fordelaktig. Begrunnelser knyttet til politiske makrostrukturer, som naturaliseringspolitikken i Latvia, har betydning for noen informanter. Samtidig spiller emosjoner, familie og parforhold en viktig rolle i informantenes beslutning om å migrere. Motiver knyttet til selvrealisering; det å "leve sitt eget liv", ønsket om å reise, oppleve nye kulturer, lære nye språk og jobbe i utlandet viser seg også å være sentralt. I noen av fortellingene får dette større oppmerksomhet enn andre motiver. Kompleksiteten og mangfoldet i informantenes motiver for å migrere, viser at *økonomisk nytte ikke nødvendigvis står i kontrast til andre motiver for migrasjon*. Migrasjon kan på en og samme tid være motivert av flere ulike årsaker, uten at en årsak nødvendigvis er mer viktig enn en annen.

I kapittel 6 drøfter jeg hvilke kriterier informantene selv legger til grunn for vurderingen av egen arbeidssituasjon. Gjennom presentasjon av fire fortellinger, viser jeg at informantene har nokså ulik tilnærming til arbeidssituasjonen. Arbeidsmiljø, forholdet til kollegaer og fremtidsutsikter har betydning for hvordan informantene vurderer egen arbeidssituasjon. På den ene siden spiller utsikten til en bedre jobb, utdanning og flere muligheter i fremtiden,

positivt inn på flere informanters forhold til arbeidet. På den andre siden, har mangel på utsikt til forbedring i fremtiden, særlig betydning for én informant. Personlig selvrealisering fremstår ikke bare som et viktig motiv for å migrere. Selvrealisering gjennom arbeid, utdanning og karriere står også sentralt i noen av informantenes fortellinger om å arbeide i Norge. De legger vekt på mulighetene som migrasjonen medfører, og hvordan dette betyr realisering av et autonomt liv. I tillegg har økonomisk faktorer betydning for noen informanters vurdering av egen arbeidssituasjon. Dette henger sammen med at økonomisk sikkerhet betyr en mer forutsigbar og tryggere livssituasjon for de selv og deres familie, samt at dette gir anledning til fritid. De fleste informantene mener at det å migrere til Norge har medført flere muligheter for fremtiden. Migrasjonsteori hevder at migranter vurderer egen jobbsituasjon instrumentelt nettopp fordi de er migranter (Piore 1979:54). I analysen av informantenes betraktninger omkring egen arbeidssituasjon, mener jeg å ha vist at inntekt og økonomisk sikkerhet spiller en rolle, men at dette er bare *en del av den totale vurderingen*.

Informantenes motivasjoner, både i forhold til migrasjon og arbeid, er langt mer komplekse enn det som kommer frem i den offentlige debatten, og i migrasjonsteori. Den offentlige debatten fremstiller arbeidsinnvandrerne fra Øst-Europa som annerledes, og som en potensiell trussel for velferdsstaten. Men er egentlig østeuropeiske arbeidsinnvandrere så forskjellig fra vestlige arbeidsinnvandrere, eller fra moderne mennesker generelt? Har ikke andre mennesker de samme motivene for sine handlinger, og de samme kriteriene for å vurdere egen arbeids- og livssituasjon som østeuropeere? Ønsket om en god jobb, personlig selvrealisering, familie, økonomisk trygghet, reiser og drømmen om å jobbe i utlandet eller oppleve andre kulturer, er noe de fleste mennesker i det moderne samfunnet kan kjenne seg igjen i. Laura Agustin (2008) har påpekt at det er underlig at man på migrasjonsfeltet skiller så skarp mellom ulike kategorier som turisme, arbeidsmigrasjon og det å reise for å oppleve verden. Teorier om migrasjon og turisme har til felles at de skiller skarp mellom hvilke kategorier aktørene plasseres i, basert på deres motiver. Migranter blir presentert som personer fra mindre utviklede land, som er motivert av økonomisk nytte, politiske årsaker, krig, familiegjenforening og utsikten til å få arbeid. Turister derimot, blir definert som personer fra vesten som reiser for fornøyelsens skyld, for å oppleve verden og for å realisere seg selv (Agustin 2008:18). Agustin (2008:13) hevder at ulike former for reising og mobilitet kan innholde aspekter av begge kategoriene. Fortellingene i dette prosjektet illustrerer dette. Arbeidsmigrasjon kan være motivert av ønsket om personlig selvrealisering gjennom utdanning og arbeid, i tillegg til å være motivert av økonomisk nytte.

Den offentlige debattens fokus på sosial dumping, velferdsturisme og ubytting av arbeidskraft står i fare for å skjule individene bak arbeidskraften (Rogstad 2007). Dette fokuset presenterer arbeidsinnvandrerne enten som rasjonelle kalkulerende aktører motivert av egennytte, eller som passive ofre for sosial dumping. Den polariserte debatten tilslører at arbeidsinnvandrerne er individer som tar egne valg, og som aktivt bidrar til å skape sine egne liv. Fortellingene i denne oppgaven viser at arbeidsinnvandrerne i likhet med andre moderne mennesker, aktivt vurderer og reflekter over egne valg og livssituasjon, i forsøket på skape sin egen biografi. Dersom arbeidsinnvandrerne som kommer til Norge ikke er motivert av å tjene penger for å spare opp midler til å etablere seg i hjemlandet, men derimot er motivert av å realisere sine ønsker om en bedre fremtid i Norge, betyr dette at vilkårene for den offentlige debatten er for snevre, eller i verste fall feile.

Arbeidsmigrantene fra Øst-Europa kommer sannsynligvis fortsatt i fremtiden til å være en del av arbeidsstryken i Norge. Det betyr at de også vil bli en del av samfunnet.

Arbeidsinnvandrerne kommer kanskje som enkeltpersoner, men mange vil etter hvert søke om familiegjenforening eller etablere familier i Norge. Bendiks og Lenas historie er et eksempel på hvordan noe som startet som pendling mellom hjemlandet og Norge, endte med bosetting og familiegjenforening. Rogstad (2007) hevder at fokuset i den offentlige debatten risikerer å forenkle utfordringene knyttet til arbeidsinnvandringen. Man må derfor anse arbeidsinnvandrerne ikke bare som enkeltindivider, men som fremtidige familier, og sette fokus på integrering utover arbeidslivet (Rogstad 2007). Jeg støtter Rogstad i dette, og mener at informantene i dette prosjektet er gode eksempler på at et fokus på integrering bør få større betydning.

REFERANSELISTE

Agustin, Laura Maria (2008): *Sex at the margins: Migration, Labour Markets and the Rescue Industry*. London: Zed Books.

Alsos, Kristin og Anne Mette Ødegård (2007): *Sikrer Norges fremtid på minstelønn*. Fafo-rapport 2007:32.

Andersen, Rolf K., Mona Bråten, Line Eldring, Jon Horgen Friberg og Anne Mette Ødegård (2009): *Norske bedrifters bruk av østeuropeisk arbeidskraft*. Fafo-rapport 2009:46.

Anderson, Bridget (2010): "Migration, immigration controls and the fashioning of precarious workers". I: *Work, employment and society*, 24 (2).

Beck, Ulrich (2004): *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt Forlag A/S.

Beck, Ulrich og Elisabeth Beck-Gernsheim (2002): *Individualization: Institutionalized Individualism and its Social and Political Consequences*. London: Sage Publications.

Berge, Øyvind, Anne Britt Djuve og Kristian Rose Tronstad (2010): *Rekruttering av utenlandsk arbeidskraft: Innvandreernes arbeidsmiljø og tilknytning til arbeidsmarkedet i Norge*. Oslo: Forskningsstiftelsen Fafo.

Boyd, Monica (1989): "Personal Networks in International Migration: Recent Developments and New Agendas". I: *International Migration Review*, 23 (3).

Borjas, George J. (1989): "Economic theory and International Migration". I: *International Migration Review*, 23 (3).

Brochmann, Grete (2003): "Del II. 1975-2000". I: Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk Innvandringshistorie: I globaliseringens tid 1945-2000*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Brochmann, Grete og Anniken Hagelund (2010): *Velferdens grenser. Innvandringspolitikk og velferdsstat i Skandinavia 1945-2010*. Oslo: Universitetsforlaget. S. 211-307.

Brox, Ottar (2005): *Arbeidskraftimport: velferdsstatens redning – eller undergang?* Oslo: Pax Forlag A/S.

Bujra, Janet (2006): “Lost in Translation? The Use of Interpreters in Fieldwork”. I: Desai, Vandana og Robert B. Potter (red.): *Doing Development Research*. London: Sage Publications.

Castles, Stephen (2002): “Migration: Sociological Aspects”. I: *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences*, s. 9824- 9828.

Castles, Stephen og Mark J. Miller (2009): *The Age of Migration*. 4. utg. New-York: Palgrave Macmillan.

Dølvik, Jon Erik og Line Eldring (2008): *Arbeidsmobilitet fra de nye EU- landene til Norden- utviklingstrekk og konsekvenser*. København: Nordisk ministerråd.

Dølvik, Jon Erik og Jon Horgen Friberg (2008): *Den nye arbeidsinnvandringen fra øst. Drivekrefter, utviklingstrekk og arbeidspolitiske konsekvenser*. Oslo: Norges forskningsråd.

Dølvik, Jon Erik, Line Eldring, Jon Horgen Friberg, Torunn Kvinge, Sigmund Aslesen og Anne Mette Ødegård (2006): *Grenseløst arbeidsliv? Endringer i norske bedrifters arbeidskraftsstrategier etter EU-utvidelsen*. Fafo-rapport nr. 548.

Favell, Adrian (2008): The New face of East-West Migration in Europe. *In Journal of Ethnic and Migration Studies*, 34 (5).

Favell, Adrian og Tina M. Nebe (2009): “Internal and external movers: East-West migration and the impact of EU enlargement”. I: Recchi, Ettore og Adrian Favell (red.): *Pioneers of European Integration: Citizenship and Mobility in the EU*. Cheltenham: Edward Elgar.

Flyvbjerg, B. (2004): “Five Misunderstandings about Case-Study Research” I: *Sosiologisk Tidsskrift*, 2/2004, s. 117-143.

Friberg, Jon Horgen (2009): "Arbeidsinnvandring fra Øst – nye mønstre for migrasjon, sysselsetting og integrering i kjølvannet av finanskrisa". I: *Integreringskart 2009, integrering i økonomiske nedgangstider*. Imdi-rapport 7, 2009, s. 48-58.

Friberg, Jon Horgen (2006): *Integrering av arbeidsinnvandrere: Noen spørsmål og utfordringer i kjølevannet av EU utvidelsen*. Fafo-notat. Fafo 2006:29.

Friberg, Jon Horgen og Guri Tyldum (red.) (2007): *Polonia i Oslo: En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet*. Fafo-rapport 2007:27.

Fuglerud, Øivind (2001): *Migrasjonsforståelse: flytteprosesser, rasisme og globalisering*. Oslo: Universitetsforlaget.

Galgozi, Bela (2009): "Central Eastern Europe five years after: from 'emerging Europe' to 'submerging Europe'?" I: *ETUI Policy Brief – European Economic and Employment Policy*, 4, s. 1-6.

Isaksen, Lise Widding (2010): "Transnational Care: The social dimensions of international nurse recruitment". I: Widding Isaksen, Lise (red.) *Global Care Work: Gender and Migration in Nordic Societies*. Lund: Nordic Academic Press.

King, Russel (2002): "Towards a new Map of European Migration". I: *International Journal of Population Geography*, 8, s. 89-106.

King, Russel og Nicola Mai (2009): "Love, Sexuality and Migration: Mapping the Issue(s)". I: *Mobilities*, 4 (3), s. 295-307.

Kjeldstadli, Knut (2008): *Sammensatte samfunn: innvandring og inkludering*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Kjeldstadli, Knut (red.) (2003): *Norsk innvandringshistorie, Bind 2*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Kvale, Steinar (2008): *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

Lexau, Juni (2008): *Hva er det med Norge? En studie av polske arbeidsinnvandrere i Bergen*. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.

Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouchi, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor (2005): *Worlds in Motion: Understanding International Migration at the End of the Millennium*. Oxford: Clarendon Press.

Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouchi, Adela Pellegrino, J. Edward Taylor (1993): "Theories of International Migration: A Review and Appraisal." I: *Population and Development Review*, 19 (3), s. 431-466.

Napierala, Joanna og Paulina Trevena (2007): "Motiver for å reise ut". I: Friberg, Jon Horgen og Guri Tyldum (red.): *Polonia i Oslo: En studie av arbeids- og levekår blant polakker i hovedstadsområdet*. Fafo-rapport 2007:27.

Nielsen, Torben Hviid (2004): "Mot en nytt samfunnsvitenskapelig paradigme? Ulrich Beck og den andre moderne". I: Beck, Ulrich: *Globalisering og individualisering*. Oslo: Abstrakt Forlag A/S.

Piore, Michael J. (1986): "The Shifting Grounds for Immigration". I: *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 485, s. 23-33.

Piore, Michael J. (1979): *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*. London: Cambridge University Press.

Recchi, Ettore og Adrian Favell(2009): "Pioneers of European Integration: an introduction". I: Recchi, Ettore og Adrian Favell (red.): *Pioneers of European Integration: Citizenship and Mobility in the EU*. Cheltenham: Edward Elgar.

Santacreu, Oscar, Emiliana Baldoni og Maria Carmen Albert (2009): "Deciding to move: migration projects in an integrating Europe". I: Recchi, Ettore og Adrian Favell (red.): *Pioneers of European Integration: Citizenship and Mobility in the EU*. Cheltenham: Edward Elgar.

Scott, John (2004): *Sociological Theory. Contemporary Debates*. Cheltenham, Lyme: Edward Elgar Publishing.

Sjaastad, Larry A. (1962): "The Cost and Returns of Human Migration". I: *The Journal of Political Economy*, 70 (5).

Smith-Meyer, Ina (2008): *De som bygger Oslo: polske kontraktarbeidere i byggebransjen i Oslo-området*. Masteroppgave, Universitetet i Oslo.

Smith-Sivertsen, Hermann (2004): "Latvia – meir enn etnopolitikk". I: Bakke, Elisabeth (red.): *Sentral-Europa og Baltikum etter 1989*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Sennet, Richard (2008): *Det fleksible mennesket: personlige konsekvenser av å arbeide i den nye kapitalismen*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Stalker, Peter (1994): *The work of strangers: a survey of international labour migration*. Geneva: International Labour Organization.

Thagaard, Tove (2009): *Systematikk og innlevelse: en innføring i kvalitativ metode*. 3.utg. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS.

Tjelmeland, Hallvard (2003): "Del I. 1940-1975." I: Kjeldstadli, Knut (red.): *Norsk Innvandringshistorie: I globaliseringens tid 1945-2000*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Tjomsland, Marit (2002): *Arbeidsinnvandrings situasjonen i Norge etter 1975*. Stein Rokkan senter for flerfaglige samfunnsstudier, Universitetet i Bergen. Notat 19-2002.

Weber, Max (1999): *Verdi og handling*. Oslo: Pax Forlag A/S.

Zaiceva, Anzelika og Klaus F. Zimmermann (2008): "Scale, diversity and determinants of labour migration in Europe". I: *Oxford Review of Economic Policy*, 24 (3), s.427–451.

Ødegård, Anne Mette, Sigmund Aslesen, Mona Bråten og Line Eldring (2007): *Fra øst uten sikring? EU-utvidelsen og HMS-konsekvenser på norske bygge- og anleggsplasser*. Fafo-rapport 2007:3.

Andre

Andreassen, Kristina Kvarv og Minja Tea Dzamarija (2010): "Befolkning". I: Kristin Henriksen, Lars Østby og Dag Ellingsen (red.): *Innvandring og innvandrere 2010*. Statistiske analyser nr. 119. Publisert av SSB. [Internett] Tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/ [Nedlastet 4.4.2011]

Arbeidsdepartementet: *Handlingsplan 2 mot sosial dumping*. [Internett] Tilgjengelig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/tema/arbeidsmiljo/sosial_dumping/handlingsplan-2-mot-sosial-dumping.html?id=534938 [Publikasjonsdato mangler] [Nedlastet 30.3.2011]

Arbeidsdepartementet (17.1.2011): *International Migration 2009-2010: SOPEMI-report for Norway*. [Internett] Tilgjengelig på http://www.regjeringen.no/nb/dep/ad/dok/rapporter_planer/rapporter/2011/internasjonalmigrasjon-2009-2010.html?id=630845 [Nedlastet 4.4.2011]

Arbeidstilsynet [Publikasjonsdato mangler]: *Identitetskort (id-kort) på bygge- og anleggsplasser*. [Internett] Tilgjengelig på <http://www.arbeidstilsynet.no/forskrift.html?tid=96291> [Nedlastet 30.03.2011]

Eldring, Line (14.4.2011): *Allmenngjøring*. Temasider, Fafo Øst Forum. [Internett] Tilgjengelig på <http://www.faf.no/Oestforum/Kunnskapsbase/Temasider/allmenngj.htm> [Nedlastet 24.2.2011]

Eldring, Line og Jon Horgen Friberg (2010): *Polonia i Oslo 2010 – underveis rapportering*. [Internett] Fafo lysark. Tilgjengelig på <http://www.faf.no/Oestforum/101026/index.html> [Nedlastet 1.2.2011]

Fafo Øst Forum [publikasjonsdato mangler]: *Landrapporter: Ungarn*. [Internett] Tilgjengelig på

http://www.faf.no/Oestforum/Kunnskapsbase/Publikasjoner/Oestforum_publicasjoner/LR-ungarn.htm [Nedlastet 13.1.2011]

Finansdepartementet: *St.meld. nr. 2 (2005-2006):Revidert Nasjonalbudsjett.* [Internett]
Tilgjengelig på <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/regpubl/stmeld/20052006/Stmeld-nr-2-2005-2006-.html?id=136369> [Publikasjonsdato mangler] [Nedlastet 30.3.2011]

Friberg, Jon Horgen (5.1.2010): *Overgangsordningene.* Temasider, Faf Øst Forum. [Internett]
Tilgjengelig på
<http://www.faf.no/Oestforum/Kunnskapsbase/Temasider/overgangsordninger.htm> [Nedlastet 24.2.2011]

Olsen, Bjørn (2010): "Arbeid". I: Kristin Henriksen, Lars Østby og Dag Ellingsen (red.):
Innvandring og innvandrere 2010. Statistiske analyser nr. 119. Publisert av SSB. [Internett]
Tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/ [Nedlastet 4.4.2011]

Henriksen, Kristin, Lars Østby og Dag Ellingsen (red.). Statistiske analyser nr. 119. Publisert av SSB. Hentet 04.2011, tilgjengelig på http://www.ssb.no/emner/02/sa_innvand/

Regjeringen (2011): *Europaportalen.* [Internett] Tilgjengelig på
http://www.regjeringen.no/nb/sub/europaportalen/eos-og-efta/2008/dette_er_eosavtalen.html?id=516157 [Nedlastet 26.4.2011]

Rogstad, Jon (2007) "Arbeidsinnvandring: Hva skal til for at politikken lykkes?" I: Holm, Aina og Henrik Thune (red.): Serien *Globale Norge – hva nå?* Bind: *Økonomiske interesser og utfordringer.* Publisert av Utenriksdepartementet. [Internett] Tilgjengelig på
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/kampanjer/refleks/innsjill/oekonomi/rogstad.html?id=493195> [Nedlastet 28.4.2011]

SSB (2011): *Innvandring og innvandrere.* [Internett] Tilgjengelig på
<http://www.ssb.no/innvandring/> [Nedlastet 2.4.2011]

Steen, Johan Røed (26.6.2009): *Finanskrisens virkninger i de nye EU-landene.* Faf Øst Forum, temasider. [Internett] Tilgjengelig på

http://www.fafo.no/Oestforum/nyheter/aktuelt/2009jun_finanskrisen.html [Nedlastet 13.1.2011]

Utlendingsdirektoratet (2.10.2009). *Registreringsordningen for EØS-borgere*. [Internett]. Tilgjengelig på <http://www.udi.no/Sentrale-tema/Arbeid-og-opphold/Arbeid-og-opphold-EU-EOS-EFTA-borgere/Midlertidig-registreringsordning-for-EOS-borgere/> [Nedlastet 4.4.2011]

Utlendingsdirektoratet (31.3.2011). *Årsrapport 2010: tall og fakta*. [Internett] Tilgjengelig på <http://www.udi.no/Oversiktsider/Boker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Arssrapporter/> [Nedlastet 4.4.2011]

Utlendingsdirektoratet. *Utlendingsloven 2010, kapittel 13: ”Særlige regler for utlendinger som omfattes av avtale om Det europeiske økonomiske samarbeidsområde (EØS) og Konvensjon om opprettelse av Det europeiske Frihandelsforbund (EFTA-konvensjonen)”*. [Internett] Tilgjengelig på <http://www.udiregelverk.no/default.aspx?path={7FEB22BE-CD07-4BE2-8A31-D4F644184F63}&mid={93201533-39A1-4440-9031-1635D1FE8CDC}#ID2EQBHQDDFA> [Nedlastet 30.3.2011]

VEDLEGG

Vedlegg 1: Informasjonsskriv til informanter, norsk

Forespørsel om deltakelse i intervju i forbindelse med masteroppgave

Mitt navn er Janne Lilletvedt og jeg er masterstudent ved Sosiologisk Institutt, Universitetet i Bergen. Jeg holder nå på med min masteroppgave i Sosiologi. Tema for oppgaven er arbeidsmigrasjon fra de nye EU-landene i Øst-Europa til Norge. Fokuset vil være på integrering av arbeidsinnvandrere i Norge. Jeg ønsker å studere hva integrering er, og studere forholdet mellom norsk integreringspolitikk og arbeidsinnvandreres erfaringer med dette i Norge.

I den sammenheng ønsker jeg å intervju personer fra Øst-Europa som har kommet til Norge for å arbeide. Jeg er interessert i dine erfaringer som arbeidsinnvandrer i Norge. Spørsmålene vil dreie seg om motiver for å migrere, opplevelser knyttet til arbeid, venner og omgangskrets, familie, språk, deltakelse i sosiale aktiviteter, planer for fremtiden og utfordringer knyttet til det å bo i Norge. Under intervjuet vil jeg benytte båndopptaker og ta notater. Intervjuet vil vare i omtrent en time, og tid og sted for intervjuet er opp til deg.

Det er frivillig å delta i prosjektet, og du kan når som helst trekke deg fra prosjektet. Dersom du trekker deg vil all innsamlede data fra din deltakelse bli slettet. Opplysningene vil bli behandlet konfidensielt og vil bli anonymisert. Det vil si at ingen vil kunne kjenne enkeltpersoner i den endelige oppgaven. Prosjektet avsluttes innen 15. Mai 2010.

Dersom du ønsker å delta i prosjektet, ber jeg deg om å signere samtykkeerklæringen under og ta den med når vi treffes for intervjuet.

Dersom du har spørsmål om prosjektet eller om deltakelse, kan du gjerne kontakte meg eller min veileder. Du kan sende en e-post til meg på jli046@student.uib.no eller ringe på [slettet]. Min veileder kan kontaktes ved Sosiologisk Institutt eller på e-post helga.eggebo@sos.uib.no

Studien er meldt til og godkjent av Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Janne Lilletvedt

Student ved Sosiologisk institutt, UIB.

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien Integrering av arbeidsinnvandrere i Norge og ønsker å stille på intervju.

Signatur Sted og dato.....

Vedlegg 2: Informasjonsskriv til informanter, engelsk

Enquiry of participation in interview regarding master thesis

My name is Janne Lilletvedt and I am a student at the Institute of Sociology, University of Bergen. I am currently working on my final thesis for a master's degree in Sociology. The project is about labour migration to Norway from the various new EU-member states in Eastern-Europe. The focus will be on integration of labour migrants. I wish to elaborate on what integration imply and discuss the relationship between Norwegian Integration Policy and migrants experience with this in Norway.

To be able to do this I wish to interview people from Eastern-Europe who have come to Norway to work. I will be interested in your experiences as a labour migrant in Norway. The questions will revolve around topics such as work, language, friends and family, participation in social activities, your motivations for migrating, thoughts on interaction with public authorities, plans for the future and challenges related to living in Norway. During the interview I will use a tape recorder and take notes. The interview will last about one hour and we will decide the place and time for the interview together.

Participation is voluntarily and you can withdraw from the project at any time without explaining why you choose to do so. If you chose to end your participation all the information collected from your participation will be deleted. All information from interviews will be treated confidentially. The information will be made anonymous, and nobody will be able to recognize any of the participants in the final thesis. All information will be deleted at the end of the project by the 15th of May 2010.

If you want to participate in the project please sign the declaration of informed consent under and bring this form when we meet for the interview.

If you have any questions about the project and participation please contact me or my tutor.

You can email me on jli046@student.uib.no or call me at [slettet].

My tutor can be contacted at the Institute of Sociology or at email Helga.eggebo@sos.uib.no

This project has been reported to and approved by Personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste A/S.

Regards

Janne Lilletvedt

Student at the Institute of Sociology, UIB.

Declaration of consent:

I have received information about the project Integration of Labour Migrants in Norway and I wish to participate.

Signature Date and place

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide.

Start

Takk informantene for at vedkommende stiller til intervju. Informere om prosjektets formål. Formålet er å gjøre en studie av integrering og arbeidsinnvandreres erfaringer med dette i Norge. I den sammenheng vil jeg intervju arbeidsinnvandrere om deres erfaringer i Norge. Deltakelse er frivillig, og informanten kan trekke seg når som helst dersom han/hun skulle ønske det. Alle opplysninger vil bli behandlet konfidensielt, og informasjonen vil bli anonymisert. Det vil si at navn vil bli endret og ingen opplysninger som gjør at informant kan bli gjenkjent vil bli brukt. Dersom det er spørsmål informanten ikke ønsker å svare på kan han/hun avstå fra det.

Intervjuet vil bli tatt opp på bånd. Eventuelle spørsmål fra informant før intervjuet starter?

Migrasjonshistorie og motiver for å migrere

Jeg tenkte å starte med å snakke litt om når du først kom til Norge.

Først kan du kanskje fortelle meg hvor du kommer fra og hvor lenge du har vært i Norge nå?

Kan du fortelle om når du bestemte deg for å reise til Norge? Hvorfor ville du reise? Hvorfor valgte du akkurat Norge og ikke et annet land? Hvor lenge planla du å bli i Norge da du først kom? Hadde du et jobbtilbud i Norge da du kom/dro? Hvordan reiste du til Norge, alene eller sammen med noen? Hva var førsteinntrykket ditt av Norge? Hvordan vil du beskrive ditt liv i hjemlandet før du dro?

Familie

Har du familie i Norge som du bor sammen med? Har du barn eller ektefelle/samboer som du forsørger? I så fall, kom de sammen med deg eller før/etter? Hvordan stilte familien seg til din beslutning om å migrere? Eventuelt: har du familie i hjemlandet ditt? Hvordan fungerer familieforholdet med tanke på avstanden?

Arbeid

Kan du fortelle hva du jobber med? Hvor lenge har du jobbet med dette? Hvordan du fikk jobben? Trives du i jobben? Er du fornøyd med jobben i forhold praktiske ting som kontrakt, arbeidstid, lønn og lignende? Har du hatt andre jobber i Norge, hvilke? Hva tenker du om det å arbeide i Norge? Hvilken type jobb kunne du tenke deg å ha dersom du skulle hatt en annen jobb? Hvordan vil du beskrive forholdet til de du jobber med? Hvem er dine kollegaer, nordmenn eller andre? Treffer du dine kollegaer på fritiden?

Utdanning.

Jeg tenkte å spørre litt om skole og utdanning.

Har du tatt noe utdanning?

Hvis ja, hvilken utdanning har du tatt? Føler du at du har en relevant jobb i forhold til din utdanning? Får du brukt for det du har lært under utdannelsen i jobben? Trengte du noen godkjenning av utdannelsen fra staten i form av generell godkjenning av graden, eller autorisasjon eller faglig godkjenning av grad eller yrkestittel? I så fall hvordan oppfattet du den prosessen? Dersom du ikke har formell godkjenning for utdanningen, har arbeidsstedet godkjent utdannelsen likevel? Føler du at utdannelsen din blir verdsatt på arbeidsstedet og ellers?

Dersom nei til utdanning:

Kunne du tenke deg å ta en utdanning eventuelt nå eller i fremtiden, i Norge eller i hjemlandet ditt?

Sosial situasjon.

Jeg tenkte vi kunne snakke om ting utenfor jobben som venner og fritid.

Kjente du noen i Norge før du kom hit? Kjenner du eller har du blitt kjent med andre personer fra ditt hjemland i Norge som du omgås? Har du blitt kjent med noen nordmenn som du omgås, enten via jobben eller på andre måter? I så fall kan du fortelle litt om hvordan du ble kjent med dem? Hvis ikke, hvorfor ikke? Kan du fortelle litt om hva du gjør på fritiden når du ikke jobber? Har du noen spesielle interesser? Deltar du eller har du deltatt i noen organisasjoner, foreninger eller i andre organiserte aktiviteter på fritiden? I så fall, kan du gi et eksempel på en slik aktivitet?

Språk.

Har du tatt/ vurdert å ta et norskkurs? Hvis ikke, hvilke språk bruker du på jobben?

Dersom du ikke har forsøkt å lære deg norsk, hvorfor det? Snakker familien din norsk? Har du noen gang følt at språk har vært et problem på jobben, og/eller for å treffe mennesker utenfor jobben? Kan du eventuelt fortelle om hvordan det opplevdes? Føler du at det er nødvendig å lære seg norsk for å kunne bo i Norge? Kunne du tenke deg å lære norsk dersom du fikk tilbudet, altså et tilbud som var billig og lett tilgjengelig? Snakker ektefelle/ samboer norsk? Dersom informant har barn: Hva med dine barn, snakker de norsk? Dersom hjemmевærende eller deltidsarbeidende ektefelle eller samboer: snakker han/hun norsk, kurs?

Møte med det offentlige apparat.

Jeg ønsker å spørre hva du tenker om formelle ting som oppholds- og arbeidstillatelse, Kan du fortelle litt om prosessen med å få arbeids- og oppholdstillatelse første gang? Føler du at dette ble lettere de neste gangene da du måtte søke fornyelse? Føler du at du har den informasjonen du trenger i forhold til disse sakene? Hvor får du tak i informasjon du trenger om slike ting? Dersom du trenger hjelp med slike ting, får du det? I så fall fra hvem/hvor?

Syn på egen integrering i mer uttalte termer, generelt og personlig.

Jeg tenkte vi kunne snakke litt generelt om det å bo i Norge?

Hvordan skiller det å bo i Norge seg fra å bo i ditt hjemland? Føler du noen gang at det vanskelig for deg å bo i Norge? Er det noe du føler kunne vært annerledes for at din situasjon i Norge kunne vært bedre?

Kjenner til ordet integrering? Hva mener du med integrering? Føler du at du selv er en del av (integrert i) det norske samfunnet?

Eventuelt: I media blitt det ofte tatt opp saker hvor arbeidsinnvandrere fra Øst-Europa er involvert. Disse sakene handler ofte om arbeidsinnvandrere som blir utnyttet i arbeidslivet. Hva tenker du om dette? (provoserende, feil, delvis riktig, en side av saken eller helt uriktig fremstilt av media?)

Syn på fremtiden.

Til slutt i intervjuet ønsker jeg å snakke litt om fremtiden.

Kan du fortelle litt om hva du ser for deg i fremtiden? Tror du at du kommer til å bli boende i Norge eller returnere til ditt hjemland? Hvilke fordeler og ulemper ser du for deg i forhold til det å bli i Norge? Hva må eventuelt endre seg for at du skal bli boende her/returnere hjem?

Viktige punkter og sjekklister:

Arbeid, familie, forholdet til kollegaer, utdanning, motiver for å migrere, fremtidsutsikter.

Relevante bakgrunnsopplysninger:

- Kjønn
- Alder
- Sivilstatus
- Familie/Barn
- Yrke/jobb i hjemlandet
- Utdanning
- Land
- Ankomst til Norge, når?
- Lengde på opphold

Avslutning.

Intervjuer gjør en oppsummering av de viktigste punktene. Spør om informanten har noe å tilføye, eller noen spørsmål før intervjuet avsluttes. Etter avslått båndopptaker: Debriefing: gjenta prosjektets og intervjuets formål, samt konfidensialitetsprinsippet.